Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitized at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text. This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the ima-ges to determine what is correct.

GÖTEBORGS UNIVERSITET

BIBLIOTEK · GÖTEBORGS · UNIVERSITETS ·

Allmänna Sektionen

Biogr.
Sv.
Strindberg, A.

A-73

Boken om Strindberg

GUSTAF UDDGREN

AUGUST STRINDBERG
vid nära sextio år

AUGUST STRINDBERG

BÖRJAN TILL EN BIOGRAFI

SAMLAD AF

GUSTAF UDDGREN

GÖTEBORG 1909
ÅHLÉN & ÅKERLUNDS FÖRLAG

GÖTEBORGS STADSBIBLIOTEK

GÖTEBORG
ELANDERS BOKTRYCKERI A.-B.
1909.

Till

August Strindberg

Människan, diktaren och konstnären

egnas dessa blad

en hyllning på hans 60-årsdag

DEN UNGE STRINDBERG

(ÅREN 1849—72)

Det är med fruktan och bäfvan jag går att skildra den mannens lefnad, som heter August Strindberg. En lefnad så underbar och sällsam att framtida släkten skola vända sig till den med samma vördnad som vi omfatta en Sokrates, en Walt Whitman.

Vid en hastig öfverblick öfver hvad han själf i sina skrifter berättar om sitt lif — och han berättar *allt* med en öppenhet som ingen före honom tordts — kan den känslige läsaren icke annat än betagas af en allt mer stegrad fasa. Skall detta vara en människas lif? En stor, god, ren och kärleksfull människas lif? Är det så lifvet gestaltar sig för den, som troget följer de syften hvilka hela den samlade världsvisheten uppställer som mänsklighetens högsta och ädlaste?

Alla skildringar af hur människorna skola plågas efter döden i Skärselden eller i Gehenna blifva bleka och svaga gent emot detta som August Strindberg upplefvat och fortfarande upplefver här midt ibland oss, upplefver inte i det mörka och fördolda utan vid fullt ljusan dag, så att hvem som helst kan se det och ta på det.

När man söker öfverblicka den i sin helhet verkar denne mans lefnad som en lång, oerhördt stor serie af dramer, hvilka så småningom samla

sig till en stor våldsam tragedicykel, lika mäktig och beklämmande som de tragedier August Strindberg själf diktat. Och det är kanske inte så underligt, ty allt hvad han diktat är hämtadt af stoff från denna hans lifs tragedi.

Den egentliga skildringen af skaldens lif måste vi därför söka i hans egna skrifter, icke blott i de mästerliga självbiografierna utan äfven rundt om alla de andra verken som flutit ur hans penna. Hvad jag på dessa blad sökt gifva blir därför inte stort mera än en anspråkslös vägledning genom labyrintens förgårdar fram till det täckelse, bakom hvilket den uppriktige och sökande kan finna honom själf.

I

Strindbergs barndom och föräldrar

Strindbergs första inträde i lifvet är fullt i stil med hvad som sedan följt: berättadt af honom själf tonar det som preludierna till en sorgmarsch.

Hans vagga stod — inte som han i sin självbiografi påstår i ett hus vid Klara kyrkogård — utan i f. d. Sundhetscollegii hus å Riddarholmen strax nedanför den del af det gamla Stockholms slott, hvari auktionsverket numera är inflyttadt. Alltså i en bostad, som redan är jämnad med jorden, men belägen tätt invid Mälarens strand och från hvilken man hade en härlig utsikt öfver den vackra Riddarefjärden. Här föddes *Johan August Strindberg* måndagen den 22 januari 1849 kl. 8 på morgonen.

Hans föräldrar voro kryddkramhandlaren och ångbåtskommissionären Carl Oscar Strindberg och Ulrika Eleonora Norling.

I sin stora självbiografi *Tjänstekvinnans son* — en af de märkligaste böcker han skrifvit men sedan länge utgången i bokhandeln och egendomligt nog icke upptagen i den samlade upplagan af hans prosaverk utgifven år 1900 — skildrar han sina första barndomsintryck i följande ord:

»Tre trappor upp i stora byggningen vid Klara kyrkogård vaknade kryddkrämarens och tjänste-

kvinnans son till självmedvetande och medvetande om lifvet och dess plikter. Hans första förnimmelser, så som han sedan erinrat sig dem, voro fruktan och hunger. Han var mörkrädd, strykrädd, rädd för att göra alla till olags, rädd att falla, stöta sig, gå i vägen. Han var rädd för brödernas näfvar, pigornas luggar, mormors snubbor, mors ris och fars rotting.»

Carl Oscar Strindberg.
(August Strindbergs far)

Motiverande det föregående fortsätter han så:

»Denna fruktan var troligen ej något egendomligt för barnet, så vida ej de stormar, som öfvergått föräldrarne under det han bars i moderlifvet, haft något särskildt inflytande på honom. Och det hade stormat betydligt. Tre barn voro födda före äktenskapet, och Johan föddes först i början af vigseltiden. Han var troligen inte något önskebarn, allra minst som konkurs föregått hans födelse, så att han kom till världen i ett sköfladt, förr välmående bo, där nu endast fanns säng, bord och ett par stolar. Farbrodern var död i samma tid och han

hade slutat som faderns fiende, därför att fadern ej ville bryta sin fria förbindelse. Fadern älskade denna kvinna och han bröt icke bandet, utan knöt det för lifvet».

Redan innan han kommit till lifvet är alltså den miljö af sorg och oro, hvari han skulle tillbringa sina uppväxtår, iordningsställd för honom. Fadern, en man af godfamilj, ruinerad och i fiendskap med sin släkt, kämpande sig fram under de yttersta svårigheter för att skaffa de sina det nödvändigaste. Nöden tycks ständigt ha stått för dörren och rädslan för brist på mat har alltjämt varit öfverhängande.

Ulrika Eleonora Strindberg, född Norling.
(August Strindbergs mor.)

Om barndomshemmets torftighet berättar Strindberg, att fadern bodde med hustru, sju barn och två tjänare hopträngda i en bostad på tre rum. Något annat möblemang kunde knappast få plats än sängar och vaggor åt alla dessa människor. Barn lågo dessutom på strykbräden och stolar.

Sin fader skildrar August som en man med slutet väsen men antagligen med kraftig vilja. Under

sin barndomstid såg han knappast fadern annat än dyster och nedstämd. Han tillbrakte alltid sina kvällar hemma, trots att hemmet var så torftigt och trångt. Han mottog aldrig några bjudningar och besökte aldrig teatrar och nöjen. Den misär familjen råkat i vid sonen Augusts födelse hängde alltjämt som ett mörkt moln öfver honom och familjen.

Modern tycks ha varit faderns motsats i allting. Under det han var aristokrat ut i fingerspetsarne, härstammade hon från en fattig skräddare. En hänsynslös styffar hade stött ut henne i lifvet och tvungit henne taga plats som piga, hvarifrån hon dock snart avancerat till värdshusflicka. Det var som sådan Strindbergs far upptäckt henne, förälskat sig i och tagit henne till sin väninna. Hon var »demokrat af instinkt», beundrade sin man, därför att han var af god familj, och hon älskade honom, »om såsom räddare, make eller familjeförsörjare, det vet man icke, och sådant är svårt att konstruera ut.»

De första intryck af den yttre världen Strindberg hade voro i stil med det andra. En trist barnkammare belägen åt gårdssidan. Från dess fönster blickade han ut öfver ett plåttak och in i några vindskontor, där det fanns gamla aflagda möbler och annat skräp. Dessa oanvända husgerådssaker verkade hemska för det unga sinnet och ännu mer uppskrämdes han af pigornas påstående, att det också skulle spöka där uppe på skräpkammaren.

Tätt intill barndomshemmet var kyrkan och brandstation. De första tilldragelser utom hemmet han lade märke till voro begrafningar, gudstjänster

och eldsvådor. Hans första vaknande till lif ingick därför med klockklang, klämtning och tutning. Alla hans första tankar och förnimmelser voro »ackompagnerade af begrafningsringningar», säger han själf.

När så härtill kommer att August alltifrån barnaåren var ytterst känslig, kan man förstå hur djupt

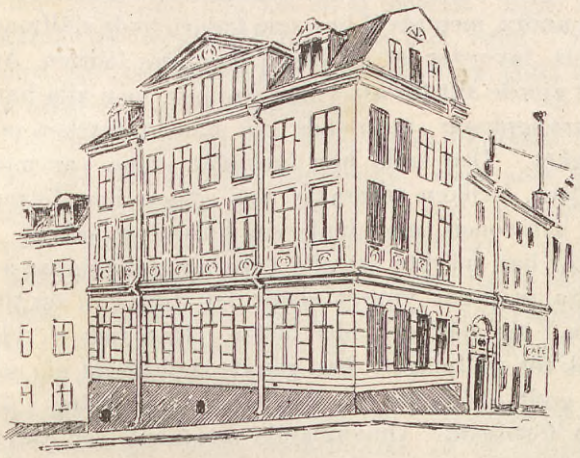

Strindbergs barndomshem
vid Clara kyrkogård.

dessa hans första lifsintryck trängt in och hur han genom dem fått sin själ stämd i mörka och djupa toner för hela lifvet.

Som liten gosse grät han så ofta, att man tilldelade honom ett särskildt öknamn för hans gråtmildhet. Som han på grund af sin högt uppdrifna rättskänsla lefde i ständig oro att begå något fel, var han också ytterst ömtålig för den minsta anmärkning. Denna hans självobservation gjorde, att han också

ställde höga fordringar på sin omgifning. Han vakade noggrant öfver om bröderna begingo något fel och kände sig djupt kränkt om det blef ostraffadt, liksom hans rättskänsla led därest bröderna belönades i otid.

Känslig och ständigt hysande fruktan hade han från sina första år ett stort behof af att ha någon att hylla sig till. Han älskade sin mor framför alla andra, men såväl hon som fadern hade självmant utsett favoriter åt sig bland de andra barnen. August gjorde allt för att vinna sin mor, men alla hans ansträngningar strandade på hans tafatthet och blyghet. Den enda han lyckades vinna var mormodern, hvilken tillbrakte sina dagar hos dottern och svärsonen, men hade sin bostad utomhus.

När han märkte att alla hans ansträngningar att eröfra moderns ynnest slagit fel, drog han sig tillbaka i sig själf och blef bitter. Han fick en viss smak för självplågeri: han gömde sig bakerst när något godt utdelades och han fann en njutning i att vara förbisedd. Omväxlande melankoli och ysterhet voro de två egenskaper som kännetecknade dessa hans tidigaste år.

I »Tjänstekvinnans son» har Strindberg gifvit en sådan mängd intressanta detaljer från denna tid, att jag ej kan här anföra mer än det allra viktigaste, utan måste hänvisa den aktade läsaren till denna bok.

En episod kan jag dock ej underlåta att omnämna, enär den gripit honom mycket djupt och brakte honom redan vid denna tidiga ålder i harnesk mot hela hans omgifning.

En dag vid middagsbordet upptäcktes det att

någon tagit ett par glas vin ur en karaff som användts dagen förut. Fadern riktade en fråga härom till samtliga närvarande. Pinad af misstanken och utan att veta, hvem den skyldige var, rodnade August å dennes vägnar. Genast voro alla på det klara med att August var den skyldige. Man befallde honom att bekänna, men han bedyrade sin oskuld. Han fick smörj, tills han tog på sig, hvad han inte gjort. Sedan sökte han tröst hos en af pigorna i köket och bekände för henne att han icke rört vinet. Nya scener, ny hudflängning af den oskyldige ända tills han afgaf ett falskt erkännande.

Och det värsta af allt: efter detta uppträde förlorar han föräldrarnes förtroende, syskonens aktning, den gamlas gunst. »Han var som en straffad person», säger han själf. »Straffad för lögn, som var så afskydd i huset, och för stöld, hvars namn aldrig behöfde nämnas ens. Hade förlorat medborgerligt förtroende, misstänkt, och af syskonen hånad för att han blifvit ertappad».

De enda ljusare minnena han har från detta dystra hem och dessa mörka barndomsår, är en sommarvistelse vid Drottningholm, där han under sina promenader i slottsparken tillsammans med sin äldre syster ett par gånger råkade sammanträffa med dåvarande kronprinsen, sedermera Carl XV, hvilken som vi framdeles skola se vardt en liflig beundrare af Strindbergs tidigaste diktning och äfven räckte honom en hjälpande hand.

Slutligen ännu ett karaktäristiskt drag från Strindbergs barndom. Familjen ökades nästan hvarje år med en ny medlem. Huset skulle ha blifvit öfverfyldt med barn, därest inte liemannen alltsom oftast

hälsat på. Barndop och barnbegrafningar omväxlade: af elfva små syskon fick August se fem bäras bort i svarta kistor. Och äfven sedan de voro borta, påmindes han om dem: »I huset fanns alltid svarta papper från begrafningskarameller klistrade upp på barnkammarväggarne», berättar han i sin självbiografi.

II

Strindbergs förfäder och släkt

Det Strindbergska namnet och den Strindbergska släkten kunna spåra sin härstamning långt tillbaka i tiden.

August Strindberg själf har på äldre dagar med lifligt intresse forskat i släktens historia. Han har bland annat funnit ut att den första delen af hans namn, det säregna ordet *strind*, är af så gammalt datum att det återfinnes i Eddan, i kvadet Rafnagalder. *Strind* användes där i betydelse af *jord* och hans namn skulle alltså vara liktydigt med — Jordberg.

Strind tycks emellertid senare ha fått betydelsen af *stränder* och namnet återfinnes på ett par ställen å äldsta kartor öfver Norge. Södra stranden af Trondhjemsfjorden benämdes sålunda fordomdags Strinden och likaså fanns det på äldsta norska kartor angifvet ett Strinda Fylki. Ännu i våra dagar finns det ett Strindahls fögderi i Norge.

Antagligen tycks alltså släkten härstamma från Norge. Men det finnes också möjligheter för att den kan vara en äkta svensk släkt samt leda sitt ursprung från Strinna i Ångermanland. Multrå vid Ångermanälfven är den första plats dit släkten kunnat spåras. I »Tjänstekvinnans son» berättar emellertid Strindberg:

»Det fanns en gammal släkttafla, som visade adlig

ätt från 1600-talet. Sedan hade fäderna varit präster hela fädernet från Jämtland, med Nordmanna- och kanske Finn-blod. På vägen var det uppblandadt. Faderns mor var af tysk börd från snickarefamilj. Fadrens far var kryddkrämare i Stockholm, chef för Borgerskapets infanteri och hög frimurare samt Karl Johans-dyrkare».

Strindberg vid 17 år.

Adelskapet inom Strindbergska släkten förekommer emellertid endast på mödernet. Släktens stammoder är Maria Elisabeth Åkerfelt född 1725 samt gift 1743 med komministern Henrik Strindberg, komminister i Refsund och Sundsjö, Jämtland. Genom denna sin farfars mor härstammar Strindberg från hennes farfars far, Johan Olofsson till Rajkull hvilken 1864 adlades med namnet Åkerfelt »för sina till Gustaf II Adolf och Rikskanslären Axel Oxenstjerna gjorda tjänster.» Komminister Henrik Strindberg däremot var bondson från Strinna.

Inom Åkerfeltska släkten förekommer dels karolinen Zakarias Åkerfelt, hvilken senare slog sig ner i Jämtland med majors afsked och som var gift

med en tyska af familjen Scheffel från Wismar, från hvilken släkt de konstnärliga anlagen inom ätten Åkerfelt anses härstamma.

Sedermera tycks, så vidt man vet, denna konstnärliga ådra ej ha dykt upp inom släkten förr än hos August Strindbergs farfar, den ofvan omnämnde stadsmajoren Zacharias Strindberg, hvilken redan som ung tycks ha haft smak för dramatiska utkast, ehuruväl hans yrke m. m. förmodligen hindrat honom från att utveckla dessa anlag.

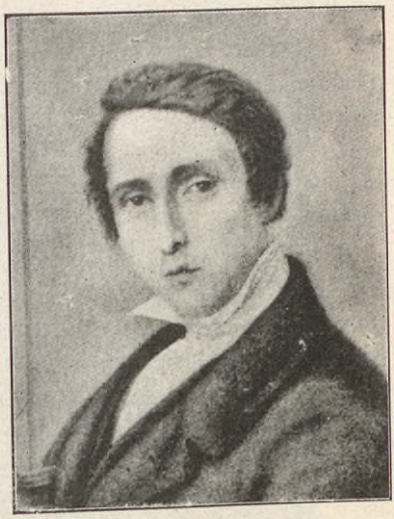

Rektor C. J. Bohman,
Strindbergs Gymnasierektor.

De tre små dramatiska skisser Zacharias Strindberg lämnat efter sig i tryck äro gifvetvis af ett visst intresse, trots att man ej gärna kan spåra mycket af sonsonen i desamma. De visa att den värde stadsmajoren besatt både en hel del sentiment och humor samt efter bästa förmåga bjuder till att gå sina egna vägar.

Hans första till trycket befordrade verk är utgifvet år 1809 och tryckt hos Directeuren och K. Fältboktryckaren Peter Sohm i Stockholm. Det är en

»Dram uti tre acter» benämd *Den ädelmodige Älskaren* samt försedd med underrubriken: Svenskt Original af Zach. Strindberg. Den är i octavformat, omfattar 86 sidor och priset är satt till 28 skillingar R. G. M.

Originellt nog börjar förf. sin Dram med den allra djupaste sorgespelsstämning, hvilken emellertid under handlingens gång lättar allt mer och mer. På ett ställe mot slutet af pjesen artar det sig till verklig tragik: hjältinnans fader, officer Strömsköld, står uppställd inom en spetsgård färdig till att arkebuseras, då dotterns fästman Den Ädelmodige älskaren, officer Ädelhjelm, rusar in och räddar honom med ett nådebref från konungen.

Replikerna äro hållna i den gammaldags sirliga ton som användes vid förra seklets början. Det är mestadels Strömskölds maka Sofie och den i Ädelhjelm förälskade dottern Inga, hvilka lamentera öfver sina olycksöden. Strömsköld har duellerat med sin egen morbror och i stridshettan gifvit honom ett banesår samt sitter nu i fängelse för att halshuggas. Då kommer Ädelhjelm fram på scenen just som det ser mörkast ut, räddar som ofvan nämts sin blifvande svärfar och uppsöker jämte honom hans familj. Dramat slutar i allsköns glädje och gamman med Ädelhjelms och Ingas förlofning. Bäst är det i sina humoristiska scener, där författaren framför en dräng eller en bonde, båda hållna i bred komisk stil och som äro gjorda med kort saftig replikbehandling.

Zacharias Strindberg har dessutom utgifvit ett lustspel i 1 akt med prolog, benämt *Namnsdagen*, hvilket uppfördes å Aurora-Ordens teater vid dess

invigning den 26 febr. 1816 och sedermera utgafs på ordens bekostnad, tryckt 1817 hos A. Gadelius, Stockholm. Hans tredje arbete är »Auroras Fest», Divertissement i 1 act, blandadt med sång. Uppfördt uti Aurora Orden på Dess Högtidsdag den 25

Stockholms Lyceum på 1860-talet.

november 1820. Stockholm, Elmén och Granbergs Tryckeri, 1820».

Den Strindbergska släkten har dessutom en förgrening till Skåne, i det en Margareta Maria Strindberg — enka efter handlanden Arenberg i Stockholm — år 1802 ingick giftermål med professor

Johan Holmbergsson i Lund. En son i detta gifte var den bekante artisten Holmbergsson.

Strindberg har vidare haft en faster, hvilken var gift med den store engelsmannen Samuel Owen. Om denna sin faster berättar han åtskilligt i Tjänstekvinnans son. Han skildrar henne som en utomordentligt fin gammal dam, lefvande i tillbakadragenhet i ett par små rum prydda med gamla dyrbara möbler samt existerande på en liten pension man tilldelat henne, enär hennes man ruinerat sig, inte på självviska spekulationer, utan till mänsklighetens gagn.

III

Strindbergs första skolår

Hans omgivning i skolan. — Hans början i en småbarnsskola. — Klara förberedande. — Jakobs skola. — Inträdet vid Lyceum.

När August blifvit cirka sex år gammal hade faderns ekonomiska ställning i någon mån förbättrats. Familjen flyttade ifrån det dystra hemmet vid Klara kyrkogård, och slog sig ned i en s. k. Maimgård uppe vid Norrtullsgatan, där man hade till sitt förfogande en rymlig bostad på sex rum och kök.

Detta borde ha åstadkommit en ljusning i den unge Strindbergs lif. Men hans bittra erfarenheter från de tidigaste barnaåren hänga ännu i. Redan nu hade han fått för sig att »lifvet var en straffanstalt för brott begångna innan man var född», och därför gick han sedan som barn »med permanent ondt samvete».

Sin första undervisning erhöll han i fru Svanströms och fröken Tydéns småbarnsskola i Clara Bergsgränd.

Strindberg kan ej själf med bestämdhet draga sig till minnes, hvilket år det var han började småbarnsskolan, men han antar att det måtte ha varit 1855, alltså vid fyllda sex års ålder. Bland de skolkamrater han från denna tid kan minnas var den ganska egendomlige Alfred Söderberg, sedermera tjänsteman i Riksbanken, hvilken var en mycket ifrig teatervurm och som till följd häraf tilldelades binamnet »Folie dramatique», ett epitet som han fick behålla till döddagar. En annan af dessa Strindbergs första

skolkamrater var Auguste Griffet, som blef restauratör och innehafvare af Börskällaren. Slutligen den bekanta skådespelerskan Gurli Palm, i många år anställd vid Södra teatern. Alla tre äro emellertid redan bortgångna.

Att denna omgifning haft något inflytande på skolynglingen Strindberg vågar man väl knappast antaga. Intresset för den dramatiska konsten eller dess utöfning tillhör en senare period, men det är i alla fall anmärkningsvärdt att bland dessa första små varelser den blifvande store dramatikern sammanträffade med ett lifligt intresse för det som fanns omedvetet inom den fjärde i laget sedermera väcktes till lif också hos de andra.

Från denna sin första skoltid berättar Strindberg, att han »inte var något ljus i skolan, men häller inte någon odåga». Han berättar vidare om sin allra första lilla förälskelse: en ung flicka som en tid ensam tillhörde hans klass och i hvilken såväl han som alla kamraterna blefvo platoniskt förälskade.

Denna deras kärlek var emellertid en ren madonnadyrkan och Strindberg affärdar den i sin självbiografi på följande sätt:

»Hade det varit lika många flickor som gossar i skolan, skulle troligen små oskyldiga vänskapsförbindelser uppstått, madonnadyrkan blifvit reducerad och hans oriktiga begrepp om kvinnan icke följt honom och de andra kamraterna genom lifvet».

Från småbarnsskolan flyttades August redan nästa år, alltså antagligen 1856, öfver till Clara förberedande skola i den s. k. Barngränden. Skolan var

inrymd i Sergels forna atelierhus och låg vid den Öfra Barngränden, numera benämnd Sergelgatan. Den plats som nu upptages af Tekniska skolan var på den tiden en trädgård, i hvilken landtbruksakademien hade sin byggnad och som disponerades af denna akademi.

I Clara förberedande skola hade den unge Strindberg som sina första lärare magistrarne Ljungstedt och Herman Bjursten. Den förstnämde var en synnerligen barsk man, hvilken af skolbarnen fruktades till den grad att de tilldelade honom det värsta öknamn de kunde hitta på: »människoätaren». Ljungstedt tyckes emellertid ej ha varit medveten härom, ty då en af hans elever många år efteråt träffade honom ute i lifvet och berättade, hur hans forna elever titulerat honom, blef den gamle hedersmannen förfärad öfver den föreställning barnen haft om honom. Ljungstedt har nyligen aflidit som godsägare i Östergötland. Den andre af lärarne i Clara förberedande, Herman Bjursten, var den sedermera så bekante författaren, hvilken bland annat hade till specialitet att skrifva spännande sensationsromaner. Bjursten var en egendomlig sammansättning af hypokondriskt och koleriskt temperament. Med åren tog hypokondrien öfverhand allt mer och under ett besök i Uppsala 1866 begick den hetlefrade mannen helt plötsligt själfmord genom att skära halsen af sig. Den gård där detta skedde benämdes alltsedan dess »Skärgården» och egendomligt nog lär Strindberg under sin studenttid i Uppsala ha bott en längre tid just i det hus, där hans forne lärare beröfvade sig lifvet.

Bland Strindbergs öfriga lärare vid denna skola

erinrar han sig bl.a.: Leffler, Landin, Lindström, Bergius, Samuelsson och Söderlind. Af dessa var Leffler fadern till prof. Mittag-Leffler och Söderlind vardt sedermera rektor för Clara elementarskola. Den mest bekante af dessa lärare vid Clara förberedande blef den sedermera till lektor utnämnde Samuelsson. Han vardt bekant nämligen som den värsta stryklektor som fanns i Stockholm och lärjungarne hade hittat på åt honom ett öknamn: »Smulle». Han var, om man bortser från hans strykmani, en utmärkt lärare och det berättas af hans elever, att hvad man en gång lärt på hans lektioner hade man fått så väl inpräntadt i sig att detta satt i för alltid, och att man mindes det äfven sedan allt annat man samtidigt inhämtadt fallit ur minnet.

Efter det generationer af skolynglingar fått utstå lektor Samuelssons vildsinta aga, blef denna hans strykmani till sist anledningen till hans egen undergång. En dag blef han uppkallad till dåvarande ecklesiastikministern Gunnar Vennerberg, hvilken gaf den gamle läraren en ordentlig afbasning för det han fortsatt att klå sina elever. Vennerbergs ord hade varit så skarpa och den gamle stryklektorn hade blifvit så upprörd öfver att på detta sätt få hela sin lifsuppfattning omkullkastad, att han från ministeriet begaf sig hem till sin kära skola, där han omedelbart gick upp på vinden och — hängde sig.

Bland sina kamrater vid Clara förberedande erinrar sig Strindberg följande: Lefflarne, Hjort af Ornäs, Sommarinerna, Henning Biörklund (landshöfdingen), Alfred Söderberg, Bergströmarne, Dahlqvist (son af Georg D.), Olle Strandberg, Gustaf Blixt och A. Randel (bokhandlare och rådman i

Vadstena). Strindberg tror sig äfven under sin skoltid i Clara ha varit kamrat med Carl Snoilsky och R. Themptander (statsministern), men lär detta ha varit fallet först på ett senare stadium.

Under ett par år, antagligen 1859—60, har August Strindberg också besökt Jakobs skola, hvilken på denna tid hade rektor Rundeberg som chef. Bland lärarne märktes Lagerström, Zethræus, Widmark och Pallin. Lagerström hedrades af skolungdomen med tillnamnet »Pelle Träknopp», hvilket epitet han lär ha erhållit på grund af sina kraftiga örfilar. Zethræus var en litterärt intresserad och ganska begåfvad amatörförfattare. Han har bl. a. instiftat Zetaläta-orden hvars mycket omtalade vishetsregler han författat. Zethræus har skrifvit en hel del framstående arbeten, däribland »Saul» och »Johannes», samt var mycket omtyckt af sina gossar. Rektor Rundeberg blef sedermera utnämnd till komminister och lektor Widmark blef rektor, en befattning som han innehade till sin död. Lektor Pallin slutligen var den bekante författaren af läroboken i Allmän historia, hvilken ännu lär användas vid våra läroverk. I Jakobs skola råkade Strindberg ut för den obehagligheten att ett år blifva kvarsittare i en klass. Att behöfva läsa om samma lexor, som han knogat med året i förväg, vardt för honom en verklig plåga. Detta bidrog också till att han redan tidigt förlorade smak för denna dressyrinstitution och det enda som försonade honom med skollifvet var, att han då och då bland kamraterna fann någon vän och förtrogen till hvilken han kunde hylla sig. Hans

oförmåga att eröfra moderns odelade kärlek resulterade i att en ständig längtan efter modern och en ständig ödslighet följde honom hela hans lif. Han frågar sig själf, om han kommit för tidigt till världen eller om han kanske var ofullgången, eller hvad det kunde vara, som »höll honom så bunden vid moderstammen.»

När han hade någon vän att hylla sig till, var skolan hans käraste tillflykt, men tyvärr voro dessa hans vänskapsförbindelser under de tidgare åren ganska tunnsådda. Under dessa mellanperioder sjönk han ned i den förtviflan enslighetskänslan framkallar hos barn af hans slag.

»Men ensamheten måste för honom bli en ökenvandring», skrifver han i Tjänstekvinnans son, »ty han egde inte nog stark individualitet att kunna gå för sig själf.» Och i förtviflan häröfver brister han ut i följande veklagan, som tyvärr alltför bokstafligt kunnat tillämpas på hela hans följande lefnad:

»Hans sympati för människorna skulle bli obesvarad emedan deras tankar inte kunde gå jämt med hans. Och sedan skulle han gå omkring och bjuda ut sitt hjärta åt den förstkommande, men ingen skulle taga emot det, ty det var dem främmande. Och så skulle han draga sig tillbaka i sig själf, sårad, förödmjukad, förbisedd, förbigången».

Samtidigt med att fadern på grund af en nedflyttning i klassen tager honom från Clara skola och sätter honom i Jakobs, bryter familjen upp från Norrtullsgatan och installerar sig i en malmgård vid Stora Gråbergsgatan i närheten af Sabbatsbergs sjukhus.

Hans vistelse i Jakobs skola vardt emellertid för

honom af särskild betydelse för framtiden. Det var nämligen här han först kom i beröring med de fattigare klasserna, en beröring som hos honom alstrade en tydlig motvilja mot de högre och som vid hans utträde i lifvet gjorde att han definitivt ställde sig på de folkliga partiernas sida och redan i sina första arbeten blodigt gisslar de maktegandes godtyckligheter och öfvergrepp. Under en period af sitt lif ville han icke ens dikta, därför att han ansåg detta som något alltför onyttigt, då det fanns sådana massor af hungrande och fattiga rundt omkring honom.

Från Jakobs skola flyttade Strindberg 1861 öfver till Stockholms Lyceum, hvilket vid denna tid var inrymdt i Regeringsgatan 54 en trappa upp. Detta var ett privatläroverk och Strindberg skrifver själf i Tjänstekvinnans son om detsamma:

»Privatläroverket hade uppstått såsom en opposition mot de offentliga läroverkens skräck-regering. Som dess tillvaro berodde på lärjungarnes bevågenhet, hade man beviljat stora friheter och infört en ytterst human anda. Kroppsstraff voro förbjudna och lärjungarne voro vana att få yttra sig, interpellera, försvara sig mot anklagelser, med ett ord, de behandlades som tänkande varelser».

Enligt hvad en af de samtidiga undervisarne vid Stockholms Lyceum, den gamle tecknings- och sånglärarен Conny Burman, i sina »Minnen» berättar, var — så vidt han kan minnas — den kroppsliga bestraffningen inte så alldeles bannlyst vid detta privatläroverk, utan »lärarne gingo stundom gan-

ska hårdhändt till väga och ej minst rektor Bohman själf.» Att Burman i denna punkt divergerar från Strindberg kan måhända förklaras på så sätt, att Burman började sin undervisning vid läroverket redan 1855 och har sina minnen om stryklektorer från de sex första åren af sin verksamhet, under det att Strindberg grundar sitt uttalande på, hvad han erfarit efter 1861.

Om själfva Lyceum skrifver Strindberg vidare: »Det rådde vid detta läroverk just genom dess liberala anda en demokrati, som jag icke märkt i Clara. Grefvar och baroner, de flesta lata, hade icke något försteg för de andra. Rektor, själf en bondpojke från Småland, var alldeles renons på vördnad för börd, lika litet som han hyste någon fördom mot de adlige eller särskildt ville stuka dem. Han duade alla, stora och små, var lika förtrolig mot alla,studerade hvar individ, kallade dem vid förnamn och var intresserad för ungdomen».

Den rektor, hvilken Strindberg här omtalar i så fördelaktiga ordalag, var rektor Carl Johan Bohman, f. d. lärare i latin och filosofi. Enligt hvad andra af hans lärjungar berättat var gamle Bohman en högt begåfvad man, men på samma gång ytterst opraktisk och blef med tiden ett formligt original. På senare år ansågs han så godt som oduglig som lärare, men var trots detta allt fortfarande lika afhållen som människa och ledare af det på den tiden så populära privatläroverket.

Om rektor Bohman berättar Conny Burman i sina »Minnen»:

»Bohman var ej mindre (än Feilitzen) en ungdomens vän och var entusiastisk för sitt hufvudämne

latinet, men mindre stark formkarl. Att sluta en lektion på klockslaget, när han var inne i sitt ämne, hade han mycket svårt för, likasom för att under lektionerna iakttaga en stel och skolmässig hållning. Nej, ofta kunde man få se honom under lektionen sitta bakåtlutad på en stol med pelsen på och uppvikt krage samt benen utsträckta på en annan stol eller framåtlutad med armen om halsen på någon af de närmast sittande gossarne. På en närbelägen stol satt ofta hans hund, en liten lurfvig pudel, som följde honom med sina trogna ögon och hvilken, när han tyckte att husbond höll på för länge, kraf-sade honom på benen med ena tassen. »Jaså, min gosse,» sade då Bohman med ett leende, »jag förstår, du tycker, att det nu kunde vara tid att sluta,» och det tyckte nog klassen också, när gossarne sågo, att klockan var hela kvarten och kanske ännu mer öfver den bestämda tiden.»

Vid ett tillfälle inträffade det till och med att rektor Bohman drog ut på en lektion i latin så länge, att den lärare som hade nästa lektionstimme i klassen, den framstående matematikern lektor Bergius, efter att inne i lärorummet ha väntat på att få börja i $^3/_4$ timmes tid, till sist fann för godt att afstå från hela matematiklektionen och småputtrande rymde fältet.

Om läroverkets andre föreståndare doktor O. von Feilitzen berättar Conny Burman att han »var en mera estetiskt anlagd personlighet, hade ett i hög grad utbildadt ordningssinne samt förstod att sköta väl läroverkets ekonomi, på samma gång han hade ett varmt hjärta för ungdomen och nitälskade för dess sedliga uppfostran.»

Mellan sådana ytterligheter som dessa båda personer var det den unge Strindberg först klämdes mellan sköldarne.

Att dessa Lyceiår spelat en stor roll för hans senare utveckling kan man utan vidare taga för gifvet, äfvensom att han redan här förvärfvade sig den fria burschikosa ton som hela tiden kännetecknat honom, men också det för alla slag af vetande vakna intresse han bibehållit äfven i sin ålders höst. Att taga reda på allt, att veta allt, var hos honom en mani, förklarar han själf.

Han gick där emellan alla dessa brokiga figurer tyst och sluten utan att i någon högre grad delgifva någon några som hälst förtroenden om hvad som rörde sig inom honom. Som hans begåfning var så oerhördt mycket större än de vanliga s. k. ljushufvudenas vardt han icke ens räknad till de mera begåfvade. Han blef inte ens invald i den litterära föreningen *Fratres Amicitiæ Veræ* som fanns vid detta läroverk liksom vid så många andra landet rundt.

Detta måhända beroende på, att han vid unga år inte tålde »poesi», hvilken syntes honom tillgjord och osann. I denna förening finna vi däremot, vid den tid Strindberg besökte läroverket, såväl den sedermera så populäre salongspoeten Carl Snoilsky som den bekante versifikatören Filip Tammelin. En af Strindbergs bästa vänner under denna tid var däremot den äldste af bröderna Jäderin, den senare så bekante astronomen Edvard Jäderin.

Trots sin tillbakadragenhet hade den unge Strindberg ett sympatiskt väsen, hvilket hans gosskam-

rater kanske lade mindre märke till än hans jämnåriga bland flickorna. En af hans kamrater från denna tid berättar nämligen att de unga flickorna med sina starkt instinktiva känslor redan då i honom anade någonting stort och sällsamt. De beundrade honom på afstånd och ville ej sätta tro till, att den i deras sällskap så blide och stille ynglingen hade en skarp och bitande tunga, när kamraterna någon gång fingo honom att öppna munnen.

Bland de öfriga lärare Strindberg hade under sin lyceumstid uppräknar han vidare — i de privatanteckningar från denna tid han godhetsfullt ställt till mitt förfogande — särskildt den blide regementspastor Hallström, lektorerna Krook, Thedenius, May, Kahleis, Kramer, Norinder, Melén, Bolinder samt kapten Larsson. Af dessa hafva de flesta ej lämnat några märkligare eftermälen efter sig. Den ende som ännu finns kvar i lifvet är Kramer, hvilken sedan flera år tillbaka är schweizisk konsul i Stockholm. Den originellaste bland alla dessa gamla original var emellertid Strindbergs lärare i franska språket, den glade och excentriske skrådören kapten Larsson, hvilken på sin tid ansågs som svenska arméns starkaste officer. Som prof på hans öfvernaturliga styrka berättas att han vid ett tillfälle på Karlberg skulle ha iklädt sig en medeltida riddarerustning samt med denna på sig ha i gymnastiksalen gått upp på armarne i linorna ända till taket. Kapten Larsson var mycket stolt öfver sitt charmanta franska uttal och roade sig med att rent af håna de stackars gossarne när de på sedvanlig skolfranska skulle till att läsa upp sin läxa för dagen. Han måtte likväl ha förstått att väcka in-

tresse för sitt läroämne hos eleverna, ty franska är det språk August Strindberg nått högsta fulländning i samt till hvilket han själf öfversatt en del af sina verk, särskildt »Giftas» och »Fröken Julie», hvarförutom han skrifvit ett antal essayer och artiklar i franska tidningar och tidskrifter.

IV

Strindberg som gymnasist

Moderns död. — Styfmodern. — Hans religiösa period. — Hans vänskapsförbindelser. — Konfirmationen. — «Islossningen«. — Informatorn och predikanten. — Han blir student.

Från sin Lyceums- och gymnasisttid, hvilken varade från 1861 till maj 1867, har Strindberg lämnat en mängd intressanta interiörer och psykologiska skildringar, hvilka återfinnas i Tjänstekvinnans son, till hvilken jag ånyo måste hänvisa den aktade läsaren af dessa rader. Några konturer från denna tid är allt, hvad jag här af utrymmesskäl kan tillåta mig.

August Strindberg var fortfarande samme blyge, misstänksamme och slutne yngling, som vi känna honom från de lägre skolorna. Han hade kommit så långt att han aldrig vågade önska något rätt lifligt, ty han hade sett sina önskningar motas så många gånger. Hela hans barndom och ungdom föreföllo honom ytterligt pinsamma. Han kände sig vid denna tid led vid hela lifvet och han kastade sig därför med begärlighet öfver religionen.

Modern hade själf en lutning åt läseriet och hon sökte leda sonen åt samma håll, hvilket dock endast delvis lyckades henne. Ty han slöt sig snart ånyo inne i sitt skal igen. Till grubblare var han född och till ensling gjorde honom hans nya tankar. Äfven kamraterna i skolan märkte dessa hans nya vägar, man hånade honom som »läsare» och han drog sig för en tid helt och hållet tillbaka från dem.

Vid denna tidpunkt träffade honom ett hårdt

slag: en natt väcktes han af faderns röst, hvilken kallade honom och de andra syskonen till moderns dödsbädd. Rysande in i sitt innersta stod den 13-årige ynglingen vid sin mors sida, under det hon utkämpade sin dödskamp, denna mor hvars kärlek han alltid sökt men som icke förstått honom och som skiljdes hädan utan att ha fått veta om det höga mål, hvartill denne hennes son var af det outransakliga ödet förutbestämd.

Efter moderns plötsliga död var hans lif ensammare än någonsin. Det stöd, han mest af alla traktat efter, var nu en gång för alla fråntaget honom. Och dock tog ungdomssinnets spänstighet inom kort ut sin rätt. Han bekänner att omkring ett kvarts års tid sörjde han sin mor riktigt djupt, var fullkomligt bedöfvad af sin sorg, men efter denna tid vardt saknaden mera ytlig och förflyktigades så småningom, ehuruväl den som ett mörkt moln höll honom i beklämning under ett års tid.

Fadern däremot tog sin sorg annorlunda. Han hade snart öfvervunnit densamma och innan sorgåret var tillända, hade han redan funnit sig en ny följeslagerska genom lifvet. En afton i närvaro af sina äldsta söner och en god vän från gamla dagar, som han återfunnit, tillkännager han sin afsikt att träda i äktenskap med — familjens hushållsmamsell.

August hade redan på förhand instinktivt tyckt illa om henne. Han sökte nu försoning, men denna blef af kort varaktighet och snart var han i full strid med denna styfmor, som så oväntadt svingat sig upp på den verkliga moderns plats.

Styfmodern lutade åt läseriet och det vardt en

säregen tvekamp mellan henne och styfsonen på det religiösa området. August kastade sig med passion öfver religionen. Han vill storma himmeln och med ens bli ett Guds barn, så som läsarne lärde. Han sökte alla möjliga tillfällen för att öfvertrumfa och stuka denna kvinna som kommit in ibland dem och bidrog att göra honom ännu mer främmande för de sina. Men hur mycket han än sträfvade efter att »erfara nåderörelsen», lyckades det honom icke, utan han gick omkring och »hade ofrid».

Rörande berättar han, hur han en söndag stannar hemma, under det att hela den öfriga familjen vanhelgar sabbaten genom att bege sig på utflykt i det gröna. Denna dag trodde han skulle bli den afgörande i hans lif. För att stärka sitt religiösa sinne tillbrakte han dagen med att läsa Thomas af Kempis och Krummacher. Förberedd på så sätt begaf han sig ut på en promenad till Hagaparken. Hela Nortullsgatan efter bad han, att »Jesus skulle söka honom». Men hur innerligt han än bad, följde inte det önskade resultatet. Han återvände hem förtviflad, trött vid lifvet och dessa ändlösa strider utan någon mening eller nytta.

När syskonen hemkommo och berättade hur roligt de hade haft, ångrade han att han icke följt med. Men han fann snart en tröst: de berättade äfven att styfmodern varit mycket glädtig, ja till och med att hon dansat. Då kände han sig som triumfator och var belåten med det självplågeri han ålagt sig.

På detta sätt fortgick striden mellan honom och styfmodern alltjämt. Fadern och den öfriga familjen ställde sig gifvetvis på hennes sida. Man försökte på allt sätt att krossa honom, att bryta hans

stolta självkänsla samt att böja honom till ödmjukhet och få honom till en af dessa viljelösa apparater, som man med falskt smicker benämner: en nyttig samhällsmedlem. Men, säger han själf, hans brutala natur, som afkastade alla pålagda selar, böjde sig icke och hans hjärna, som var född revoltör, kunde icke bli automatisk.

För att skydda sig mot all den fiendskap hemmet bjöd honom uppsökte han så någon utom detsamma att sluta sig till. Vid 15 års ålder förälskar han sig i en kvinna på 30 år, en kärlek emellertid af det rent platoniska slaget. Hon var en lång ståtlig kvinna, ganska karlavulen men sjuklig, lidande af både sockersjuka och vattsot.

Om hur de stiftade sin första bekantskap berättar han i Tjänstekvinnans son:

»En kväll när hon gnistrat och upptändt alla herrar, drog hon sig trött in i ett förmak, där Johan satt.

— Gud hvad jag är olycklig! — sade hon för sig själf och kastade sig på soffan.

Johan gjorde en rörelse och blef sedd. Han ansåg sig böra säga något.

— Är ni så olycklig som skrattar jämt? Ni är bestämdt inte så olycklig som jag ändå?

Hon tittade på pojken, tog upp samtal och de voro vänner.

*

Denna hans första skyddsängel i lifvet, hans trettioåriga väninna, började genast att arbeta på hans verkliga omvändelse, ty hon var läserska. De började med att brefväxla med hvarandra på franska om Jesus och kampen mot synden m.m. Till en bör-

jan besökte hon honom i hans hem, men här fann man henne ej något behagligt umgänge och sedan hon en afton underhållit sig med August på franska, som hvarken fadern eller styfmodern förstod, vardt hon portförbjuden. Deras vänskap fortsatte i alla fall och när de inte kunde träffas vardt brefväxlingen så mycket dess lifligare.

Under det hans jämnåriga för längesedan blifvit konfirmerade, uppsköt man Augusts konfirmation i det längsta »för att hålla ynglingen bland barnen». Konfirmationen skulle begagnas som den sista grundliga krossningen. Fadern hyste det egendomliga hoppet, att den skulle vara egnad att »smälta isen kring sonens hjärta».

Hela konfirmationsperioden gjorde emellertid alls inte det intryck på honom som man väntat. Han plågades af att ånyo sitta bland småbarn på skolbänken och prästen som konfirmerade honom var en svafvelpredikant. Själfva konfirmationen gick af stapeln först efter grundliga dufningar. Gossar och flickor gräto och voro halfdöda, såsom vid åsynen af en afrättning. Själf kände han sig endast slö: han visste hvarken fram eller åter.

Efter konfirmationen följde så den helt naturliga reaktion som måste bli följden, då man på detta sätt genom andliga våldsåtgärder söker öfverrumpla ett ungt sinne och påtvinga ynglingen en mängd religion som han inte är mogen för.

Förutom sin stora väninna hade han i skolan lyckats förvärfva sig en vän, hvilken han i själfbiografien benämner ynglingen med pincenezen. Denne behandlade Augusts religiösa nit med vänskapsfullt öfverseende. Men när han efter konfirmationen såg

August fortfarande lika blek och dyster och förhungrad, tog han sig för att bota honom på ett mycket enkelt men icke desto mindre ganska radikalt sätt. Han bjuder den unge Strindberg med sig in på frukost på källaren Tre remmare. August är tveksam, men låter öfvertala sig och han börjar känna sig som en annan människa blott därför att han för en gångs skull fått äta sig ordentligt mätt.

»Så var det att äta en gång»! utropar han. »Det var ingen så tom njutning, som den bleke mannen påstått! Nej, det var en solid njutning att känna starkt blod rulla i halftomma ådror som skulle förse nerverna till lifvets kamp.»

Så egendomligt det än låter: denna frukost, lite källarmat med en snaps och ett par glas öl, åstadkommo en fullständig omhvälfning i hans unga sinne. Vännen fortsatte sin kur genom att föra honom ut i det praktiska lifvet. Han frågade hvarför inte August gaf lektioner, liksom så många af de andra kamraterna samt förtjänade pengar? Detta trodde inte August var möjligt, eller att han dög till. Men med vännens hjälp skaffade han sig snart lektioner, kom så småningom in i ett muntert och verksamt lif samt började bli en helt ny människa.

Väninnan var framme och varnade honom. Vännen insöfde honom med smicker. Hon vädjade till Jesus. Men visade sig svartsjuk på de unga flickor han träffat på sina lektioner och hvilka han råkat tala om med en viss värme. Hennes attacker gjorde honom endast tankspridd och så småningom drog han sig allt mer ifrån henne.

Han fick snart en annan idol i hennes ställe. Han hade börjat att som de andra kamraterna be-

söka »Andalusiskan», det på sin tid så bekanta lilla caféet i Operan åt Gustaf Adolfs torg till. Här förälskade han sig i en liten blond, som han sett sitta innanför disken och sofva. Han hade genast en liten idyll färdig. Han ville inackordera henne i en prästgård samt själf bli präst och sedan gifta sig med henne.

Men af idyllen vardt ingen verklighet. En kväll fick han se några af kamraterna taga henne på brösten inne i ett enskildt rum. All hans böjelse gick upp i rök och den tilltänkta romanen vardt icke ens påbörjad.

Ett hade dock denna lilla kärlekshistoria med sig. Hans sökande efter Jesus vardt suspenderadt. Men gudsnådligheten och askesbegäret stannade fortfarande kvar till en tid. Han bad ännu af vana, men utan hopp om bönhörelse. Om den korsfäste öppnat dörren och ropat stig in, skulle han säkerligen inte ha blifvit glad, påstår han själf. »Hans kött var för ungt och sundt att ha lust att bli korsfäst».

Islossningen hade likväl härmed kommit i gång. Han fick en ny vän, en ung ingeniör, som ytterligare dref på densamma. Det var en ung värmlänning, en starkt byggd yngling med grofva hederliga drag, ett godt barnsligt leende, ett temperament mera tystlåtet än bullrande. Fritz, som han kallar honom, var känd för sitt ovanligt goda hufvud, hvarför Strindberg till en början hyste en slags fruktan för honom. Men sedan de haft en första genomgående dispyt med hvarandra i religiösa ämnen,

hvarvid Strindberg försvarade den ortodoxa religiositeten — på hvilken han numera knappast trodde — och Fritz ställt sig på en mera moderniserad ståndpunkt, var deras vänskap en gång för alla beseglad.

Den nye vännen öppnade hans blick för det praktiska lifvet och dess kraf. Han intresserade August för att vårda sitt yttre och att lära sig behandla människorna i sin omgifning i stället för att ständigt råka i obehagligheter genom att stöta dem för hufvudet. När August begaf sig ut på sin första kondition gaf Fritz honom en mängd kloka lefnadsråd med på vägen, råd som verkligen voro praktiska men som föreföllo August rent af cyniska. Så till exempel var det August inte möjligt att förstå, att då man inlät sig i samtal med en sådan man, som den godsägare i hvars familj han skulle konditionera, skulle man inte predika de åsikter man själf hyste, inte disputera med honom, utan endast diskutera en fråga med honom. Säkert är att vännen förde den unge Strindberg ut på helt andra vägar än dit, den 30-åriga väninnan sökt leda honom. Hon uppenbarar sig nu en allra sista gång och varnar honom för vännen Fritz, men detta har endast det resultat att August helt och hållet upphör att besöka kyrkan samt börjar anse sig själf som — fritänkare.

Redan tidigare hade Strindberg funderat på att bli militär — såsom varande en snabb utväg till att kunna försörja sig själf — men då däraf ingenting vardt, hittade han i stället på att bli skarpskytt. En gång hade hans vänner bland läsarne en söndag fått se honom i den ganska ståtliga skarpskytteuniformen och blifvit så förskräckta öfver denna stora

världslighet, att de anordnade förböner för honom samma dag vid gudstjänsten i deras kapell.

Sina skarpskyttefantasier vardt Strindberg snart botad för genom skarpskyttarne själfva. Då de funno att han var en yngling med självständig uppfattning — till den grad självständig som Strindberg var — sökte dessa enfaldiga automathjärnor bibringa honom sin s. k. kåranda eller med andra ord »stuka det självständiga hos honom». De misslyckades fullständigt och det resulterade endast i att Strindberg drog sig tillbaka från dem.

Men under denna sin skarpskyttetid upplefde han dock något som blef af största betydelse för honom. Under en tiraljering med skarpskyttarne vid Tyresö hade han en dag kommit upp på en höjd. Där öppnade sig plötsligt en tafla, som »kom honom att frysa af förtjusning». Fjärdar och holmar, fjärdar och holmar, långt ut i det oändliga.

Den taflan, säger han, gjorde på honom ett sådant intryck, som om han återfunnit ett land han sett i vackra drömmar, eller i en föregående existens, som han trodde på, men ej visste något om.

Han glömde skarpskytteriet och hvilken tiraljörkedja han tillhörde samt blef sittande kvar uppe på berget tillbedjande skärgårdslandskapet som en uppenbarelse. Han fann att detta var hans landskap, hans naturs sanna miljö. Det blef också i denna miljö hans stora diktarådra sedermera skulle slå ut i full blom.

Han förblef också denna sin första stora kärlek trogen. Hvarken Schweiz' alper, Medelhafvets olivkullar eller Normandies falaiser ha sedermera kunnat undanträng den rivalen, skrifver han.

Och af kärlek till denna skärgårdsnatur var det äfven han sommaren 1866 antog plats som informator hos familjen Trotz på Hammersta, beläget några mil söder om Stockholm nere vid södra spetsen af Södertörn. Det fanns emellertid äfven ett annat motiv, som dref honom bort från hufvudstaden. Han skrifver härom:

»Styfmoderns råa behandling, släktingarnes eviga lurande på att upptäcka högfärd där det endast fanns öfverlägsenhet i förstånd, ädelmod och offervilliżhet, samt skarpskyttekamraternas bemödanden att stuka honom, hade jagat honom från den klass därifrån han kommit.»

Denna klass det var moderns och styfmoderns demokratiska klass af läsare. Aristokraten i Strindberg har väckts till lif af hans umgänge med Fritz och det är nu med glädje han går att beblanda sig med »de förnäma».

Hans beundran för förnämiteten bleknade ganska snart, men under sin vistelse på Hammersta upplefde han likväl något som är att annotera.

En ung komminister där i trakten, hvilken var öfverhopad af göromål, lyckades öfvertala Strindberg att ikläda sig den svarta kappan och agera predikant. Strindberg ansåg sig själf vara fritänkare — d. v. s. han trodde inte på Kristus som Gud utan som människa — samt skref sina predikningar på ett sådant sätt att innehållet hvarken stred mot hans egen uppfattning eller sårade hans åhörares.

Han predikade alltså på sommaren ett par gånger i Ösmo kyrka och vid julen samma år både i denna och i Nynäs kyrka.

Ur denna liksom ur alla sina andra upplefvelser

har Strindberg emellertid haft den nyttan att de skänkt honom stoff till hans senare diktning. I hans stora reformationsdrama, som han skref sex år senare, återfinna vi helt visst mycket af det som spirade upp inom honom just under denna tid.

På nyåret 1867 slutar han helt plötsligt sin kondition, på grund af en obetydlig dispyt med godsägaren. Hans reveny af denna tids arbete som informator var endast att han haft rum och mat. Någon betalning erhöll han inte och en utlofvad gratifikation till julen uteblef helt enkelt.

I stället arbetade han denna vårtermin på sin studentexamen. Han gick nu i högsta klassen på Lyceum. Här hade fritänkeriet börjat taga sådana dimensioner bland lärjungarne, att flera af dem — däribland äfven Strindberg — vägra att deltaga i morgonbönen. Rektorns alla förmaningar hjälpte inte och han vardt så förbittrad häröfver, att han började fatta agg till Strindberg samt tycktes benägen att vilja underkänna honom i studentexamen. För att hindra detta pluggade Strindberg af alla krafter.

Familjen vardt ytterst förvånad, nästan indignerad öfver Augusts plötsliga återkomst från landet. Man lät honom numera vara i fred, enär man ansåg honom så fullständigt förlorad att det inte lönade mödan göra några ansträngningar för hans räddning. På faderns fråga, hvarför han inte mera gick i kyrkan och åhörde en god predikan, svarade han afklippande:

— Predika kan jag göra själf!

Sin studentexamen lyckades han klarera sig igenom trots rektorns agg och trots att han antagligen

ej var vidare hemma i en del ämnen, som ej intresserade honom. Detta var i maj 1867. Hela den påföljande sommaren arbetade han med stor energi som undervisare. Han gaf lektioner i stor skala för att sålunda själf anskaffa de medel som erfordrades för att till hösten börja sina studier vid universitetet i Uppsala. Han hade beslutit sig för att »ta' graden», ty »prästen» lockade honom inte mer. Det stred dessutom mot hans samvete att aflägga prästed.

Med 80 kronor på fickan förtjänta på lektioner reste han på hösten till Uppsala. Trotjänarinnan gamla Margret packade hans kappsäck och plockade in i densamma äfven kokkärl. Hon trugade på honom 15 kronor af sina egna pengar som lån. Fadern bidrog endast med några cigarrer i ett cigarrfodral samt en uppmaning åt sonen att »hjälpa sig själf».

Denna del af sin självbiografi, den första af Tjänstekvinnans son, slutar Strindberg med ett präktigt kapitel »om karaktär», hvari han påvisar det ihåliga i detta den borgerliga uppfattningens förnämsta ideal. Om sig själf berättar han som motsats härtill, att det i hans själskomplex funnos två grunddrag, hvilka blefvo de bestämmande för hans lif och öde:

— Tviflet! Och känslighet för tryck!

Sådan gick han ut i lifvet. För att utveckla sig och likafullt alltid förbli sådan som han var.

V

Den första studentperioden

(1867—70)

En termin i Uppsala. — Folkskolelärare i Clara. — Informator. — Initialerna A. S. — Hos Axel Lamm. — Resan till Köpenhamn. — Debutförsök på Dramatiska Teatern. — Strindbergs författareskap börjar.

Nu hade han legat tre terminer på graden och inte gjort ett Guds skapande grand, utan alltid måst skrifva till fadern vid terminens slut och bekänna sina skulder.»

Dessa äro Strindbergs egna inledningsord till hans skildring af studierna vid akademien i den 1877 utkomna novellsamlingen »Från Fjärdingen och Svartbäcken.»

»Han hade nämligen kommit direkt från barnkammaren till Uppsala», fortsätter Strindberg. »Han hade visserligen hört talas om, att gymnasiekamraterna brukade »ta paraden» och dricka en blundare hos andalusiskan, men han hade aldrig varit med om det senare. På studentexamensexan hade han blifvit sanslös vid smörgåsbordet, sedan han förut stött sig med alla kamraterna därför att han icke ville dricka skålen »för kvinnan» med den ryktbara uppasserskan, ty han var »idealist», ja han var »idealist», stackars gosse, och han var nog dum, att tala om det, när han kom till Uppsala, ty han visste icke att det blifvit ett öknamn där. För att aftvå den fläck han genom denna barnkammarbekännelse fått på sig, måste han söka likna sina kamrater i allt. Följden blef ett oregelbundet lif, och — reguliära källarbesök på aftnarne.»

Strindberg kom till Uppsala denna sin första ter-

min vid universitetet i sällskap med »vännen Fritz». De hyrde rum tillsammans och delade alla utgifter. Rumshyran utgjorde endast 30 kronor för termin. Deras middag kostade sex kronor i månaden per man och hämtades af städerskan. Till frukost förtärdes : ett glas mjölk och ett smörbröd. En famn ved köpte de själfva af bönderna på torget för endast 4 kronor. All hjälp August fick hemifrån utgjordes af en flaska fotogén och fri tvätt. På så sätt skulle han få sina självförvärfvade åttio kronor att räcka en hel termin.

Men han hade glömt en viktig sak. Han hade rum och mat, han låg alltså vid universitetet, för att göra, hvad? Han hade inte tänkt på att han för att studera också behöfde — böcker. Till böcker hade han inte några pengar, och heller inte till — frack. För att veta hvad han skulle studera, måste han uppvakta professorerna klädd i frack. Strindberg ville emellertid inte »gå och göra sig till».

Följden vardt att studierna denna första termin blefvo ganska minimala. Han besökte några föreläsningar men upphörde snart, då han fann att professorerna togo sina ämnen så vidlyftigt att det t. ex. skulle taga 40 år, innan man kunde hinna med att gå igenom filosofiens historia. En annan föreläste om Shakespeares Henrik VIII, men så grundligt att han inte kunde bli färdig med denna detalj i världslitteraturen på kortare tid än 10 år.

Strindberg upphörde alltså snart att besöka dessa föreläsningar och gick i stället upp på sin nation för att låna något att läsa. Allt hvad han hittade var ett par delar af Atterboms Siare och Skalder och dessa handlade till hans sorg endast om Sweden-

borg och Thorild. Han fann dem lika ointressanta, båda dessa, kallade dem för yfverborna svenskar och ansåg dem lida af storhetsvansinne.

Hela första terminen höll han därför endast på med att »orientera sig». Som förströelse lärde han sig spela B-kornett i nationens musikkår samt gick omkring till bekanta och spelade bräde. Det hela syntes honom olidligt och försoffande.

Dessutom fann han Uppsala vara en odräglig småstadshåla. Professorerna voro allesammans bönder och bland dem fanns icke en enda framstående lärare. Man studerade det mesta på tyska eller franska. Engelska var man ytterst okunnig i och professorn i litteraturhistoria nödgades börja sina föreläsningar på detta språk med att bedja om ursäkt för sitt inkorrekta uttal.

När terminen var slut och de 80 kronorna förtärda, kunde Strindberg inte finna någon annan utväg än att återvända till Stockholm och bli — folkskolelärare. På så vis kunde han förtjäna sitt uppehälle och ändå ha tid öfrig för sina studier.

Det var en svår penitens denna han nu ålade sig. Han vandrade samma gator, hörde samma Klara klockor som han hört som barn, och han gick i samma Klara skola — i nedersta klassen. En bakläxa på elfva år, kallar han det. De sidor i hans självbiografi (Tjänstekvinnans son, andra delen: *Jäsningstiden*), där han skildrar denna sin skollärartid höra till de mest beklämmande man kan läsa. Denna tid hade likväl det goda med sig att han fick en grundlig inblick äfven i de allra fattigastes lif och att han laddades med indignationens heliga eld.

Han upplefde under denna tid också sina första små

erotiska äfventyr. Han var kär i en uppasserska ute på den lilla friluftsrestauranten Stallmästaregården. Två år spillde han på denna böjelse, men utan resultat. Han hade varit för blyg gent emot henne från första början och därför uppnådde han aldrig annat än halfva gunster. Men denna och liknande episoder i hans lif gifva honom anledning till skildringar af den skäraste art, fullkomligt enastående därför att de äro framställda med denna sinnets renhet, hvari Strindberg står framom alla vår tids lifs-skildrare.

Förutom sin befattning som folkskolelärare tvangs han af ekonomiska skäl att äfven åtaga sig privatlektioner. Under det han tillbrakte sina förmiddagar med att plugga katekes och öfverklassrespekt i fattiga barn i Klara, var han om eftermiddagarne sysselsatt i en af stadens förnämligare familjer med att undervisa två unga damer i litteratur och naturvetenskap. Dessa unga damer voro döttrar till professor Oscar Sandahl. Och ändå skulle han på kvällarne hinna med sina egna studier. Vidare var han senare informator äfven hos vinhandlare Högstedt samt hos Dufva och Agrén.

Så fortsatte han att knoga hela våren och sommaren detta år. På sommaren flyttade han med professorsfamiljen ut till Blockhustullen på Djurgården, där en hel liten sommarkoloni slagit sig ned. Här upplefde han några få månader af ljusare art än under hans föregående ungdom. Han hade lagom arbete, ett behagligt umgänge och hade tillräckligt med ensamma stunder för sina egna studier.

Denna sommar på Blockhustullen vänder han ock-

så för första gången sin håg åt litterära verk. Han studerar bland annat Byrons Manfred och som han finner denna dikt skrifven på orimmad vers, griper han sig an med att öfversätta den. Han kom inte särdeles långt, förr än det lyckades honom konstatera att han fortfarande inte kunde skrifva vers. Han förklarar detta med att han då ännu inte var »kallad». Senare visar det sig också att han, när hans stund är inne, kan skrifva vers lika flytande som någon.

Redan vid denna tidiga ålder har hos honom vaknat ett oemotståndligt begär efter starka drycker, efter att i ruset släcka tankens brinnande eld och för en stund hejda denna rastlöst arbetande hjärna. Sitt första rus hade han fått under en kamratsexa på Djurgårdsbrunn. Han fann att ruset gjorde honom säll, soligt glad, stark, vänlig och blid, men senare bröt ut i ett slags vansinne. Då pratade han tok, såg bilder i tallrikarne samt gycklade med hela sin omgifning.

När han druckit, fick han också lust att deklamera. Han började med stor patos, stegrade denna till en slags extas, men när denna var som högst, vaknade plötsligt hans självobservation: han hörde sin egen röst, blef blyg och rädd, tyckte sig själf löjlig, kastade om tonen, föll in i det komiska och slutade med en grimas. Hvad dessa hans deklamationer förde med sig skola vi inom kort få erfara.

När hösten kom uppgaf han sin plats som folkskollärare, trots de lockande 900 kronorna i årlig lön. Han kunde göra detta tack vare ett liberalt anbud från en af de vänner han förvärfvat sig här ute, en äldre läkare, doktor Axel Lamm. Denne hade räknat ut att Strindberg med sin skarpa obser-

vation och sitt intresse för naturvetenskaperna borde bli läkare och alltså skulle slå sig på att läsa på medikofilen. Han skulle få bo hos doktorn mot att han läste läxorna med doktorns gossar.

Samtidigt fortsatte han dessutom sina lektioner hos Sandahl, för hvars äldsta dotter, Anna Sandahl (sedermera krigsrådinnan Rappe) han vid denna tid hyste en broderlig vänskap. Strindberg har senare ofta framhållit det egendomliga i att de två bästa vänner han haft under sin ungdomstid hade samma namninitialer som han själf, nämligen *A. S.* Den ena af dessa var Anna Sandahl, den andre hans ungdomsvän August Strömbäck. Denne sistnämnde var en ung man med eleganta gångkläder, ett belefvadt och käckt sätt samt stor säkerhet i sitt uppträdande, allt egenskaper som Strindberg saknade men som just därför syntes honom eftersträfvansvärda. Det synes mig därför alls inte märkvärdigt att denne studentikose Monte Christo under en viss period af Strindbergs lif stått för honom som hans personifierade ungdomsideal.

Det är sällsamt att se, hur ödet för den blifvande människoskildraren från det ena yrket till det andra för att låta honom afläsa dem deras hemligheter.

Sin läkarebana, som han kallar den, hos dr Lamm började han med att studera kemi, en vetenskapsgren han svärmat för redan som barn och som ännu alltjämt håller hans intresse fånget. Han gör sina laborationer på Teknologiska institutet, börjar samtidigt studera zoologi, anatomi, botanik, fysik och latin. Att lära sig utantill bjöd honom emellertid emot, därför att hans hufvud redan på förhand var uppfylldt med så mångahanda saker.

Hans studier gingo därför förmodligen ganska knagligt med undantag af kemin, hvari han gjorde raska framsteg.

Doktor Lamms bostad låg i närheten af vår Kungl. Dramatiska teater. Denna lilla tillfällighet blir till en stor roll i Strindbergs lif. Han får vana att besöka teatern, att ett par gånger i veckan från ståplatsen uppe på galleriet blicka in i den franska komediens lätta, glada värld. Den fångar honom därför att den är så motsatt hans egen, den tungsinte unge svensken beundrar sitt saknade komplement: sinnets jämnvikt och detta lätta galliska lynne från ett land med mera sol.

Samtidigt börjar hans intresse äfven väckas för den nu uppblomstrande estetiken, i doktorinnans bibliotek gör han bekantskap med all världens skönlitteratur. Doktorns tafvel- och gravyrsamlingar gifva honom en inblick i dessa konstarter.

Under vistelsen i det Lammska hemmet råkade han få upplefva en egendomlig episod: uppploppet vid aftäckandet af Carl XII-stoden. Hela Stockholm hade råkat i förbittring därför att myndigheterna satt upp ett högt plank kring stoden, så att själfva folket utestängdes från att åskåda aftäckningsceremonien. Detta väckte mycken ond blod och dagarne före aftäckandet kom det redan till gatukravaller med stenkastning och kavallerichocker.

Hos Strindberg väckte detta öfvergrepp ett våldsamt hat mot ordningens upprätthållare. Han skulle vid ett tillfälle ha störtat sig ensam emot en hel kavalleritrupp, därest inte en vän hållit honom tillbaka. Men senare, på själfva högtidsdagen, efter det han själf varit med om att sjunga i

studentkören inne på det afspärrade området, blir han åsyna vittne till, hur poliskonstaplarne misshandla folket.

Tätt bredvid sig ser han en poliskommissarie hugga in på en karl för att arrestera honom. August rusar på kommissarien, fattar honom i kragen, ruskar honom och befaller honom att släppa karlen. Kommissarien betraktar honom häpen och frågar, hvem han är?

— Jag är satan, och jag skall ta er, om ni inte släpper karlen.

Strindberg lyckades befria den anhållne men höll själf på att råka fast. I det allmänna tumultet undgår han detta och rusar sedan åstad liksom alla de andra för att storma vakten vid Gustaf Adolfs torg och befria de arresterade. Men här möttes de af bajonetter, mot hvilka folkvågen bröts och upplöstes. —

Äfven för själfva läkareyrket sökte den välvillige doktorn intressera Strindberg. Han tog honom med sig på sina sjukbesök, lät honom blicka in i lidandets boningar, åskåda smärtsamma operationer på nära håll. Men som August just fått hufvudet fullt med estetik fann han denna verklighet med dess brännsår och blodlefrar osköna och han tyckte till sist hela läkareyrket vara frånstötande. Däremot tycks han ha varit road af att åt bokförläggaren Oscar Lamm öfversätta två broschyrer i medicin.

I stället flammar hans entusiasm upp för ett yrke af helt annat slag. Hans besök å hyllan på Dramaten resultera i att han en dag går upp på teaterns kansli och ber att få debutera.

Detta vilda beslut kom han till på grund af att

han några dagar förut varit uppe i Uppsala för att tentera kemi. Trots han af adjunkten på Teknologiska institutet försäkrats, att han kunde mera kemi än som behöfdes för medikofilen, kuggades han af professor Svanberg i detta sitt käraste ämne, efter hvad det tycks endast på den grund att han icke gjort sina laborationer på professorns eget laboratorium. Däremot lyckades han få betyg för sina latinska scripta till medikofilen.

Sin s. k. teaterbana började han i all hemlighet med stora deklamationsöfningar ute på Ladugårdsgärde, där han kunde släppa på så mycket kraft som helst utan att störa någon. Han ville nämligen debutera som Karl Moor i Schillers Die Räuber och som Lasse Lucidor i Wijkanders pjes med detta namn.

Här ute på det stora ödsliga exercisfältet rasade han nu hvarje dag ett par timmar med Schiller mot himmel, jord och samhälle. Han knöt näfven mot slott, kyrkor, kaserner och fräste mot trupperna, när de under sina manövrer någon gång kommo honom för nära in på lifvet.

Han fick emellertid god tid på sig för sina förberedelser till teatern. Han hade begärt debut hos Frans Hedberg i maj 1869, men först på hösten samma år kunde detta sättas i verket.

Under sommaren detta år kommer Strindberg ut på ett äfventyr, som han under rubrik »Huruledes han blir aristokrat» lämnar en dråplig skildring af i Jäsningstiden. Han hade i dr Lamms hus blifvit bekant med bildhuggaren Alfred Nyström, känd egentligen blott för sin Bellmansstod på Hasselbacken.

Nyström fick Strindberg med sig på en billig-

hetsresa på ångbåt kanalvägen till Köpenhamn. Äfven en af Strindbergs disciplar medföljde. Resan vardt en enda lång pinohistoria. Det började med att man glömt kvar doktorinnans präktiga matsäckskorg på kajen i Stockholm och fick nöja sig med bildhuggarens betydligt enklare reskost. Inte hade man pengar att köpa någon mat och inte hade de ens någon sofplats ombord, enär arrangören sålt långt flera biljetter än det fanns sofplatser. Och som medpassagerarne utgjordes af allehanda dumdrygt småfolk från Stockholm, kommo Strindberg och hans discipel ständigt i delo med dem.

Väl framkomna till Köpenhamn triumferade de öfver sina resekamrater, pantlånarne och sotaremästarne. Resan hade två hufvudändamål: att bese Thorvaldsens öfver hela norden utbasunerade skulpturmuseum, samt närvara vid den svenska prinsessan Lovisas intåg i Köpenhamn efter hennes förmälning med danske kronprinsen. På grund af de stora festligheterna var Thorvaldsens museum stängdt, men bildhuggaren Nyström gaf inte tappt utan lyckades åstadkomma att han och hans ressällskap fingo komma in i helgedomen under det sotaren och de andra fingo stanna utanför.

Därinne blefvo de ganska besvikna. Strindberg fann Thorvaldsen vara en genomsnittsartist, lagom talangfull för att bli så öfver höfvan berömd och utbasunerad öfver hela norden. Bildhuggaren däremot vågade inte opponera sig på detta starka sätt utan karaktäriserade danskens verk som uppsnyggad antik.

Hela intåget försummade man, fick på natten logera på en sjömanskrog nere vid hamnen samt an-

trädde dagen därpå hemresan, hvilken företogs yttre vägen till hafs och på grund af matbrist var ett enda stort lidande. Detta var den blifvande världsskaldens första stora utomlandsresa.

Hemkommen gällde hans första steg ett besök på Dramatiska teaterns kansli. Han anhöll att få en stor roll sig tilldelad. Man rådde honom att taga en liten roll, därför att man först måste lära sig krypa innan man kan gå. Karl Moor och Lucidor voro omöjliga, därför att teatern inte hade pjeserna på sin repertoar. Det slutade med att han fick Härved Bossons lilla deklamationsroll i paradstycket Brölloppet på Ulfåsa. Vidare ville man plocka in honom bland småbarnen i elevskolan, men efter att ha åhört den underhaltiga undervisningen därstädes vägrade han. Slutligen tvang man in honom på scenen som vanlig statist.

Som sådan fick han äntligen en debut, sådan den nu var. Han debuterade i Björnsons Maria Stuart och rollen hette: En adelsman. Allt hvad denne adelsman hade att säga var:

»Lorderna hafva hitsändt en parlamentär med utmaning till grefven af Bothwell.»

Själfva denna fras var ju ingenting att kunna göra något af. Men Strindberg fann sig själf gripen af att genomlefva ett stycke historia med sådana personligheter som i Björnsons drama. Efter att ha sagt sin lilla replik gick August hem den kvällen fullt belåten och med beslut att tåla allt för den heliga konsten.

Länge varade inte denna stämning hos honom. Efter ett par månaders planlöst ansträngningar var han utledsen vid alltsamman. Han gjorde ett par

andra småroller i Fäktaren från Ravenna samt Ladyn af Worsley Hall. Slutligen tog han mod till sig att få profva i Härved Ulfs roll. Han fick profva fast utan kostym och de äldre skådespelarne voro missnöjda med denna extra historia. Man hade fått honom in i det gängse skrikmaneret, han skrek som en präst och därför gick det dåligt.

Han dömdes att genomgå teaterskolan, men vägrade. Gick hem förtviflad för att taga sitt lif. Åt en opiumkula som han länge gömt för ändamålet, men den var inte stark nog. En kamrat sökte upp honom och befriade honom från nederlagets smärta genom att skaffa honom ett duktigt rus.

Dagen efter denna misslyckade profspelning vardt den Strindbergska sångmöns tillblifvelsedag. Han känner sig ännu het i kroppen efter skammen och ruset. Han ligger och spekulerar ut en idé, hur han skall låta styfmodern åstadkomma en försoning mellan honom och fadern. I sin fantasi ser han scenerna framför sig tydliga som på teatern och allt under det att hans hjärna arbetar under högtryck, förnimmer han en ny, en sällsam feber i sina ådror. Efter ett par timmar har han en komedi i två akter färdig i sitt hufvud. Det förkrossande nederlaget hade ofrivilligt manat fram diktaren i honom.

På fyra dagar skref han så sitt dramatiska förstlingsverk. Det heter *En namnsdagsgåfva*, inlämnades till Dramaten och vardt visserligen refuseradt men räddade likväl hans heder. Och ändå mera: då han skall skrifva ett bref till en bekant, tycker han att första raden låter som vers, och han skrifver hela brefvet på vers. Alltså kan han nu också skrifva vers. Det hela var som ett under,

påminnande om den helige Andes nedkomst öfver apostlarne. Hans inbillningskraft hade plötsligt brakts att arbeta. Hans diktarebegåfning hade slagit ut i blom.

För att ytterligare försäkra sig om att det var sant, att han nu verkligen är vorden författare, inbjuder han en afton ett par äldre vänner till sin lilla vindskammare i doktorns hus. Det var första gången han såg någon hos sig och han pyntade kammaren så godt han förmådde. Han dukade ett bord med en ren servett, satte fram två brinnande stearinljus, en punschbutelj, glas, cigarrkoppar och tändstickor. Kammaren var tyst och fridfull med en stämning som erinrade om barnsängshusets frid öfver sig. Ty här hade verkligen födts en ny varelse till världen, här hade lidits och skrikits lika väl som då en liten medborgare gör sitt inträde. August själf gick omkring i högtidsstämning som på en familjefäst därhemma hos föräldrarne.

Sedan vännerna anländt, läste August under obruten tystnad upp sitt dramatiska opus och vännerna kunde inte annat än bekräfta att han var — författare. Han var så lycklig, att när de hade gått, föll han på knä på golfvet och tackade Gud för att han skänkt honom diktargåfvan.

Denna använde han nu också flitigt. Diktarfebern kom öfver honom dagligen och på två månader författade han två komedier, en tragedi på vers samt dessutom en del mindre poemer.

Tragedien var den i hans samlade arbeten upptagna *Hermione*, hvilken Strindberg själf anser som sitt första egentliga konstverk, enär den handlar om något som icke tilldragit sig i hans lif. Mot dess kom-

position finnes ingenting att anmärka, men Strindberg tycker det vara väl mycket deklamation och att situationerna äro något slitna. Trots detta är Hermione som förstlingsverk ett mästerprof och ådagalägger sin författares stora dramatiska begåfning.

Under det att Namnsdagsgåfvan absolut refyserades, förklarade man sig vid teatern ej ovillig upptaga Hermione sedan den något litet retoucherats. Samtidigt öfvertalade man Strindberg att uppgifva sin plan på att bli skådespelare, då han ju hade en så vacker bana framför sig som den att bli dramatisk författare. Och trots hans motvilja mot Uppsala, öfvertalade man honom att återvända dit och fortsätta sina studier för graden, alldeles som om denna skulle vara nödvändig för att kunna godtagas som dramatisk diktare. Medel till att fortsätta studierna skaffade han sig genom att af sin far tilltvinga sig ett litet mödernearf på ett par hundra kronor.

Samtidigt höll han på att arbeta med en stor antireligiös tragedi *Jesus af Nazareth*, hvarmed han en gång för alla ville krossa gudsbilden och utrota kristendomen. Han fann emellertid ämnet för stort samt uppgaf det.

Vid Dramatiska teatern fortsatte han till årets slut som statist. Han var äfven med om elevskolans uppvisning. Märkligt nog hade man inte ens nu tilldelat honom någon roll. Den tilltänkte revolutionsmannen Karl Moor slöt sin sceniska verksamhet med att sitta i sufflörluckan och sufflera vid en elevuppvisning. Men vid festen senare på kvällen återupprättade han sig genom att hålla tal på vers.

VI

Den andra studentperioden

(1870—72)

Åter i Uppsala. — Axel Jäderin. — Runaförbundet. — »I Rom». — Dess premiär. — »Fritänkaren». — Hos rektorskan. — »Blotsven». — Gradualafhandlingen och tentamen. — Kymmendö. — »Den fredlöse». — I nöd. — En kunglig hjälpare. — Afsked från Uppsala.

Vårterminen 1870 återfann sig Strindberg till sin egen fasa som en vanlig studentpojke sittande på en ogemytlig liten vindskammare uppe i Uppsala. Han saknade den komfort han haft omkring sig i den Lammska familjen. Han hade vant sig vid att bli behandlad som man och att umgås med äldre, bildadt folk och i stället fann han sig förflyttad tillbaka bland ungdomen.

Sitt beslut att taga graden hade han fattat endast för att betäcka sitt återtåg från teaterbanan. Redan vid ankomsten till universitetet var han på det klara med att han snart ånyo skulle skrifva en teaterpjes och fick han framgång med den skulle han slingra sig undan hela examen.

Han kom emellertid så småningom ånyo in i förhållandena. Hans motgångar vid teatern sporrade honom också på sitt sätt till att med större energi än någonsin kasta sig in i studierna. Han studerade estetik, lefvande språk och statskunskap m. m., allt med formlig passion, enligt hvad hans studiekamrater berätta.

Den ensamma vindskammare han bodde på var belägen i den förut omnämnda »Skärgården», där Herman Bjursten skurit halsen af sig. Tvärs öfver gatan hade han sina närmasts vänner, Jäderinarne, hvilka under denna Strindbergs andra Uppsalape-

riod troget stodo honom bi och antagligen voro de första som insett att den ännu sökande och i sin utveckling stadde ynglingen hade en stor litterär framtid framför sig.

Den intima samvaron mellan August Strindberg och Axel Jäderin knöts egentligen på följande sätt. Strindberg kom en dag upprusande till Jäderinarne och frågade dem, om de hade något ätbart att låna honom, ty han var alldeles utan.

— Mycket ha vi inte — förklarade Jäderinarne — men vi ha lite hårdt bröd.

— Det reder jag mig länge med — replikerade Strindberg.

— Hur har ni det med bränslet?

— Det ha vi godt om. Du kan få en hel säck.

De goda Jäderinarne traskade med vedsäcken tvärs öfver gatan och upp till Strindbergs vindskammare, där denne snart med en duktig brasa i kakelugnen samt hårdt bröd och vatten till supé kände sig fullt belåten med sin tillvaro.

Strax i början af 1870 hade Axel Jäderin gifvit ut en liten diktsamling. Strindberg blef genast intresserad, sökte upp honom och föreslog honom att de skulle samarbeta. Följden häraf vardt en stor sammanvaro, hvarunder Strindberg bekände att han i hemlighet skref sonetter, men hela det yttre resultatet vardt att de legat sönder Strindbergs guitarr. Alldeles ohämnad blef likväl inte den arma guitarren. Den 28 februari 1870 bildades af August Strindberg, Axel Jäderin och Joseph Josephson (den sistnämnda vanligen benämd »Jöden») det höglitterära förbundet *Runa*. Runa betyder: Sång.

De ledande krafterna voro gifvetvis Strindberg

och Jäderin. »Jöden» var en ovanligt begåfvad yngling med goda ansatser till allting, men på grund af denna sin allsidighet kunde han aldrig fullborda någonting. Hans specialitet var att skrifva inledningssånger. Själfva hufvudsången följde aldrig. Han var dessutom klen till hälsan och afled redan 1883 utan att ha hunnit uträtta någonting.

Medlemmarne tilldelade sig hvar sin runa som igenkänningstecken eller signatur. Strindberg hade den första runan F, Jäderin U och Josephson T. Sedermera invaldes efter hand ytterligare sex medlemmar, under det att åtskilliga andra — däribland en och annan af den nutida litterära världens största talgdankar — energiskt vägrades inträde. De sex lycklige som fingo äran att träda in i de tre vise Runaskaldernas krets voro:

Runan O. = C. O. Larsson (sedermera kontraktsprost i Ährentuna.)

R. = Arvid Vikström.

G. = Eugén Fahlstedt (medarb. i Nordisk Familjebok.)

H. = Rafael Lundgren (aktuarie i posten).

N. Nilsson (en göteborgare som utgifvit en lofvande diktsamling, men sedermera dog helt ung.

I. Josef Linck (död 1901).

Förhandlingarne vid det litterära förbundet Runas sammanträden voro alltid af mycket roande art, inte minst tack vare de humoristiska protokoll Strindberg skref öfver desamma. I dessa spåras dessutom för första gången Strindbergs ovanliga förmåga att framdraga och nyanvända dittills okända eller förglömda ord och talesätt. Sålunda hände det aldrig att Strindberg i dessa protokoll

använde sig af ett så banalt uttryck som »församlingen opponerade sig», utan han omskref detta med »de församlade knorrade».

Förbundets första sammanträde hölls hos Josephson, hvilken bodde i två komfortabla rum samt dessutom hade förmånen af att äga de bästa piporna.

Såsom den egentliga stiftaren inledde August Strindberg förhandingarne med att uppläsa sitt inträdestal, hvilket i enlighet med förbundets stadgar var på vers. Det återfinnes interfolieradt med kritiska noter i Jäsningstiden. Hans eget slutomdöme om detsamma är, att det var en blandning af blygsamhet och oförskämdhet, betecknande för den unge mannen.

Runaförbundet drog honom delvis ifrån de allvarliga studierna. Man hade extra sammankomster ute på restauranterna eller hemma på rummen nästan hvarenda kväll. För den blifvande författaren var detta enligt hvad han själf förklarar alls icke bortkastad tid. Han fick tillgodogöra sig vännernas rikhaltiga bibliotek och det kunde inte annat än vara till hans gagn att höra de olika meningarne bryta sig emot hvarandra.

Af sin vän naturforskaren får Strindberg så det rådet att skrifva en liten enaktspjes på vers för Dramatiska teatern. Han opponerar sig i början och vill hellre taga itu med en stor tragedi i fem akter. Men på vännens förklaring, att en enaktare kan man lättare få spelad, går Strindberg med på förslaget. Han hade en liten idé, »som låg», och som handlade om Thorvaldsens första besök i Rom. Den tog han fasta på och på fjorton dagar hade han skrifvit *I Rom*.

Strindberg läste upp den för naturforskaren, som fann den bra och spelbar. Strindberg gick direkt till vännerna Josephson och Vikström, hvilka hälsade pjesen med entusiasm, ställde till stor festsexa med champagne, där det hölls tal för författaren och diktkonsten utan all ända. Festen slutade hemma hos Vikström, där man somnade på golfvet med punschglasen emellan sig. I soluppgången vaknade de, tömde sina glas och begåfvo sig ut i staden att fortsätta festen.

Denna ungdomsvännernas hjärtliga hyllning har Strindberg gömt som ett af sina bästa ungdomsminnen. Den svärmiskt hängifne vännen Vikström renskref pjesen och den insändes omedelbart till Kungl. teaterns direktion.

Förbundet sammanträdde under återstoden af vårterminen hvarje afton i ett litet klubbrum, stort som en skrubb, på Lilla Förderfvet. Här åt man sexa och höll tal, och här dracks det under allmän hänförelse. Förbundets öfriga ledamöter voro fullt på det klara med, att deras medbroder August Strindberg var det stora litterära ljuset som komma skulle. Själf var han ännu alltjämt i tvifvel och ovisshet.

Förbundets sista sammanträde denna termin gjordes i form af en utflykt i roddbåt från Skeppsholmen i Stockholm till en udde ute på Lidingön. Här tillbrakte man hela dagen i gröngräset. Man åt, drack, deklamerade och diskuterade. Strindberg läste upp ett nytt dramatiskt arbete *Fritänkaren*, hvilken emellertid ej tycks ha gjort succés bland kamraterna.

Utfärden, af hvilken Strindberg själf ger en ut-

märkt skildring i Jäsningstiden, drog ut hela den nästa ljusa sommarnatten samt utmynnade i en stor dispyt mellan Strindberg och Josephson om Bellman, hvilken sistnämnde Strindberg smulade sönder efter bästa förmåga.

Denna sommar tillbrakte August hos sina föräldrar på malmgården Loviseberg. Han studerade Oehlenschläger, Georg Brandes och Victor Hugo. Han hade försonat sig med sina föräldrar, syskonen hade vuxit upp. Hemlifvet var lugnt och fridfullt.

I Augusti, redan innan höstterminen i Uppsala tagit sin början, gladdes Strindberg af att hans enaktare »I Rom» blifvit antagen till spelning på Dramatiska teatern och att den omedelbart skulle uppföras.

Trots att hans betydligt mäktigare tragedi Hermione redan fanns till, blef det alltså denna lilla enkla »situation» i en akt, som första gången skulle föra fram den stora diktarens namn till rampen och bringa honom hans första blygsamma lager. Själf fann han redan nu pjesen alltför barnslig och from samt att det enda, som räddade det alltför magra innehållet, var den dramatiska effekten af att se Thorvaldsen framför Jasonstatyn, beredd att med hammaren krossa densamma.

Trots denna Strindbergs självkritik måste man erkänna att det är en viss poetisk glans äfven öfver detta förstlingsarbete. Som ett prof på, hur den 21-årige studenten August Strindberg diktade, anför jag den gripande poängen i pjesen, Thorvaldsens monolog framför den gigantiska Jasonstatyn:

Thorvaldsen.

(Går några slag öfver golfvet och stannar framför Jason.)

Är detta verkligen den sköna bild
Af Hellas-sonen, jag fick se på färden,
Då själen, ifrån stoftets zoner skild,
På lätta vingar steg mot andevärlden,
Och vid hvars åsyn hvarje fiber skalf
Och hjärtats strängar dallrade af tjusning,
Då öfver himlarymdens höga hvalf
Jag skymtade af Gud en fjärran ljusning?
Ack, nej! Det är en dunkel skenbild blott
Af idealet, som för mig sågs sväfva.
O! Hvarför kunde icke då jag fått
Den sköna bilden i mitt sinne gräfva
Och sedan gifva den gestalt och form,
Att med dess skönhet fröjda mänskligheten!....
Så går det jordens son, när han med storm
Titanen lik, vill uti sinnligheten
Den himmelska idéen draga ner.
Kanhända har jag mig på vägen irrat,
Då jag har svurit skönhetens banér.
Måhända var förnuftet ock förvirradt
Af ungdomsyran, då jag öfvergaf
För konsten allt och tog helt glad min staf
Att vandra på den törnbeströdda stig,
Där man med nöden jämt får föra krig.
Helt visst! — Det måtte hafva varit så,
Då ännu ej jag hunnit framåt gå
Ett enda fjät och dock så länge ströfvat
Och hvarje konstens malmgång redligt pröfvat.
Och hvilket ömkligt fuskverk har jag bragt
I dagen! — Där det står som ett *gif akt*
För mig att vända om. — Ditt rop jag hör,

Och nu jag icke längre tveka bör
Att följa varningen. Nåväl, friskt mod!

(Han fattar sin hammare)

Jag skall dig störta ned, afgudastod,
Som har mitt hjärta narrat till din dyrkan.
Och nu, I Gudar! svike ej mig styrkan,
Då jag vill mig ur dvalan väcka opp
Och slå till marken hvarje fåvitskt hopp!

(Springer mot Jason för att krossa honom men stannar plötsligen)

Hvi ser du på mig så med sorgsna blickar
Och vänligt varnande emot mig nickar!
Min hand förlamas.

(Han kastar bort hammaren)

Nej! jag kan ej slå
Mitt eget barn, ty så du är ändå.
Ja! har jag ej med smärta djup dig födt,
Och har ej hjärtat utaf sorgen blödt,
Då du, en del utaf mig själf, slets bort! —
Men ock du fröjd mig skaffat, fastän kort,
Ty du är skön ändå. O! nu jag känner
Din eld, som ner i själens djup mig bränner!
Ja! jag vill lefva att den elden vårda,
Att den en gång må härligt bryta ut
Och må mig möta öden, än så hårda,
Jag vill dock striden modigt kämpa slut!

Fastän uttryckssätten i denna dikt ännu ansluta sig till den äldre stilen och man kan spåra högst litet af den verklige Strindberg, kan man dock ej undgå att i själfva tonen tycka sig förnimma antydningen af den framryckande titanen, hvilken rasar öfver att icke ha hunnit framåt ett enda fjät, trots att han red-

ligt pröfvat hvarje konstens malmgång. En antydan om Strindberg synes mig äfven detta, att han till slut lofvar sig själf att vårda elden nere i själens djup

Att den en gång må härligt bryta ut!

Strindberg var själf närvarande vid premiären på Dramatiska teatern. Han vågade emellertid inte taga plats bland släktingar och bekanta där nere på parkett, utan hans blyghet dref honom upp till hans sedvanliga plats på den teatern: ståplats i tredje radens fond, en älskvärd liten omskrifning för »galleriet.»

Där stod den entusiastiske vännen Arvid Vikström i förväg. August var till den grad nervös af att höra sina egna ord framförda på scenen, att hans knän darrade och tårarne runno samt vännen nödgades hålla honom i hand för att lugna honom.

Nu såg han sitt verk fullt af bara ofullkomligheter. Där fanns en mängd dumheter framkallade af versformen. Ett anfall mot de samtida versfabrikanterna, under det han själf kom med en massa med nödrim. Han skämdes så att det hettade om öronen och innan ridån föll sprang han bort, ut i Kungsträdgårdens mörker. Allting hade varit bra utom pjesen. Hans förtviflan öfver denna var så stor att han styrde sina steg ned mot strömmen för att dränka sig.

Hvad han skämdes mest öfver var att han blottat sina känslor. Han skämdes som hvardagsmänniska öfver att ha varit osann vid skrifvandet och att han visat sig utklädd. Alltsammans saker,

hvilka alla dramatiska författare göra sig mer eller mindre skyldiga till — samtliga rent af oerhördt — men som nog inte så många af dem haft nog samvetsömhet att skämmas för, så som August Strindberg gjorde det.

Utanför teatern stod en grupp vänner kvar och väntade honom, när efterpjesen var slut. De ropade hans namn och slutligen tog han mod till sig och gick fram till dem, fast ännu likblek och dyster.

De förklarade att pjesen haft framgång, man lugnade honom med en del fördelaktiga uttalanden fällda af publiken och så drog man honom med sig till mat och dryck in på restaurant Du Nord, där näst intill. De förklarade för honom att det var en stor heder att ha blifvit spelad på den kungliga teatern, fast den hedern tröstade honom ändå inte.

Dagen därpå reste Strindberg upp till Uppsala. Han var vid bättre humör, ty en morgontidning hade välvilligt recenserat hans pjes, hvilken gafs anonymt, i tanke att den var skrifven af en bekant konstkritiker. Man berömde hans vackra språk och förklarade, att han ingående studerat den intressanta artistvärlden i Rom.

Först senare fick han i Uppsala läsa aftontidningarnes kritik. Den ena af dessa var skrifven med denna hänsynslösa skärpa, som doktrinära kritici anse nödvändig för att stuka alla nybörjare. Den sårade honom också på det djupaste, gjorde honom människoskygg och vild samt brakte honom för en tid ur jämnvikten.

Inom kort drabbades han dessutom af en ny stor motgång, värre än den första. Det förut omnämnda moderna dramat *Fritänkaren*, hvilket han i juni lä-

ste upp vid Runabrödernas utfärd till Lidingö, hade genom en väns försorg kommit ut i tryck. Äfven detta anonymt under signaturen Härved Ulf.

Den hatade aftontidningen kastar sig hånande öfver detta Strindbergs första försök att skrifva ett modernt skådespel. Kamraterna tvang honom att läsa denna hudflängande nedskällning, hvarmed de arma förblindade recensenterna tro sig uträtta någonting verkligt godt, under det att de i verkligheten begå de samvetslösaste *själamord*, mord af långt mera straffvärd art än de som i hvardagslag uppröra våra sinnen.

»Fritänkaren» hade till motto följande ord af Jesus af Nazareth:

»Jag är icke kommen till att sända frid utan svärdet».

Skådespelet är fullt af ungdomlig oppositionslusta och rör sig kring de nya idéer, som vid denna tid trängde in bland studenterna och som voro föremål för deras diskussioner. Det var i alla fall icke sämre än att den allvarlige och religiöse Axel Jäderin kunde i Motala tidning skrifva en erkännande recension öfver detsamma. Större delen af upplagan blef sedermera förstörd.

Dessutom beredde skådespelets utgifvande författaren ännu ett obehag, hvilket han tog mycket hårdt vid sig: Axel Jäderin hade läst korrekturet på densamma, men sättaren hade glömt att korrigera ett tryckfel, hvilket Strindberg fann synnerligen förargligt,nämligen att det i slutet af boken på ett ställe stod »Voltarie» i stället för »Voltaire.» Detta tryckfels kvarstående retade Strindberg på

det allra högsta och förtog honom all glädje af att hans Fritänkare kom ut i tryck.

På grund af Strindbergs föregående obehagliga erfarenheter med än den bittraste nöd än ett alldeles för dyrbart utelif på restaurangerna, hade familjerådet vid hans öfverflyttning till Uppsala denna gång beslutat att söka afhålla honom från utelifvets lockelser genom att skaffa honom en ganska dyrbar men som man hoppas skyddande inackordering i ett aktadt hem. Det är förmodligen denna sin inackordering hos rektorskan Lindgren i Upsala han så dråpligt skildrar i »Från Fjärdingen och Svartbäcken», i den första berättelsen benämnd »Inackorderingarne.»

Strindberg berättar:

Alltså blef han introducerad hos prostinnan i Fjärdingen.

Skillnaden var storartad mellan hans förflutna och nuvarande lif. Förr drack han endast sitt kaffe kl. 8 på Novum med litet smör och bröd; nu fördes han kl. 9 på morgonen till ett väldigt dukadt bord med brännvin, öl, varm mat och kaffepannan som dessert.

I sällskap med ett dussin andra studenter fördes ett muntert samspråk och som man vanligen druckit något kvällen förut, fann man inga hinder för att ta' halfvan. Efter en så stark frukost måste man ha en promenad; denna sträckte sig vanligen så långt åt Stockholmsvägen, att klockan slog kvarten öfver tio, då man var vid grindstugan; alltså för sent att besöka föreläsningen!

Gick han så hem och rökte tre pipor och försökte läsa, men kände sig tung och lutade sig.

Innan han visste ordet af var det middag.

Efter middagen skulle det hållas familjelif vid kaffet i prostinnans våning, hvarvid uppfördes ett quatre-mains eller en flöjt-piano-duett.

Under matfebern uppstodo onda tankar, och någon föreslog att sällskapet skulle vid en halfkanna på Norbergs formera närmare bekantskap. Så skedde och så blef det kväll; det var en höst termin det här, och då äro dagarne som bekant mycket korta, och den ljusa årstiden är universitetet stängdt för besökande.

Dagen var emellertid skämd; ingen kom hem om kvällen, men man skildes med heliga löften att icke göra så mer!

Följande eftermiddag hade en af sällskapet tenterat och måste se på en halfkanna efter middagen. Samma orsak, samma verkan.

Dagen därpå hade en annan fått rek. och måste ovilkorligen se på en halfkanna.

Följden häraf blef oordentligt lefnadssätt med stor ånger, fasta beslut att icke gå ut efter middagen utan gå upp på rummen och läsa.

Trogen sitt dyra löfte vandrade vår man upp på sin kammare för att öfvertänka huru mycket tid han förlorat på de reducerade förmiddagarne, hvarunder han föll i djup slummer.

Han vaknade synbarligen stärkt och frisk till kropp och själ; han gratulerade sig till sin nya uppfinning middagsslummern — en förfärlig uppfinning!

Det hade emellertid blifvit mörkt; han tände fli-

tens lampa, lindade sin nattrock om lifvet, stoppade fötterna i påsen, dammade af sitt skrifbord, lagade en pipa, putsade naglarne och satte sig så med ett godt samvetes lugn att hänga öfver Atterboms Siare och Skalder, som han skulle kunna i examen. För tillfället blåste också en nordlig vind och skakade angenämt den gamla träkåken, allt var med ett ord så där lämpadt för att göra situationen aktningsbjudande och han skulle icke för allt i världen velat bli störd, om icke för att ropa ett »stig in» och öppna dörren åt den öfverraskande fadern. Då knackar det tre slag i väggen bakom hans stol:

»Hvem där!»

»Jag! Är du hemma!»

»Ja, men jag läser? Bor du där, göteborgare?»

»Kan du spela wira?»

»Ja bevars!»

»Kom in då, det är bara östgöten, som bor vägg om vägg!»

Kombinationen var gjord — för terminen. Det blef en terminswira — på upp- och afskrifning.

Efter den dagen kunde prostinnan i sin hemliga rapport till fadern med liflig ed bestyrka att sonen alltid var hemma vid aftonmåltiderna.

Denna inackordering måste ha utgjort en kort episod i Strindbergs Uppsala-lif höstterminen 1870. Han hade öfverenskommit med Axel Jäderin att de skulle läsa tillsammans och Jäderin försäkrar att Strindberg utvecklade en oerhörd energi i sitt arbete. Redan vid 3- à 4-tiden på morgonen plägade Strindberg komma upprusande till Jäderinarne för

att väcka dem och sätta fart i deras arbete. Han brann då af ifver att själf få kasta sig öfver sina pensa, bland hvilka språkstudierna vid denna tid tycktes vara honom kärast. Han lefde fortfarande under mycket små förhållanden, beklagade sig någon gång öfver sina dåliga kläder, men trots att dessa voro slitna, såg han dock alltid välklädd och fin ut.

I Uppsalalifvet hade också just vid denna tid en reaktion inträdt. Den gamla glada tiden hade tagit slut: en reaktion mot studentbohémen hade inträdt. Den siste skalden (Bjursten) hade, berättar Strindberg, skurit halsen af sig utan att någon beklagade honom och hela tiden hade antagit en praktisk riktning, hvilket äfven hade sitt direkta inflytande på studentlifvet: man kände att man reste till Uppsala för att ta' en examen och icke för att studera. Skandinavismen var på upphällningen, ungdomen hade förlorat sin tro på festtalet samt gick och skeptiserade, de oartiga norskarne hade vid sista studentmötet förklarat att studenter inte voro någonting, att de stodo i vägen för ljuset genom att bilda skrå och annat mer som hade en viss afkylande inverkan på studentgeisten.

För att skaffa sig upprättelse efter alla sina stora motgångar beslöt Strindberg sig för att skrifva ett stort sorgespel *Blotsven*, i hvilket han i »konstnärlig form» — d. v. s. förlagdt till en förfluten tid — skulle behandla kristendomen och lösa samma problem och konflikter som i det förhånade fritänkaredramat.

Kämpande mot egna samvetskval på grund af att han lofvat sin far att icke dikta denna termin, skref han så Blotsven, sorgespel i 5 akter. Om det

var bra eller dåligt vet i denna dag hvarken författaren eller någon annan, ty Strindberg råkade strax efter det han fullbordat detsamma ut för en af dessa andliga bläckfisk-figurer, hvilka existera på att »slemma i sig» andras själar.

Den nye vännen hette Josef Link och denne besvarade Strindbergs blyga anhållan om ett vederhäftigt omdöme med ett prata sönder både skådespelet och Strindbergs självmedvetande till den grad att den arme författaren gick hem och brände upp sin Blotsven, fullt öfvertygad — af de Linkska sofismerna — om att han inte var någon skald. Strindberg grät när han uppsamlade askan efter sitt manuskript.

En hel termins arbete var sålunda förintadt. För att ha något resultat att uppvisa vid sin hemkomst till Stockholm, beslöt Strindberg därför att åtminstone klarera sin latinskrifning för graden. Men inte heller detta lyckas honom. Han har inte skrifvit de erforderliga kriorna. Professorn körde ut honom.

Samtidigt begår en af hans bordskamrater självmord. Denne hade några dagar förut uppsökt Strindberg antagligen för att finna stöd och tröst, men Strindberg hade, fullt upptagen af sitt arbete, visat bort honom. Han kände sig medskyldig i mordet, den döde började spöka för honom och han måste sofva hos kamraterna, hvilka till sist fingo vaka öfver honom. Först när han satt på tåget till Stockholm andades han upp ånyo, och de hemska visionerna försvunno.

Trots sina senaste litterära motgångar fullbordade Strindberg denna termin ännu ett stort histo-

riskt drama i 5 akter, *Erik den fjortonde*. Äfven detta brände han upp efter stora tvifvel och mycken oro.

Vårterminen 1871 fick August sin faders medgifvande att stanna kvar i Stockholm hos sin familj, hvilken då bebodde malmgården Loviseberg.

Efter det stormiga lifvet vid universitetet kände han sig nu liksom en som stigit i land efter en stormig sjöfärd. Han började känna förakt för den falska idealitet studentlifvet medför och hans umgänge med gamla Stockholmsvänner, hvilka slagit in på praktiska yrken, öppnade hans blick för det oberättigade i studentens förakt för »filistern».

Det första han gjorde var att lätta sitt litterära samvete med att på fjorton dagar skrifva om den uppbrända Blotsven till en enaktspjes. Antagligen densamma som sedermera gafs under namn af *Fredlös*.

Sedan tog han itu med sina studier. Han skref latin för en skicklig lärare, hvilken arbetade med honom tills han var säker på att August skulle gå igenom. Denne ville emellertid äfven denna gång tvinga sig fram till skrifningen utan att först ha skrifvit för professorn.

Uppkommen till Uppsala råkade han i strid med professorn härom. Denne fordrade att han först skulle göra sina profskrifningar, men Strindberg brann af oppositionslystnad och förklarade att det i statuterna inte stod någonting om profskrifningar. Men det var en häfdvunnen sed, upplyste professorn samt bad Strindberg inhämta närmare upplysningar hos rektor.

Denne var en yngre, sympatisk person och lät Strindberg förstå att inga statuter kunde hindra professorn att kugga Strindberg, därest han ville. August fick likväl rektors tillstånd att gå upp i skrifningen för att »trotsa sig fram».

Professorn, hvars namn var Häggström, visade sig emellertid ädelmodig. Strindberg fick vara med om skrifningen och godkändes för densamma.

Huru en dylik skrifning försiggick skildrar Strindberg på ett mycket drastiskt sätt under rubriken »Ett folknöje» i hans Från Fjärdingen och Svartbäcken. För Strindberg själf vardt denna hans latinskrifning alls inte något folknöje.

Äfven med sin gradualafhandling och tentamen hade Strindberg en del trassel. Emot all sedvänja skickade han in sin afhandling per post och anhöll skriftligt om utsättande af dag för tentamen.

Afhandlingen finnes i sin helhet återgifven i Jäsningstiden. Den heter Hakon Jarl eller Idealism och Realism samt är tillkommen både för att framhålla författarens stora beläsenhet och för att skaffa honom själf en utredning beträffande hans litterära och vetenskapliga ståndpunkt. Han angriper den norske estetikern Dietrichsen, professor i Uppsala, och briljerar med Georges Brandes då ännu inte tröttkörda oxspann, och han slutar med att rekommendera Kierkegaards religiösa paradox som den bankrutterades enda räddning.

Det var gifvet, att när han efter denna afhandlings insändande visar sig för att tentera hos professor Nyblom denne ej skulle mottaga honom med någon sympati. Professorn återlämnar hans skrift och yttrar föraktligt, att den passar bäst för läsarinnor-

na i Ny Illustrerad Tidning samt tillkännager som sin åsikt, att den danska litteraturen (med Oehlenschläger i spetsen) inte är värd ett specialstudium. Professorn och tentanden råka nästan i gräl härom, ett gräl som fortsättes äfven under s. k. tentamen. August får likväl betyg, fastän ett lägre än det önskade, och man skiljes allt annat än vänner.

Härmed var denna termin afslutad. Hemkommen till Stockholm råkar August i en obetydlig tvist med sin far, hvilken resulterar i att han för alltid lämnar hemmet. Han går till en bekant köpman, hvilken lånar honom hundra kronor och med dessa beger han sig ut i skärgården, sålunda för första gången realiserande den skärgårdsdröm han haft redan som helt ung skarpskytt.

Det ställe dit han och hans tre Runabröder Vikström, Josephson och Fahlstedt begifva sig är det vackra Kymmendö belägen en knapp timmas rodd från Dalarö, strax öster om Ornöns norra spets. Här inackorderade de sig för trettio kronor i månaden, lefde ett sundt och strängt lif med oskyldiga nöjen samt utan alla starka drycker. Man klädde sig så nonchalant som möjligt: Strindberg gick omkring i nattrock, kalsonger och sjöstöflar — kamraterna hade inte ens så mycket på sig. Strindberg hatade estetiken och predikade blott etik och Kierkegaard. Hans studier utgjorde hufvudsakligast språkkunskap. Han läste Dante, Shakespeare och Göthe. Den sistnämnde, hvilken sedermera skulle bli ett af hans förnämsta ideal för hela lifvet, kunde han vid denna tidpunkt inte med, därför att Göthe var estet.

Det stilla fridfulla lifvet på den lilla ön, hvars två stugor icke ens synas från farleden, utöfvade ett välgörande inflytande på den unge Strindberg. Här fick han ändtligen lugn att samla sig efter de stormar han genomgått. Framdeles vardt det också här han diktade några af sina mest betydande verk, förutom det att Kymmendö lämnat honom stoff till flertalet af hans i Schweiz skrifna skärgårdsberättelser.

Den första sommaren på Kymmendö egnade Strindberg sig uteslutande åt sina studier. Han tycks inte ens ha gjort ett försök att dikta. Detta har ju också sin naturliga förklaring i att omgifningen då ännu var honom för ny.

Innan han gifvit sig af från Stockholm på våren hade han till Kungl. teaterns direktion inlämnat sitt omarbetade sorgespel *Fredlös* eller som det sedermera kallades: *Den Fredlöse*.

Denna korta vikingadikt, numera nästan bortglömd liksom så mycket annat af Strindbergs storverk, är märklig särskildt därför att han här för första gången sticker fram lejonklon, att han här börjar tala med sin egen stämma.

Redan inledningsreplikerna, korta och skarpa som svärdshugg, antyda om den kommande Strindbergs koncisa form. Eller hvad sägs om dessa repliker mellan mor Valgerd, hustru till den gamle härjarevikingen Thorfinn, och deras dotter Gunlöd, i hemlighet kristnad och olyckligt kär i den kristne vikingen Gunnar, hvars drake ej på tre år plöjt fjordens vatten:

(Gunlöd står vid det öppna vindögat och blickar utåt. Genom detsamma skönjer man hafvet belyst af norrsken. Valgerd sitter vid ärilen och spinner.)

Valgerd. Stäng Vindögat!

Gunlöd. (tiger).

Valgerd. Gunlöd!

Gunlöd. Du talade, moder?

Valgerd. Hvad gör du?

Gunlöd. Jag ser på hafvet.

Valgerd. När skall du lära dig glömma?

Gunlöd. Tag från mig allt — men låt mig behålla minnet!

Valgerd. Se framför dig, eller stupar du!

Gunlöd. Hvem lastar den starke vikingen att han ser tillbaka då han lämnar sin strand!

Valgerd. Du har haft tre vintrar att göra ditt afsked på.

Gunlöd. Du sade rätt — tre vintrar — ty här blef aldrig sommar.

Valgerd. När drifisen smälter blir det vår!

Gunlöd. Norrskenet smälter ingen is!

Valgerd. Ej dina tårar heller.

Gunlöd. Du såg mig aldrig gråta.

Valgerd. Jag hörde det — och så länge du gör så är du barn.

Gunlöd. Jag är ej något barn.

Valgerd. Vill du bli kvinna, så lid tyst.

Gunlöd. Jag skall slå bort sorgen, moder.

Valgerd. Nej, nej, göm henne som det dyraste du äger. Kornet får icke ligga ofvan jord, om det skall bli ax och kärna. Du har en djup sorg. Hon skall bära stor frid och stor glädje.

Med samma fasta säkra hand är Den Fredlöse skrifven alltigenom. Stämningen är från början stor och mäktig samt stegras ända till slutet, då den når upp till det grandiosa. Här och hvar tränger det personliga igenom med repliker fulla af glöd och vapenbrak, erinrande om Strindbergs senare, stora diktning. Jag anför ur hopen några få:

Thorfinn. Orm! Jag fick en tanke!

Orm. Är han stor — så göm på honom. — Det är ondt om stora tankar nu för tiden!

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Thorfinn. En kvinna kan ej tänka.

Orm. Nej — inte med hufvudet, men med hjärtat — därför har hon mindre hufvud, men större bröst än vi!

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Thorfinn. Håll munnen, Orm!

Orm. Skrik så att stugan ramlar — sanningen kan du ändå inte öfverrösta.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Thorfinn. Är du man du, Orm?

Orm. Jag blef bara skald!

Thorfinn. Därför blef du aldrig något heller!

Orm. Jag visste hvad jag ville, men kunde intet. Du kunde allt, men du visste ej hvad du ville.

Thorfinn. Tack för din sång! Farväl!

Orm. Hvem skall sjunga din drapa?

Thorfinn. Korparna troligen!

Orm. Törs du dö, Thorfinn?

Thorfinn. Jag törs mer än dö — jag törs bli glömd!

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Thorfinn. Hela mitt lif var en bruten ed — och

jag hoppas ändå — — — — Det är större att lefva
— — — — — — — — — — — — — — — — —

Thorfinn. Orm, är du kristen?
Orm. Det må du spörja!
Thorfinn. Hvad är du då.... gåta?
Orm. Jag var allt — jag var intet — jag var skald.
Thorfinn. Tror du något?
Orm. Jag fick en tro!
Thorfinn. Hvem gaf dig henne?
Orm. Tviflet — Olyckan — Sorgen.

I början af hösten fick Strindberg underrättelse om att hans pjes blifvit antagen till uppförande. Som han numera var hemlös i Stockholm, hade han vid återkomsten från Kymmendö ingen annan utväg än att på vinst och förlust begifva sig af till Uppsala, där han hoppades finna hjälp bland kamraterna. Med endast en krona på fickan satte han sig på tåget.

Det blef hårdare tider för honom än någonsin. Han fick bo än hos den ene än hos den andre. Till sist tröttnade han på att knoga omkring med sin kappsäck och sina böcker samt lånade ihop pengar till ett rum. De räckte endast till ett eländigt litet vindsrum. Han hade en tältsäng att ligga i, men hvarken lakan eller örngått. Han nödgades ligga till sängs med underkläderna på och läsa vid ett ljus nedstucket i en halfbutelj.

Mat fick han endast när vännerna skaffade honom någon. Han brukade låna ved och hämta den i sin kappsäck, sedan det blifvit mörkt. I rummet fanns en skorstenspipa; när det tvättades om

torsdagarne var denna varm, då stod han lutad mot denna med händerna på ryggen och läste i boken som han ställt upp på byrån framför sig.

Så kommer ånyo en glimt af hopp. *Fredlös* skall framföras i scenen. Han rycker sig lös och far ned till Stockholm. Den väntade framgången, som både han och hans pjes hade förtjänt, uteblir. Man mottar pjesen med köld. Tidningarne förfölja honom med smädande recensioner. Man hånar honom, därför att han anses vara en man, som tänker bli skald, och någonting värre kan man inte gärna misstänkas för här i landet. Trots att han — som han i sin självbiografi förklarar — tagit den iskalla tonen och det kärfva språket direkt från de isländska sagorna samt lifsinnehållet i pjesen ur sin egen erfarenhet, hånar man honom med att han lånat formen från Ibsens Kongsemnerne.

Midt i sin djupa sorg och nöd, en vecka efter nederlaget, mottager han ett bref från kamrern vid Kungl. teatern, hvari anhålles att han genast skulle resa ned till Stockholm, enär konung Carl XV önskade träffa honom.

Han kunde inte tro, att det var sant. Först sedan han per telegraf försäkrat sig om att han inte var utsatt för ett gyckel, begaf han sig af till Stockholm.

Carl den XV mottog honom i audiens. Konungen såg så sjuklig och aftärd ut, att han gjorde ett smärtsamt intryck. Med en af sina stora tobakspipor i handen stod han där blid och småleende, när den unge skalden stapplade fram mellan adjutanter och kammarherrar.

Han mottog Strindberg med så oemotståndlig

vänlighet, att Strindberg snart tinade upp. Han talade om det nöje *Fredlös* skänkt honom. Han tyckte om det fornordiska och hade själf i sin ungdom skickat in en vikingadikt till Svenska akademiens pristäflan. Sedan samtalet pågått en stund, frågade kungen:

— Nå, du är ju son till ångbåtskommissionären Strindberg?

— Ja.

— Då har du naturligtvis fullt upp af hvad du behöfver för din existens?

— Nej. Tvärtom!

Strindberg måste förklara att hans far inte längre bistod honom att fortsätta sina universitetsstudier, hvilka ju gått ganska knaggligt i början. Strindbergs ekonomi vore därför den skralast tänkbara.

— Hur mycket kan du reda dig med per år tills du blir färdig med graden? frågade kungen.

Strindberg visste inte riktigt.

— Jag har själf ondt om slantar, ser du, förklarade Carl helt öppet. Men tror du, att du kan reda dig med 800 riksdaler per år?

Det ansåg Strindberg, att han kunde reda sig storartadt på. Kungen afslöt samtalet med att visa honom ned till hofförvaltningen, där han skulle få hämta det första kvartalet, tvåhundra kronor.

Den unge skalden återvände till Uppsala, uppriktigt tacksam öfver konungens opåräknade godhet. Det kungliga solskenet förvandlade honom snart till en »uppgående stjärna». Han var nöjd med sin lott och framtiden syntes honom ljus och hoppingifvande.

Han tog därför fatt på sina studier med långt stör-

re kraft än förut under nödens dagar. Han tenterade denna termin filologi, astronomi och statskunskap, men erhöll lägre betyg än han påräknat.

Året 1871 slöt alltså under de ljusaste framtidsförhoppningar för den unge diktaren. Som desert till den kungliga välfägnaden serverades honom dessutom af Svenska akademien ett Mention för hans grekiska drama *Hermione*.

Vårterminen 1872 blef Strindbergs sista studieperiod i Uppsala. Han bodde tillsammans med sin blifvande svåger, språkläraren Philip, han hade pengar till fortsättande af sina studier, de flesta ämnena till graden voro redan tenterade och klara men trots allt detta greps han af ett oöfvervinneligt missmod.

Han började längta bort ifrån studierna och klosterlifvet. Han hade redan så mycket författarematerial som han önskade bearbeta. En hjärna, som redan var öfverfull, kunde inte mottaga mera. Dessutom var hans eget kära Runaförbund stadt i upplösning och det självdog, sedan professor Nyblom stiftat en estetisk förening, i hvilken äfven Strindberg tog inträde.

Här råkade han en afton i strid med professorn. Striden gällde Dante, hvilken Strindberg ansåg vara öfverskattad samt tämligen betydelselös för mänskligheten. Det vardt en formlig explosion, efter hvilken Strindberg inte vidare ville besöka föreningen.

Han kände sig upprifven och oför till arbete efter dessa tilldragelser. Den smutsiga lilla landsortshålan plågade honom och han längtade ut till lan-

det. I sin förtviflan tog han sig till att måla. Då ansågo kamraterna att han måtte vara fullkomligt rubbad.

Till sist undrade han själf om det inte var så. Om man skulle spärra in honom, var han säker på att han kunde bli fullständigt galen. Han skref själf till en privat dåranstalt, men fick ett afböjande svar.

När det så från hofförvaltningen meddelades, att det var osäkert om stipendiet kunde utbetalas vidare, fattade han genast sitt beslut. Han reste till Stockholm för att bli litteratör samt *möjligen* författare, ifall hans kallelse för detta sistnämda befanns vara grundad. Han skiljdes från vännerna med en afskedsfest, hvarvid han i ett tal tackade dem och erkände de förbindelser en hvar har till sitt umgänge.

»En personlighet», förklarade han, »utvecklas icke ur sig själf, utan ur hvarje annan själ han kommer i beröring med suger han en droppe, liksom biet ur millioner blombottnar samlar sin honung, som han dock omsmälter själf och ger ut för sin.»

Efter denna fest, som han själf titulerade »en svensexa», flyttade han så öfver till Stockholm, där han hyrde sig en bostad vid Grefmagnigatan. För att skaffa sig inkomster började han skrifva artiklar och skisser i tidningen Aftonposten samt i Leas veckotidning Svalan.

Den oroliga och omväxlande studentperioden, som varat nära fem år, var härmed afslutad och den unge diktaren trädde nu fram på den verkliga arenan för att utkämpa de hårda duster en jättevilja sådan som hans var nödsakad att framtvinga.

VII

Mäster Olof och Röda rummet

(Åren 1872—79)

Skådespelet Mäster Olof. — Bohémekotteriet i Röda rummet. — Vid Ahmanska sällskapet. — Redaktör för Försäkringstidningen. — Sandhamn. — I Dagens Nyheter. — Svenske Medborgaren. — E. o. amanuens vid K. Biblioteket. — Den första novellsamlingen. — Giftermål. — Versupplagan af Mäster Olof utkommer. — Genombrottet med romanen Röda rummet.

Med sommaren 1872 börjar August Strindberg sin diktarbana i egentlig mening.

Allt det som grott och jäst i honom under föregående år, får nu här ute på det fridfulla Kymmendö tid att samla och kristallisera sig. Han har bränt sina skepp bakom sig och det finns för honom intet annat val än att med ens slå ett stort slag, att likt vikingen på främmande kust: segra eller dö.

Utan existensmöjligheter i Stockholm packar han i början af sommaren sin kappsäck, köper sig ett ris manuskriptpapper och beger sig utan att medföra några kapitaler ut till sina vänner fiskarna på Kymmendö, där han hade den stora förmånen att kunna lefva på kredit hela sommaren, ifall så behöfdes. Tre af Uppsalavännerna: Lange, Philp och Fahlstedt, förenade sig sedermera med honom därstädes.

Redan de första dagarne i juni är han i full gång med sin diktning. Det skall bli ett stort historiskt drama med ämne hämtadt från svenska reformationens tid. Han anser sig nämligen ännu nödsakad omkläda sina egna själsstrider i historiens dräkt för att de icke skulle verka alltför starkt, alltför konstnärligt på hans konsthatande samtid.

Den historiska lokalfärgen hade han redan i ett halft års tid noggrant studerat i Kungl. Bibliotekets

skattkammare. Dessutom hade detta historiska ämne den fördelen, att det var så rikt att det lämpligen kunde tummas för att gifva luft åt allt det lyriska stoff han gick hafvande med, samtidigt med att alla hans egna tvifvel och hans reformidéer kunde komma fram och göra sina röster hörda.

Vidare bröt han helt och hållet med de stela former, hvari skådespelet vid denna tid sammansnörts. Strindberg lät sina personer tala hvardagsspråk, scenerna växlade i rask följd liksom i det Shakespeareiska dramat och han lät det tragiska elementet omväxla med det komiska lika godtyckligt och nyckfullt som ute i verkliga lifvet.

Alla hans figurer talade med hans egen stämma. Men särskildt i tre af dem förkroppsligade han sig: I Gustaf Vasa framställde han sig som realisten, som den han helst önskat vara; i Mäster Olof gjorde han sig till den alltjämt himlastormande idealisten; och i vederdöparen Gerdt Bokpräntare framställde han sig sådan han kunde ha blifvit, därest han slagit in på de hatets och förtviflans vägar dit det irrationella i tillvaron alltjämt sökte drifva honom. Gerdt måste han dessutom låta spela vansinnig för att denne skulle kunna få uttala de ytterligtgående angrepp mot samhället i Karl Moors stil han önskade få fram.

I Tjänstekvinnans son, del III benämnd *I Röda rummet*, skildrar Strindberg själf alla de olika motiv han inarbetade i sitt skådespel. Man ser hvilka häpnadsväckande rikedomar han nedlagt i detsamma, andliga rikedomar så stora, att deras bortskänkande betyder inte bara en reformation utan rent af en stor andlig revolution, hvilken skalden ensam å-

stadkommit och hvaraf vi alla fått del utan att ana, hvad som skett inom oss.

Han kallade sitt stora skådespel först »En affälling» ett namn som det kanske hade bort få behålla och som helt visst skulle hastigare än som skedde ha fäst samtidens blickar på detsamma. Sedan funderade han på titeln: »Hvad är sanning?», hvilken han lyckligtvis snart förkastade. Slutligen valde han *Mäster Olof*, under hvilket namn det vandrade ut i världen.

Den miljö, hvari det tillkom, har också helt visst varit af stor betydelse. Detta skedde, berättar Strindberg, under två sommarmånaders stilla, regelbundna, sunda lif, utan dryckenskap. Hafsluft, simturer, segelfärder, fiske, fäktning, lekar i det fria, mjölk och tidigt gående i säng gjorde själ och kropp spänstiga. Frihet från societetslif, konvenans och alla samhällsband höll anden modig och hänsynslös. Ändlösa diskussioner med kamraterna gaf nödig gymnastik åt själsförmögenheterna.

Fram i augusti lämnar Strindberg Kymmendö och beger sig in till hufvudstaden för att i tid öfverlämna sitt verk till Kungl. teaterns direktion. Han själf var — liksom äfven hans vänner — fullt belåten med hvad han åstadkommit och enligt vanligt sundt förnuft borde Mäster Olof omedelbart ha antagits till spelning och Strindbergs namn som vår förste store dramatiker en gång för alla fastställdt.

Strindberg hade kommit in till hufvudstaden förhoppningsfull och segerviss. Under en månads tid kan han inte företaga sig något annat än att måla. Att dikta någonting nytt omedelbart efter en sådan

kraftuttömning som Mäster Olof, var honom giftvetvis omöjligt.

Så en afton kommer han in på La Croix café, där hans bekanta bland tidningsmännen hålla till. Hans forne redaktör vid den nedlagda Aftonposten är den som meddelar honom den förkrossande underrättelsen att Kungl. teatern beslutat refysera hans mästerverk. Meddelandet tog Strindberg så hårdt att han blef illamående och aflägsnade sig.

Kan man tänka sig en blodigare oförrätt än denna? Att veta att det finnes en svensk nationell teater, afsedd att i främsta rummet framföra hvad landets egna dramatici åstadkomma, att man är den ende svensk som förmår dikta i dramatisk form, och slutligen att veta att det är sin ungdoms mästerverk man lämnat in till den scenen; och att så få ett meningslöst — nej!

Om detta nej hade varit motiveradt med, att vederbörande hade förstått det verkliga innehållet i pjesen, då hade man i någon mån kunnat urskulda dem. Men de fattade det blott som ett historiskt skådespel i den vanliga schablonen och de hängde endast upp sig på att de två hufvudfigurerna Gustaf Vasa och Mäster Olof inte voro marionetter af den art som våra kunga- och stormansdyrkande historieskrifvare genom ett skändligt fusk gjort dem till i sina läroböcker för småbarn.

— De äro neddragna och vanställda, säger Frans Hedberg till den unge skalden, då han kommer till sin forne lärare för att få veta orsaken, hvarför man återlämnat hans skådespel.

Strindberg försvarar sig med att han återställt dem i det skick de troligen varit i verkligheten.

Allt hvad han förbrutit är att han återskänkt dem sin mänsklighet, satt varelser med kött och blod i stället för de historiska skeletten. Men detta ville teatern inte veta af. Den skyllde på att publiken inte skulle taga emot någon ny uppfattning förr än den historiska forskningen gjort sitt förarbete.

Vår s. k. forskning har den dag som är ännu icke utfört detta för- (eller rättare) efterarbete, men icke desto mindre har den svenska publiken i nära en mansålder trott på Strindbergs Gustaf Vasa och Olaus Petri såsom människor med kropp och själ. Hafva vi inte dessförinnan skådat hur Englands Strindberg, den »obildade» skådespelaren och teatergarderobiären William Shakspere (moderniserad till Shakespeare) iklädt sina dramatiska figurer så mycken sannolik mänsklighet, att efterföljande historieskrifvare nödgats *ändra om* den historiska uppfattningen beträffande dessa figurer i enlighet med den stackars diktarens uppfattning. Också är det min fulla tro att den tid kommer, då våra svenska historieforskare skola återvända till den ärliga och sannfärdiga forskningens vägar, då de nuvarande lögnaktiga framställningarne skola utplånas och svenska folkets lif återställas så nära intill hvad det i verkligheten varit som sig göra låter. Då skola de framtida historieskrifvarne helt visst ha lika stor nytta af vårt stora konstnärliga samvete, August Strindberg, som engelsmännen haft det af sin Shakspeare. Men långt innan dess ha vi allesammans antagligen lärt oss att tro på Strindbergs Gustaf Adolf, Kristina och Gustaf den tredje lika fullt och fast som hela den svenska publiken (inklusive kritiken),

nu tror på hans Gustaf Vasa, Olaus Petri, Erik XIV eller Karl XII.

Dramatiska teaterns tilltag att 1872 refysera Mäster Olof torde af framtida häfdatecknare komma att betecknas som ett lika svart dåd som det hvilket den 27 april 1436 af arfvingen till Göksholm föröfvades på Engelbrektsholmen i Hjelmaren.

Att Strindberg förmådde uthärda de sju långa vänteår som nu följde, efter det hans bana som dramatisk författare blifvit stäckt, är underbart. Läs de sidorna i hans självbiografi (Tjänstekvinnans son III), där han skildrar en del af denna period, och de skola tända en indignationens eld i dina ådror, gode läsare, så att du gripes af en helig vrede liknande Simsons, då han störtade templet öfver filisteerna och sig själf.

Den ädelmodiga teaterdirektionen sökte uppmuntra den arme författaren med att han borde omarbeta sin pjes. Till en början var detta honom omöjligt, ty då han läste den fann han att »stycket var gjutet i ett block och att allt var på sina plats». Han insåg, att han kommit för tidigt med sin konstskapelse och att det återstod honom ingenting annat än att sitta väntetiden ut.

Hur hård denna väntetid var kan man bäst inse, då man hör att fem gånger på dessa år svek honom tålamodet till den grad, att han fem gånger bröt sin väntan och fem gånger omarbetade detta sitt mästerverk, trots att det från första början var så helgjutet det kunde bli.

I sin förtviflan kastade han sig öfver böckerna igen. Han hade redan innan Mäster Olof påbörjades fått tag i Buckles »Civilisationens historia i England»

och han hade med glädje sett sina egna tvifvel på den gamla samfundsordningen bekräftade. Han fortsatte med att studera de sociala frågorna i den mängd nya verk om desamma som vid denna tid döko upp.

I den nedtryckta sinnesstämning, hvari han som misskänd skald befann sig, ansåg han sig tvungen att dikta sig in i en specifik roll, hvilken han sedan konsekvent ute i lifvet skulle genomföra. Han satte ihop den af »tviflaren, materialisten och förnekaren», och tack vare denna för tiden kanske mest lämpliga rolltyp fann han sig frigjord från hänsyn till alla de religiösa, samhälleliga, politiska och moraliska fördomar, han lärt sig hata så innerligt. »Han hade icke mer än en åsikt: att det var galet alltsammans; en öfvertygelse: att nu kunde ingenting göras åt saken; och ett hopp: att tiden en gång skulle komma, då det var färdigt att inskrida, och då det skulle bli bättre.»

I afvaktan på denna bättre tid samlade han så omkring sig en liten skara af likasinnade, artister och lifsfilosofer, detta kotteri som under några år höll till i Röda rummet och som sedermera af Strindberg själf blifvit förevigadt i hans epokgörande arbete med samma namn.

Mest hyllade han sig till målarne. »Det fanns så mycket natur hos dessa människor som sysslade med konsten». De voro illa klädda, ledo brist på mat, kunde knappast läsa, ännu mindre skrifva och dock talade de som bildade, hade självständiga synpunkter, voro obesvärade af dogmer och kunde emellanåt tänka verkligt skarpt. Till dessa kommo så en del forna skolkamrater, som nu voro i statens

tjänst. Inte någon vidare homogen församling men folk som dock tack vare Strindbergs öfverlägsenhet funno sig bra i sällskap med hvarandra och honom.

Man diskuterade inte problem som de svamlande studenterna. Augusts skepsis hade spridt sig till samtliga dessa hjärnor. De hade utbildat sig sitt eget samtalsspråk. Medvetna om att egoismen är driffjädern till människans alla handlingar, talade de inte om sina egna känslor eller hycklade sig äga några bättre sådana. Deras samtal voro präglade af en brutal uppriktighet i språk och tankar. Alla traditionella omdömen voro bannlysta. Hvar och en, som kunde komma med någonting ur egen fatabur, var däremot välkommen.

Att Strindberg härvid var den som gick i spetsen var ju helt naturligt. Han utredde de andras förvirrade begrepp och lärde dem att vara följdriktiga. När man nu inte längre var kristen, skulle man inte begagna sig af de gamla uttryckssätten. Med nya tankar måste följa ett nytt språk. Det starkaste dråpord de kunde använda var:

— *Det är gammalt!* Direkt från lefvern skulle allting vara. Sina omdömen skulle man grunda på direkta iakttagelser. Lånade uttryck ville man ej veta af.

August gick så långt i sin kritiska ifver, att han emellanåt ingaf kamraterna fasa. Kristus hade alla vågat sig på, ty han hade blifvit så illa åtgången af den lärda kritiken. Men Strindberg vågade sig på diktkonstens gud, Shakespeare, och det var värre, ty då löpte han risk att anses obildad. Som helt ung hade Hamlet varit för honom en uppenbarelse,

därför att han äntligen fick skåda en varelse, hvars lif erinrade om hans eget. Nu dissikerade han sönder både Hamlet och Shakespeare.

All denna kritik gjorde Strindberg för en tid framåt fullkomligt improduktiv. Han kunde inte skrifva — det refyserade skådespelet låg ju också som en mara öfver honom — och han hängaf sig endast åt sin målning för att trösta sig eller som han själf kallade det: idiotisera sig. Hans ekonomi var dessutom derangerad och nya utvägar till inkomster öppnade sig inte, särskildt då hufvudkanalen: författareskapet, var fullständigt afspärrad.

I sin nöd återupptog han sin gamla plan, den att bli skådespelare. Han lånar sig respengar, tar en kväll högtidligt afsked af vännerna i Röda rummet och beger sig ned till Göteborg, dit han anlände just under novemberstormarne. Det var hans afsikt att söka få uppträda i Dietrichsons *En arbetare*, hvilken just då var den stora succén för dagen. Han ville framställa den unge Stephenson, ingeniören — banbrytaren som fullbordat sitt första lokomotiv och han ansåg sig kunna på scenen gifva ett sannt uttryck åt hvad den misskände uppfinnaren hade att framföra, därför att han själf helt nyss fått genomgå detsamma.

Han uppsökte i Göteborg teaterdirektör Åhman, hvilken lät honom få göra ett prof. Detta skedde en afton vid den sedvanliga repetitionslågan och inför en tom salong. Strindberg kunde inte få nog expansion i denna kalla omgifning. Han bad om en repetition i kostym. Teaterdirektörns fackkunskap hade sett nog, han erbjöd Strindberg engagement med det för den tiden ganska goda gaget tolfhundra

kronor, men inte förr än från första nästkommande januari. Som Strindberg inte hade lust att i en och half månad gå och slå dank i Göteborg, för att sedan få göra någon småroll, nödgades han afstå från hela teaterplanen. (En intressant skildring från denna Strindbergs andra teaterperiod återfinnes i Röda rummet i kapitlen »Absinth» och »Teater-aktiebolaget Phoenix».)

Det var hårdt för honom att efter detta nya fiasko återvända till vännerna i Stockholm. Men det fanns intet annat val än att ånyo svälja bitterheten och tillbringa de långa kvällarne som vanligt i Röda rummet, grubblande öfver om det inte skall finnas någon plats i lifvet äfven åt en misskänd skald.

Det var i november han återkom till Stockholm. Ett enda alster från hans hand hafva vi från denna tid, ett bidrag till den i Uppsala utgifna »Vitter kalender». Det heter »Början till Ån Bogsveigs saga» och är en kraftig satir, i hvilken han förhärligar sig själf som sin familjs rötägg. Motgångarne och den tydliga missaktning hans forne gynnare visat honom efter misslyckandet som dramatiker hade pressat hans indignation ända tills den mäktiga satirens flammor slogo ut. Ån Bogsveigs saga är början till Strindbergs satiriska diktning, en början så glänsande att en senare kritiker betecknar den som »ursinnigt originell.»

Under en fest som Vitter Kalender ger för sina medarbetare i Uppsala, stiftar Strindberg en ny bekantskap, som för honom skulle bli af än större betydelse än den för öfrigt mycket menlösa kalendern. Han hittade hos den kamrat han bodde en recension öfver Hartmanns *Det omedvetnas filosofi*.

Denne s. k. pessimist såg ju tillvaron med samma ögon som Strindberg i grund och botten själf gjort. Det var Buddhismens innersta tro, kristendomens hufvudlära han förkunnade: vanitas, vanitatum vanitas. Alla stora medvetna andar hade varit genomskådare, afslöjare af lifvets illusioner om lust, alltså pessimister. Detta var ju en bekräftelse på hvad han själf så ofta drömt: att det hela var bosch!

Läsandet af endast detta referat af den store filosofens system verkade uppfriskande på Strindberg. Han återvänder till Stockholm, kastar sig inom kort in i det praktiska lifvet och i början af 1873 återfinna vi honom som redaktör för en liten försäkringstidning, hvilken han själf både redigerar och expedierar m. m. Hela företaget är grundadt på ganska lösa förhoppningar om kommande understöd från de stora försäkringsbolagen och det enda anmärkningsvärda från denna bistra period af Strindbergs lif är, att han inlät sig i en våldsam polemik med professor Gyldén angående en del försäkringsprinciper, hvilka Strindberg ansåg osolida.

När sommaren kommer lockar en af vännerna Strindberg med sig ut till Kymmendö. Han känner själfanklagelser gnaga sig när han nu sitter här i samma stuga, där han för ett år sedan diktade sitt stora drama Mäster Olof, sitter under samma tak och redigerar en liten facktidskrift i ett fack som inte angår honom. Han känner detta som ett nedstigande från sin höga kallelse.

Han var häller inte i harmoni med sin omgifning. Dessa utgjordes denna sommar af Runabröderna Fahlstedt och Josephson samt Röda rummets jude, Lippmanson. Dessa hade numera en helt annan upp-

fattning än Strindberg, hvarför han drog sig tillbaka i sig själf och undvek dem för att inte vara skulden till ett utbrott.

Gazetten

Han kände behof af att dikta, men han var själf i ett sådant upplösningstillstånd, att han ej kunde få form åt något. Därtill kom att han och hans tidning råkade i ekonomiska svårigheter, på grund af att ett par af vännerna slarfvat med ett riksbanks-lån, så att detta blifvit i sin helhet uppsagdt. Hans

förtviflan var så stor att han insjuknade i feber. Tillfrisknad ville han söka döden i vågorna. Men hans stora lifsenergi bar honom äfven öfver dessa blindskär.

Han fick finna sig i att för sjunde gången som den förlorade sonen komma krypande till hemmets dörr. Man visade honom dock en så öppen missaktning, att han snart ville bort igen. Så godt som alla vännerna från Röda rummet voro redan skingrade. Dramatiska teatern hade ånyo refyserat hans omarbetade Mäster Olof, trots att direktionen visste med sig att skådespelet var så bra, att de ansågo Strindberg skulle kunna få pris för det af — Svenska akademien. Att den samvetslösa och om allt hvad diktkonst heter okunniga akademien skulle taga sig an ett diktverk, hvilket inte ens den mera fria Dramaten vågade spela, detta var ju otänkbart. För att göra sin familj till viljes, lämnade Strindberg i alla fall in det.

Senare på hösten hade Strindberg flytt ut till Sandhamn. Han hade flytt med en känsla af, att det var en personlig ond makt som förföljde honom och öfverhopade honom med allt det vidrigaste en smutsig fantasi skulle kunnat uppleta. Han drogs ut till Sandhamn genom ett soligt minne från yngre dagar. Han älskade det öppna hafvet med bränningar, fyrar, »kanske skeppsbrott nu på hösten». Och så trodde han, att han skulle finna ett angenämt sällskap i lotsarne, hvilka han trodde vara ett naturfriskt folk liksom han själf, och liksom han delvis stå utanför samhället.

Dessa hans nya vänner togo sig det orådet före att söka bota honom från hans oförmåga att inrangera sig i hvardagslifvet. De nödgade honom

att söka sig anställning som telegrafist och det gick så långt, att Mäster Olofs skald en tid bortåt som elev vid Kungliga telegrafverket satt och knackade af väderlekstelegrammen från Sandhamn.

Han hade i alla fall tid öfrig att skrifva. Han hade redan i november den turen få upplefva ett skeppsbrott med åtföljande sjöförklaring och festligheter. Detta var så måleriskt, att han fick lust att skildra det.

Han skref några korrespondenser till Dagens Nyheter, färgade »med en viss lätt skepsis och en smula känslosamhet», alltså fullkomligt i den ton tidningen tyckte om, hvilket hade till följd att man inom kort erbjöd honom en ganska förmånlig anställning inom redaktionen. I hopp att nu äntligen få göra sin förmåga gällande tog han afsked af det lilla tysta och gästfria Sandhamn, där den skeppsbrutne funnit en tillfällig »nödhamn».

Hans verksamhet i Dagens Nyheter blef som man ju kunde tänka sig helt kort. Till en början fann han det skönt att »kunna gå till byrån klockan nio, sätta sig vid sitt bord, tända sin pipa och öppna dansk-norska posten och i sakta mak läsa tidningarne». Det var som att sitta ini ett kolossalt tornrum där man hör hvarenda knäpp tidens ur ger ifrån sig, fast det också hade med sig den vådan, att man icke kunde se visarnes gång inifrån.

Men tidningen har också i våra dagar åtagit sig någonting så löjligt som att den skall sitta till doms öfver allting. Tidningsmän själfva veta ju bäst från domstolsscenerna hur omöjligt det är i de flesta fall att ens i lifvets små hvardagligheter kunna åstadkomma ett fullt rättvist och juste domslut.

Men ändock anser sig hvarje journalist inte blott berättigad utan också för tidningens anseendes skull nödtvungen att dagligen och stundligen afgifva sitt omdöme om alla de lifsyttringar som de möta på sin väg. Man skyller på att publiken är så obildad och att den vill ha en ledning för sitt omdöme. Men hur skall publiken någonsin kunna nå fram till en något högre bildning och förmågan af att bilda sig ett eget omdöme, då tidningarne förhindra den stackars obildade massan genom sina »allmängiltiga» domslut?

Strindberg kunde ej tvinga in sig i den lilla synpunkten, hvarur allting måste ses, då det skall omnämnas i en tidning. Han tog sin stora personliga synpunkt på tingen och detta skar gent emot allt det andra som stod att läsa i bladet. Man kom med ständiga klagomål mot hans artiklar samt uppmanade honom att anlägga ett lämpligare åskådningssätt. Då han inte kunde detta, hade han inget annat val än att gå. Gå sin väg från den sanna bildningens bord ut på gatan, där hungersnöden och hånet väntade honom.

Innan han gick hann Strindberg likväl med att gifva en väckelsestöt åt den i slentrian domnande kungl. teatern. Han skref i Dagens Nyheter om en främmande skådespelerska, som gaf gästspel, och hans förtjusning öfver att äntligen få se ett stycke skådespelarkonst stack teaterdirektionen så hårdt, att Strindberg genom denna recension för många långa år stängde den teatern för sina pjeser.

Den enda egentliga nyttan skalden hade af denna sin tidningsverksamhet var, att han samlade en del af det stoff han sedermera använde i sitt Röda rum-

met samt att hans indignation mot den bakvända tidsandan ytterligare stärktes.

Sedan han lämnat Dagens Nyheter tvang nöden honom att en kort tid taga anställning i bondepartiets halfveckotidning Svenska Medborgaren, där han kvarstannade sommaren 1874 till ett stycke fram på hösten. På initiativ af en vän anmälde han sig då till e. o. amanuens vid kungl. biblioteket, en syssla som han lyckades erhålla och som höll honom fången i flera långa år.

Strindberg vid 25 års ålder.

Han häpnade öfver den stora bibliotekssalen, när han som kunglig sekter första gången kom in i densamma och fann den »stor som Berns salong och alldeles full med böcker». Detta var ett andligt haf, som han skulle dricka ur till botten för att få alla lifvets gåtor lösta. Att han skulle bli nära att drunkna i alla dessa döda tankar, det fruktade han inte då. Att den själ det mognade konstnärskapet födt fram inom honom här nästan skulle kväljas till döds, hyste han inte någon oro för, ty han tviflade själf på densamma, trots att han visste med sig, att en högre stämma någon gång talat genom hans egen.

Hvad gjorde han där nere bland dödscirklarne? Han gräfde upp några luntor af kinesiskt ursprung, lärde sig läsa kinesiska för att kunna klassificera dem, blef den enda sinologen vid biblioteket, skref en kulturhistorisk uppsats om Sveriges förbindelser med Kina, fick medaljer och blef ledamot af lärda sällskap, fikade till och med efter en rysk orden samt höll alltså på att »ådraga sig en hälsosam idiotism» lämplig att på allvar utsläcka all intelligens.

Ur denna sin långa sömn, som han själf kallar denna period, väcktes han så af några märkligare yttre tilldragelser.

Den första och största af dessa, den som sedermera hade de andra som naturliga korollarier i släptåg, var: Strindberg blir kär på allvar.

»Han ville och han måste ha en kvinna att dyrka», skrifver han om sig själf vid denna tid. »Att dyrka det var nu hans svaghet sedan gudsbegreppet fördunklats. Själf var han för svag att tro på sig själf, och hans vördnadssinne, som ej gafs någon näring, sedan han förlorat vördnaden för allt, bröt sig ut i denna tillbedjan. Vänner hade han inga mer, och därför måste han till hvad pris som hälst dyrka, vörda, älska».

Dessa utgångspunkter för ett blifvande äktenskap äro karaktäristiska för Strindberg. All annan dyrkan af lifvets många smågudar har han öfvervunnit, en enda har han glömt utrota, trots han de senare åren sett äfven denna på så nära håll, att han borde ha kunnat genomskåda den: kvinnan, madonnadyrkan.

Den kvinna, som skulle komma att återföra Strindberg till hans diktarekall, men som också skulle bli

hans motpart i denna äktenskapstragedi, ur hvilken alla de djupa dramerna från hans stora konstnärsperiod härstamma, denna hans innerligt afhållna och dyrkade hustru var Siri von Essen, en ung finska, vid den tid då Strindberg gjorde sin första bekanskap med henne gift med en baron Wrangel.

Strindberg hade en gång af en gemensam bekant till dem båda blifvit inviterad att komma på besök till den Wrangelska familjen, där man kände till hans Mäster Olof och redan hyste en liflig beundran för den misskände skalden. Men blyg och stolt, som han var, gick Strindberg inte dit.

Dagen därpå då han är ute och promenerar med samma person, en finsk fru, möta de den unga friherrinnan och kunglig sektern blir presenterad för henne.

Ett kort samtal uppstår. Hon förebrår Strindberg, att han ej kommit. Strindberg svarar henne inte ens. Hon ber honom komma någon annan gång. Detta lofvar han och de skiljas.

Medan Strindbergs följeslagerska går in i en butik, vänder han sig om och ser nedåt gatan:

»Han observerade den unga kvinnans fina gestalt. Under den blå slöjan på den lilla japanska hatten lekte ett ystert guldgult hår ner på det hvita halsryschet. Han såg efter henne länge, länge, tills hon försvann i folkströmmen».

Från detta ögonblick då han såg efter henne »länge, länge» var Strindberg icke mera en fri man. Den kvinna som fört dem tillsammans behöfde alls inte försäkra honom att hon var en trollpacka — att alla finskor voro det — samt vid sin afresa samma dag testamentera Strindberg åt den lilla friherrinnan, som hade en sådan oemotståndlig lust

för teatern men inte fick..... Strindberg var redan förhäxad af henne med den blåa slöjan och det guldgula håret.

Den outgifna fjärde delen af Tjänstekvinnans son: *Författaren* yppar förmodligen en mängd tilldragelser från den tid som nu följde och om hvilken man ännu så länge känner ytterst litet.

Bekantskapen hade till följd att friherrinnan skiljde sig från sin man och att Strindberg började skrifva ånyo. Han fortsatte i den stil han slagit an i sina Sandhamnsskildringar till Dagens Nyheter, hvilka skildringar återfinnas under den gemensamma rubriken *Från hafvet* i hans samlade arbeten. Så uppstod år 1877 hans första utgifna novellsamling *Från Fjärdingen och Svartbäcken.*

Här möta vi Strindberg för första gången som verklig prosaist. Sin prosastil har han färdig med detsamma. I stora raska drag, käckt och klangfullt, tecknar han de bilder och scener, hvilka upprulla sig för hans inre öga. Och han ser allt, ända ut i de minsta detaljer i denna sin vision vid ljusan dag. Hans verklighetsobservation har varit så stark, att allting får lif ånyo, när han nu som diktare återupplefver det.

Häraf den hänförande impressionistiska friskheten i allt hvad han skildrar. Det verkar tillfälligt nedkastad skiss det hela. Han arbetar med de möjligast enkla medel. Skildringen får härigenom en sällsam intimitet, man känner författarens egen lifsvärme i orden, det är som sutte han tätt intill en och halfhviskade i ens öra.

Man borde ha jublat, när man läste dessa hans första noveller, också däröfver att det ändtligen

framträdt en författare som kunde skrifva en *konstnärlig svenska*, stället för denna krystade prosastil som universitetsprofessorerna prackat på den föregående generationen och som Strindberg först af alla lyckas frigöra sig från. I hans gradualafhandling finnes ännu denna universitetsstil kvar men öfverdrifven till den grad, att den verkar parodi.

Hvarför vardt då inte Från Fjärdingen och Svartbäcken en stor litterär succés, sådan som den berättigade till? Man förbisåg den öfverlägsna formen, man fästade sig endast vid innehållet. Hela det läsande Sverige hade i hundratals år lefvat i den vanföreställningen att universitetet var ett Elysium, där unga själar tvättades rena för att bli mogna för odödligheten. Och hur skildrade Strindberg denna hvithetens stad på jorden? Sådan han sett den med egna ögon: så trist, så full af förtviflan, så andefattig och ödslig att den tycktes liksom inrättad för att hvarje fin själ skulle duka under i densamma.

Anklagade man författaren för att han skulle ha ljugit ihop sin hemska svartmålning? Det kunde man inte, ty man kände på sig att det var fakta han kom med. Man kallade hans skildringar *öfverdrifna* och man hatade honom som en slags förrädare, därför att han afslöjat den heliga studentoskulden. Detta medvetna hyckleri är ju en af våra förnämsta nationaldygder. Slutomdömet vardt att han med denna sin novellsamling — fästat uppmärksamheten vid sig.

Den 30 december 1877 firar August Strindberg sitt bröllop med Sophia Mathilda Elisabeth von Essen. Hans maka är född den 17 september 1850, alltså endast 1 $^1/_2$ år yngre än han själf, hon är

dotter af kaptenen Carl Reinhold von Essen och dennes hustru Elisabeth Charlotta Indebetou.

Hitintills hade Strindberg till komplettering af sin magra amanuenslön nödgats arbeta med tidningsskrifveri och öfversättningar. En tid efter sitt bröllop får han ändtligen ut den versifierade upplagan af Mäster Olof. Trots att denna upplaga är så betydligt neddämpad, borde den ha väckt ett våldsamt uppseende, när den nu efter sex års begrafning ändtligen återuppstod. Men denna gång fäste man sig egendomligt nog inte vid innehållet: hade man gjort det, skulle man ha nödgats taga parti för eller mot detsamma och detta skulle ha varit liktydigt med att rifva upp himmel och jord.

Man svalde med god aptit både Gustaf Vasa och Olaus Petri, trots att de voro så historiskt vanställda (återställda). Man angrep ingen enda af de mäktigt revolterande tankar det fanns så godt om, nästan på hvarenda sida. Och man undgick detta genom att betrakta skådespelet som endast ett skönt diktverk, hvilket man kunde affärda med lite löst beröm om vackert språk och »den kända poetiska talangen».

Detta mottagande af Strindbergs käraste ungdomsverk brakte Strindberg till explosion. Hans rättmätiga vrede slår ut i brännande satir och under åren 1878—79 skrifver han dessa från alla möjliga områden hämtade skildringar af lifvet omkring sig, hvilka sistnämnda år utkommo under titel *Röda rummet*. Hans motto på boken, Voltaires ord: *Rien n'est si désagréable que d'être pendu obscurément* bevisa bäst, hur djupt kränkt han känner sig af de två föregående ihjältigningarne.

Nu omkläder han icke sina känslor och tankar i historiska kostymer, så att man kan låtsas icke ha märkt dem. Han skildrar det pulserande lifvet rundt omkring sig och låter de tankeslut detta själf frambringar tala med egna röster.

Han gick till verket med hela styrkan af sin ofantliga vilja, uppeldad till lidelse, hvars ena sida var kärleken till ljus och frihet, hvars andra var ett omätligt hat mot mörker och ändamålslöst tryck. Dessa Strindbergs egna ord om, hur Voltaire grep sig an sin stora reformatoriska verksamhet, kunna fullt ut lika väl tillämpas på Strindberg själf, då han börjar sitt världsförbättrarbråk.

När man i våra dagar läser Röda rummet, har man svårt att förstå, hur det kunde framkalla så mycken rabalder. Förklaringen är väl den, att det är första gången en författare med konstnärlig blick betraktar det självförgudande Stockholm. Man måtte på den tiden ha insöft sig själf med en hel mängd vanföreställningar, om hvilken lycklig, behaglig, intellektuellt högtstående stad Stockholm skulle vara. Och när man så genom Strindbergs satiriska skildringar fick se att människan icke ens här kunde visa sig utan att följas af sin skugga, då vredgades man öfver att blifva beröfvad dessa falska föreställningar man finner ett sådant nöje i att upphöja till »fastslagna ideal».

De andliga kälkborgarne kände på sig att deras ideal voro i fara. Hvad brydde de sig om, att deras fadda lycka var baserad på en allmän begreppsförvirring? Hvad betydde det att deras tro var af den art, att den var på väg att undergräfva hela nationens andliga lif och uttorka detta på samma sätt som den

grekiska nationens, hvilken lefver ett skenlif i sin stora forntid, så att dess nutid kunde liknas vid en balsamerad mumie.

Hela den stora hufvudstadspressen kastade sig öfver Röda rummet. De stora pennorna kommo fram och började dunka på med största släggan. I Aftonbladet recenserades boken först af ingen mindre än gamle Sohlman själf. Det artade sig till en allmän ihjälklubbning af såväl boken som dess författare.

Då reste sig en finsk man, professor Estlander, och förklarade med en stämma som hade klang af auktoritet att Röda rummet var ett mästerverk af satirisk skildring, att svenskarne kunde vara stolta öfver att ändtligen ha fått en lifsskildrare af rang.

Man hejdade sig och visste inte hvad man skulle tro. De stridiga meningarne väckte i alla fall den stora publikens intresse för boken och alla kastade sig öfver den för att njuta af dess drastiska skildringar och de fleste rycktes med af dess pathos och funno nöje i hudflängningarne.

För en nutida betraktare — alltså 30 år efter bokens utgifvande — är det hufvudsakligast de kapitel, hvilka skildra Stockholm och artistlifvet, hvilka fängsla. Redan den praktfulla inledningsdityramben rycker en med sig likt en hvirfvelvind. Man tjusas af den lilla stämningsmålningen från en af Stockholms vackraste men mest föraktade platser: Mosebacketerassen. Skildringen af artistkolonien vid Lilljans verkar ännu som en uppenbarelse, påminnande om en japansk akvarell. Vidare den första aftonen i Röda rummet, det inre schackrummet innanför

södra läktaren i Berns salong, hvilket fått sitt namn efter färgen på möblerna.

Man uppdagar också nya saker, som man från ungdomstiden inte ens kan minnas att boken innehåller. Sådana äro kapitlen Absint, Teateraktiebolaget Phoenix och »Natura.....», hvari Strindberg skildrar den tidens landsortsteater. Hela kapitlet Absint med den store skådespelaren Falander som centralfigur och dennes afslöjande af teaterlifvets tröstlösa tomhet, är ett mästerverk för sig.

Och så slutligen skildringarne från de fattiges värld uppe i Hvita bergen, utmynnande i begrafningen på Nya kyrkogården och supgillet på Norrbacka. Dessa äro så lokaltrogna, att de mycket väl kunde ha skrifvits i går.

Mannen som ser allt detta, journalisten Falk—Strindberg själf, väcker nu som då samma sympatier. Det synes mig omöjligt förklara, hur den kuriösa tidningskritiken 1879 kunnat hitta på något så barockt som att Strindberg borde ha valt en mera sympatisk person än denne Falk som hufvudfigur i sin roman. På mig har Falk alltid verkat som en modern Kristus, hvilken går omkring och straffar fariséerna men bringar tröst åt de andligen fattiga.

Strindbergs privata lif under dessa år tycks ha varit en af de ljusare perioderna. Hans namn som författare har blifvit erkändt och börjar stråla ut öfver hela norden. Han har fullt upp med arbete och hans inkomster äro sådana, att han och hans unga fru kunna vara med i det glada Stockholmslifvet.

Under det han arbetar med sina böcker idkar hon förstudier för teatern, den dröm som hon nu hoppas få förverkligad. Hon studerar sång och deklama-

tion, dans och plastik och det är blott en tidsfråga, när hon skall få kreera hufvudrollen i ett nytt skådespel af hennes egen man.

Hennes studier draga henne väl mycket från hemmet. Kvällarne vill hon helst i sin mans sällskap tillbringa på någon teater, någonting som ej i längden kan intressera Strindberg, hvilken alltsedan han blifvit dramatiker förlorat all illusion vid åskådandet af sceniska framställningar.

Med undantag af denna divergerande smak beträffande utelif mellan Strindberg och hans maka, gestaltar sig hans lif numera ljusare och förhoppningsfullare än någonsin.

VIII

Nya Riket och Giftas

(Åren 1880—86)

Kulturhistoriskt och dramatiskt skriftställeri. — Mäster Olof på Svenska teatern. — I Vårbrytningen. — Dikter på vers och prosa. — Till Frankrike. — Giftas och Kvarstadsresan. — Utopier i verkligheten. — Till Italien. — Tjänstekvinnans son.

Med Röda rummet hade icke blott ett genombrott skett i Strindbergs eget författarskap: denna bok röjde likt en kreverande bomb plats för en ny svensk litteratur, hvilken förmodligen aldrig skulle kunnat uppblomstra, därest inte Strindberg skaffat den luft och jordmån.

Strindbergs egentliga storhet har alltid varit den, att han var sin tids förste konstnär bland diktarne. Trots att han själf ej tillmäter sitt konstnärskap den stora betydelse det äger, torde man med visshet kunna förutspå att framtiden just kommer att fästa sig vid detsamma och att detta i högre grad än Strindbergs andra verksamhetsfält kommer att bära hans namn till eftervärlden.

Detta är också det säregna med Strindberg att han är konstnär med Guds nåde så ut i fingerspetsarne att han sig själf omedvetet är konstnär i allt hvad han företager — äfven där han tror sig vara någonting annat. Och det är detta Strindbergs konstnärsskap med eller mot sin vilja som gör att så många af oss— trots dagspressens ständiga illvilja och det ledande kotteriets försök att underminera jätten, hvilken de inte kunde växa öfver hufvudet — alltjämt kunnat skänka August Strindberg vårt varma erkännande för alla de mångskiftande bilder han manat fram. Det är inte de dagsåsikter han tar upp och genomskådar

som utgöra det förnämsta sambandet mellan honom och hans trogna. Att följa honom på hans konstnärsbana är icke ett »ständigt omsadlande» som en och annan kortsynt kritiker tycks hålla före, det är tvärtom att från en och samma synpunkt betrakta alla de många olikartade sätt, hvarpå hans öfverlägsna konstnärskap manifesterar sig.

Den framgång Röda rummet rönte öppnar hos Strindberg viljans slussar på vid gafvel. De närmaste åren höra till hans mest produktiva. Samtidigt med att han diktar sitt formfulländade medeltidsdrama *Gillets hemlighet*, börjar han tillsammans med journalisten Claes Lundin gifva ut sin kulturhistoriska skildring *Gamla Stockholm*, till hvilken Strindberg bidragit med de värdefullaste delarne. Gillets hemlighet utgafs 1880 och Gamla Stockholm utkom häftesvis under åren 1880—82. Samma år eller 1881—82 utkommer ett annat stort häftesarbete, nämligen Strindbergs utkast till en verklig svensk kulturhistoria, *Svenska folket*.

Den viktigaste branschen af detta Strindbergs brokiga författareskap måste man emellertid alltjämt anse hans dramatiska diktning vara. Och det är på detta område vi också spåra den storartade utveckling Strindberg dessa år är underkastad. Det är framförandet af *Mäster Oloj*, prosaupplagan, 1880 på Svenska teatern med Emil Hillberg i Gert Bokpräntares roll och den succés detta framförande hade, som tyckes ingifva honom nytt mod att fortsätta som dramatiker. I Gillets hemlighet tycker man sig ännu spåra en viss ängslan och försiktighet i uttryckssättet. Med *Hr Bengts hustru* (1882) stiger modet och man börjar ånyo förnimma de

stora vingslagen som dånat i Mäster Olof. Först med *Lyckopers resa* (utgifven 1883) får han riktigt upp sitt stora glänsande humör igen och stiger upp mot de Parnassens höjder, där hans stora dramatiska diktning äger hemortsrätt.

August Strindberg var nu blifven författaren på modet inför hela det bildade Sverige. Den lifskraftiga delen af ungdomen slöt sig obetingadt till honom och han väckte en entusiasm äfven bland skolungdomen, som hos många efterlämnat spår för hela lifvet. Då liksom nu fanns det en klick af senila, hvilka endast trodde på den älskliga salongspoesien och dess »svenska bilder» eller läto sig förgiftas af Den siste Athenarens till ständig skendöd självhypnotiserade ideal. Ja, inte ens vår upplystare nutid tycks ha fått fullt klart för sig, hvilken betydelselös förkrympt liten pygmé den förkonstlade f. d. Viktor Rydberg var gent emot den unge verklige himlastormare, hvars lifstråd vi här på dessa blad söka följa.

Hvart enda nytt arbete Strindberg dessa år gaf ut, framkallade ett diskussionsrabalder påminnande om en ankdam. Och om hvad pratade man? Om det som var så klart, att man kunde taga på det med händerna. Men likväl snattrade man i det oändliga om de mest otvetydiga saker i Strindbergs diktning, de arma förfalskade själarne vändades öfver att den nye förlösaren dref dem ut ur templet.

År 1881 utkom en hel samling outgifna ungdomsverk inrangerade under den gemensamma rubriken *I vårbrytningen*. Här fick man ändtligen läsa hans dramatiska dikter: I Rom, Hermione, Den Fredlöse

samt den härliga prosaupplagan af hans Mäster Olof. Titelvignetten till detta samlingsverk ritades af Carl Larsson och framställer en idealiserad ungdomsbild af författaren omgifven af blommande hagtorn och Tussilago.

Samtidigt med att detta verk häftesvis sändes ut, var Strindberg sysselsatt med att skrifva en fortsättning af den samhällssatiriska delen af Röda rummet: — *Det nya riket*, skildringar från attentatens och jubelfesternas tidehvarf.

Ånyo svänger han satirens gissel. Allt och alla träffas af dess slag. Man hade väntat sig så oerhördt mycket af det nya statsskick som infördes 1865, det troddes att en ny tid skulle randas, att »det nya riket» var i antågande. Strindberg skildrar, hur detta nya rike kom på ett helt annat sätt än man väntat, hur alla de unga förhoppningarne jordas, den ena efter den andra, och hur de forne folkhjältarne svika folket, så att allt förblir ungefär så som det varit endast med den ändringen att nu har folket fått ytterligare en herre att träla under, den borgerliga statens högsta symbol: penningen.

Ånyo bröt en stormflod af ovett och hån ut öfver den djärfve som afslöjat allt detta. Men han stod trygg i stormen, omgifven af en liten men trofast skara, segerviss därför att han kände hur djupt hans ord träffat.

Det nya rikets unge revoltär porträtterar sig själf och visar oss, hurudan han var vid denna tidpunkt, i de 1883 utgifna *Dikter på vers och prosa*. I August Strindberg af det året kan man knappast finna någonting kvar af den blyge, känslige drömmaren från de dystra ungdomsåren. Det är en vild ung bersärk

som rusar fram. Han liknar sig själf vid Loke, den misskände halfguden-ljusbringaren, den som likväl en gång skall störta de höga Asagudarne och han förbereder dem på sitt fall genom de mest storvulna smädesånger som väl skrifvits på svenskt språk

I det företal, hvarmed han inleder denna sin diktsamling, säger han:

»Denna gång den utmanande har jag måst begagna de vapen motståndaren behagat välja. — — — —

»Så dåliga vers, som våra stora skalder skrifvit, våga icke nutida medelmåttor framlägga på juldisken. I detta afseende, det vill säga i att skrifva dålig vers, vågar jag jämföra mig med de största, utan äfventyr att bli motsagd, möjligen af mina ovänner. — — — —

»Jag har sålunda erkänt mina fel, men därmed har jag icke för någon del gifvit löfte om ånger, och ännu mindre om bättring.»

De äro käcka dessa ord af en ung diktare och samhällsreformator, då han ger ut sin första diktsamling. Men så var det också af behofvet påkalladt att någon i denna nation af försynte stod upp och tillkämpade sig erforderligt självförtroende. Genom att tillvinna sig själf detta, skänkte han det också åt hela nationen.

Hur hängde de sig inte fast vid ens läppar, dessa kraftgifvande satiriska verser? Man kunde knappast tala utan att deras flätande piskrapp blandade sig i ens tal. Gummor och gubbar skälfde, när de hörde dem, men de unga fråssade öfver att känna ord i sin mun, som erinrade om unga vikingars tal.

»Tidens gudar, som jag hädat,
häda vill jag än en gång.
Tidens gudar som jag smädat,
Smäda vill jag i en sång.»

Blott dessa fräsande rader voro ju nog för att ingifva ett mod, så att man kunde få lust att ensam gå fram mot en armékår. Eller »Urarfva», »Olika vapen», »Göken», huru hade inte de format sig så att man trodde dem vara tillkomna för ens egen räkning. Och man hänfördes öfver att få hånle med rader, som dessa:

»Sångare!
Huru länge viljen i sjunga vaggsång
Och skallra med skallra för unga släktet?
Hvi bjuden I än på flaskor och nappar?
Han I ej sett att söta mjölken är orörd?
Och barnen fått tänder?»

Hånle, tills man bröt ut i jubel:
»Vi ta tillsammans en sång för den unga dagen,
Ty solen är uppe!»

Med hvilken mållös ilska läste inte de stackars grönansiktade poetbeundrarne Strindbergs fria vers, då han skildrar sin stora utomlandsresa n:o 2 (1876). Och hur fröjdades inte vi andra åt hans hymn till den resehandboksförkättrade Nordsjön eller hans absintgenomsyrade »Solnedgång på hafvet»?

»Jag ligger på kabelgattet
Rökande »Fem blå bröder»
Och tänker på intet.»
O. s. v.

Redan 1882 hade Strindbergs historiska noveller »*Svenska öden och äfventyr*» börjat utkomma. Gent emot hans föregående verk te sig dessa bleka och tunna, som den unge ädlingen i inledningsnovellen. Nu var kritiken ändtligen stormförtjust. Den tidens litteräre påfve, Karl Warburg i Handelstidningen, vältrade sig i beröm och har alltsedan haft den stora glädjen att kunna begagna sig af dessa blyga fina noveller, då det gällt att försöka klubba ihjäl de litterära storverk August Strindberg senare skänkt sitt folk.

Luften här hemma vardt emellertid Strindberg för kvalmig. Man hade dragit in honom i vissa frisinnade politiska kretsar, han var på väg att fastna i politiska intressen och detta vardt honom i längden mindre tilltalande. Dessutom hindrade det myckna umgänget honom i hans litterära arbeten.

Alltnog, 1883 i början af året packar Strindberg sina kappsäckar och beger sig med sin hustru utomlands. Det första ställe han slår sig ner är den lilla franska byn Grez par Nemours, belägen några mil söder om Fontainebleau. Den som lockat honom hit är hans illustratör Carl Larsson, hvilken redan ett år i förväg letat upp denna plats såsom synnerligen lämplig för en artistkoloni, där man vill vara i fred och arbeta.

I en liten skiss om Carl Larsson skrifven i Grez 1884 skildrar Strindberg denna lilla franska idyll. De bo i ett litet pensionat tillsammans med ett 30-tal engelsmän, amerikaner, norrmän och svenskar. De frigjorda amerikanerna hafva infört en fri otvungen ton. Man klär sig som man behagar, man hälsar på hvarandra en gång om dagen utan att vara före-

ställd, man lefver ett enkelt och stilla lif, som är en lisa för den trötte skalden.

Men man arbetar också duktigt. Strindberg skrifver vers och tidningsartiklar. Utger ett arbete på franska om relationerna mellan Sverige och Frankrike under gamla dagar. Det heter *La France* och förlägges af den i Paris bosatte svenske förläggaren Per Lamm. Den franska regeringen finner ett sådant intresse för detsamma, att man erbjuder Strindberg hederslegionens riddartecken men Strindberg afböjer under förklaring, att »som han aldrig använder redingot, kan han icke ha tillfälle att bära den erbjudna utmärkelsen.» Förläggaren fick den i stället.

Vidare planerar han här sina bekanta, mot den från Ibsen härstammande Dockhemskulten riktade noveller i äktenskapsfrågan, hvilka 1884 utkommo hos Bonnier under titeln *Giftas* och gåfvo anledning till den stora hädelseprocessen, som blef ett af de största evenemangen i detta hänseende i Strindbergs växlingsrika lif.

Giftas I afslutades på sensommaren 1884 i Schweiz och gafs ut i Stockholm den 27 september detta år. Alla väntade sig något enastående af densamma och man hade skyndat sig att på förhand beställa den i boklådorna. Man formligen slök boken dessa första dagar.

Detta var väl till största delen ämnets skull. Att i detta land, där onaturligt pryderi och falsk blygsamhet äro så ingrodda i nationalandan, tala öppet språk beträffande sexuella frågor var ju som att vidröra en sjuklings ömtåligaste böld. Den bölden som sjuklingen vet vara sin farligaste och värsta,

men som han af feghet helst vill undgå att operera bort.

För de från svensk konventionalism frigjorda voro dessa små skisserade skildringar af, hur man glider in i eller ut ur den äktenskapliga nödhamnen, ingenting annat än hvad som just då borde sägas i denna sak. Det enda som ett ögonblick förvånade var att Strindberg pläderade för att onanismen bland män i sin försiktigare form vore tillrådig, enär den var ett underlättande af naturens kraf. Fast när man tänkte närmare på saken försvann äfven denna förvåning och man kunde obetingadt underskrifva hela Strindbergs resonnemang.

Och dock kände man på sig att ett åskmoln hvilade öfver Giftas. De gammalsinnade voro utom sig af ilska. Att till världens renaste män och kvinnor våga tala om att det kunde finnas några sexuella frågor att behandla, detta var ju upprörande. Att söka på ett förståndigt sätt förebygga de missförhållanden som förgifta det äktenskapliga lifvet, fann man rått. Det började snart höjas bland dessa ett skri att den frispråkige skalden borde näpsas och att det arma osedliga folket borde räddas från att läsa den nye osedlighetsapostelns sedliga bok.

Så inträffade det att man en dag satte den mycket omtalade boken i en hög dams händer. Inpyrd som hon var af den högmoderna nyprotestantismens falska jesuitläror, kunde hon inte annat än förfäras öfver att det fanns folk som nämnde tingen vid sina rätta namn. Hon slängde Strindbergs oskyldiga, renhetsförkunnande lilla bok i väggen och man skickade genast ut befallning om att boken skulle konfiskeras och åtalas.

Den 3 oktober 1884 förkunnade telegrafen öfver hela landet, att August Strindbergs Giftas blifvit belagd med kvarstad och att åtal skulle följa. Underrättelsen väckte, trots att den var väntad, lika mycken sensation som om man skulle ha förkunnat att regeringen på eget bevåg förklarat krig mot Ryssland.

Man talade inte annat än *för* eller *mot* Giftas. De som talade för boken, blefvo genast brännmärkta som Strindbergianer. Striden vardt så het att den fortsatte ända in i familjerna, så att till och med här fåren skilde sig från getterna och syskon mot syskon, barn mot föräldrar eller tvärt om öfverföllo hvarandra och utkämpade de mest hetsiga diskussioner.

Men under det folket pratade, öfverlade de lärdaste bland juristerna. Man skulle åtala Giftas, men för hvad? Att åtala den för *uppmaning till osedlighet* som de konservativa bladen eggade till, det hade sina svårigheter. Huru skickliga ordklyfvare juristerna än voro, nödgades de så här i enrum inför hvarandra erkänna att bokens syfte endast kunde uppfattas på ett sätt: den fördömde all slags osedlighet, alltså måste den själf karaktäriseras som sedlighetssyftande.

Man måste alltså finna på en annan utväg att komma den till lifs. Det påstods att boken vid det historiska tillfället slungats i väggen på grund af ett uttryck, som uppfattats som hån mot den af statskyrkan sanktionerade absolut enda sanna läran. Det var den där bekanta antydningen om den öfvernaturliga egenskapen hos nattvardsvinet, hvilket likväl inte var annat än billigt piccardon från Högstedts. Detta tog man alltså fasta på.

Till en början tycks man inte ha velat inblanda Strindberg i affären. Trots att Strindbergs namn står utsatt på boken riktar man åtalet mot förläggaren. Måhända befarar man, att om Strindberg får stå till svars för det åtalade stället, kan den stora allmänhetens sympatier för honom förvrida hela rättegången. Man ställer därför Bonnier till svars.

Den smarte förläggaren känner på sig att hans utsikter att fria sig äro ganska små. Det första han därför gör är att telegrafera till Strindberg och be denne komma hem.

Strindberg hade tillbrakt sommaren i Ouchy och Chexbres, två små platser i närheten af Lausanne vid norra stranden af Genèvesjön. Själf orolig för hvad effekt utgifvandet af Giftas kan ha beger han sig, då den kritiska utgifningsdagen närmar sig, ned till Genève, där han har »nya» människor att vara tillsammans med, så att hans tankar inte skola behöfva syssla med »käbbel mot mastodonter», i fall det skulle bli något spektakel af.

Så den 3 oktober kommer telegrammet om att Giftas konfiskerats.

»Skottet har gått, men min bössa höll inte! Krukan har spruckit!» skrifver Strindberg i *Kvarstadsresan*, den endast i tidningen Budkaflen publicerade skildringen från denna kritiska period.

Om Bonniers uppmaning att komma hem, skrifver han:

»Hem? Hvad det ordet lät underligt! Hvar är mitt hem? Här på hotellet, där jag genom väggen hör min hustru jollra med mina barn! Hem? Jag har intet hem sedan ett år tillbaka, då jag slitit an-

dras möbler, legat på andras sängkläder, ätit vid främmande bord. Jag reser inte hem!»

Han rådgör med sin ryske vän bokhandlaren, nihilisten Elpidine. Denne afråder honom också från att resa hem. Åtager man sig straffet, erkänner man ju att man begått en brottslig handling. Elpidine råder honom till att protestera och Strindberg afsänder sin protestskrifvelse.

Denna fäste sig myndigheterna alls inte vid. Om ett par dagar blir det tvärtom tydligt att Bonnier absolut kommer att åka fast, därest Strindberg inte själf kommer hem och öfvertar ansvaret för boken. Alla Bonniers och Strindbergs gemensamma vänner hemma i Sverige bombardera Strindberg med telegram, hvari de förklara att han skall anses som feg om han inte kommer hem och åtager sig ansvaret för hvad han skrifvit.

Strindberg letar fram sina svenska lagböcker för att finna på utvägar. Han hittar genast en: genom att självmant angifva sig kan han blifva svarande i målet. Han skickar alltså Stockholms rådhusrätt en utmanande skrifvelse, hvari han anger sig själf samt anhåller om erhållande af stämning.

Han fortsätter att studera grundlagarne, särskildt tryckfrihetsförordningen. Han ser med häpnad hur alla dessa lagar äro gjorda af öfverklassen för att hålla underklassen i styr. Och om tryckfrihetsförordningen utbrister han:

»Är den skrifven af hederliga människor, denna lag? Eller af jesuiter! Man har full frihet att yttra sig fördelaktigt om öfverklassens vidskepelse, lögner och bedrägerier. Jag har sett den kallas ett mästerverk af skarpsinne. Och ändå straffas förnekelse

af den rena evangeliska läran med två års straffarbete. Man skulle alltså när som helst kunna sätta alla Sveriges judar, katoliker, unitarier, metodister, baptister på Långholmen, börjande med salig Enkedrottningen (om hon hade lefvat) och fortsättande intill med Viktor Rydberg! Det är skarpsinnigt!»

Men Strindbergs själfangifvelse godtages inte af rådhusrätten. Unga Bonnier kommer ned till Genève för att öfverlägga. Just som de tro sig ha klarat saken, kommer telegram från Stockholm att Strindberg måste komma hem. Rådhusrätten fordrar personlig inställelse. Om inte Strindberg kommer hem till nästa tisdag, är Bonnier oåterkalleligen fast och Strindberg kan inte sedermera få öfvertaga ansvaret. Nästa dag kl. 12 anträdde Strindberg och unga Bonnier hemfärden.

I Köpenhamn mötas resenärerna af en massa varningar. Man afråder Strindberg från att landstiga i Malmö, där man ämnar häkta honom. Högerpressen i Stockholm har öfverhopat honom med smutsigt pekoral och gamla Allehanda har fordrat att han skall inburas på Långholmen. Strindberg fortsätter likväl med nattåget.

Sin ankomst till Stockholm måndagen den 20 oktober skildrar förf. i Kvarstadsresan så här:

»Tåget surrar öfver bron vid Strömsborg! In på perrongen! Där står fullt med folk. De äro bleka i ansiktet! Är det sådana där utsända ur de »djupa lederna» (detektiver), som öfverklassen brukar kommendera ut att hvissla? De stirra på mig. Jag stiger ner! Jörgen och Putte omfamnar mig. Nu är jag lugn. Jörgen tar upp ett hurrarop. Det här börjar då icke romantiskt. Gud ske lof för det!

Jag får tala i nattrocken! Och jag håller mitt perrongtal. Det lär icke ha varit »fint» och icke originellt; slutet lär varit ett plagiat. Nu känner jag marken under fötterna! Ny öfverraskning! Herr Baron och Öfverståthållaren och min otröttlige barberare, som rakat mig i fem år, mottaga mig utanför stationshuset. Jag vill omfamna dem, men de vilja icke! Hvad har jag då gjort dem? Äro de onda på mig? Barberaren föredrar Jamaican för Piccardong, och han är väl ond för att jag puffat för Högstedt!

»På W6!*) Igen, efter ett år! Ny sentimentalitet! Och jag som skall spela »stor man» och martyr på Lycko-Per i kväll! Kall dusch!

»Josephson hade låtit tända gasrampen utanför teatern, för att polisen skulle kunna reda sig mot underklassen! Nytt skrik! Galaspektakel för Strindberg! Josephson hade varit så artig, att han lät författaren se sitt eget stycke, som denne ej sett förut! Stort skrik! Han demonstrerar! Och så satt jag där! Ensam! Beskådad, behurrad! O min nattrock och mina tofflor! O numro 3 rue Dancet, Plainpalais, Genève. Nej, jag duger inte till »stor man», duger inte! Kan aldrig lära mig tro på hurrarop. De hurra i dag och hvissla i morgon!»

Strindberg vardt med ens hjälten för dagen i Stockholm. Högerpressens hänsynslösa kampanj mot honom gör honom till folkhjälte. De liberala tidningarne äro inte stort bättre: den gamle f. d. radikalen Hedlund i Göteborg, hvilken — enligt Strindberg — är en romantikus på öfverblifna kartan sluddrande

*) Hotell W:6, numera Continental.

dealik, ställer sig fientlig mot den från alla håll anfallne och förklarar åtalet vara rättvist.

Det tycks mörkna rundt omkring Strindberg. Ingen tror, att han skall bli frikänd. Man vill försöka hjälpa honom till att fly. Han afböjer, ty det kan mycket väl vara en fälla. Han tror sig öfvervakad af detektiver. Flyttar från hotell W6 till Grand hotell. Hans rum är som en gästgifvaregård med besökande hela dagarne i ända.

Så randas den 17 nove ber. Juryn håller sitt afgörande sammanträde. Det blir kortare än man hade väntat. I alla fall är det en fruktansvärd halftimme utanför dörren till juryns rum Strindberg och hans vänner ha att uthärda.

Så öppnas dörren. Strindberg är frikänd. Vännerna jubla. Folket jublar där ute på gatan och man följer Strindberg i triumf, kastande hotfulla blickar mot slottet, följer honom öfver Norrbro bort till Grand hotell. Utanför Grand tackar han folket med några ord. Senare gifva hans vänner en bankett till firande af det fria ordets triumf — åtminstone den här gången. Och dagen därpå lämnar han Sverige, lämnar det utan bitterhet, trots att han i fem veckors tid känt sig som fånge. Den 19 november frigafs den beslagtagna upplagan af Giftas.

Nere i Genève bidade Strindbergs maka och barn med oro hans återkomst. Familjen har tre barn: äldsta dottern Carin född den 26 februari 1880, yngre dottern Greta född den 9 juni 1881 samt sonen Hans född i Ouchy i Schweiz den 3 april 1884.

Under första tiden efter »hemkomsten» till Schweiz tycks Strindberg inte kunna samla sig till några stör-

re verk. Kvarstadsresan har haft det onda med sig, att han känner sig splittrad och förlorat lusten att fullborda den redan planerade andra delen af Giftas. För att komma ifrån den pinsamma akuta kvinnofrågan kastar han sig in på ett helt annat gebit, han skrifver en samling noveller som skola vara ett angrepp på degenerationen hos de öfverkultiverade nationerna och samtidigt framvisa några utförda reformförsök med lycklig utgång, alltså inte handla om Sverige, »där utvecklingen går snigelns gång till ostran.» Han kallar dessa berättelser *Utopier i verkligheten*.

Man märker i dessa noveller att Strindberg är på väg att försöka denationalisera sig. Hur opersonliga verka de inte gent emot de året förut skrifna Giftashistorierna? Det är som skulle verkligen Strinbergs svenska hjärta hålla på att värka bort och han har fått ett europeiskt tonfall, som man inte förut spårat hos honom. Kritiken här hemma vardt naturligtvis mera belåten med dessa fridsammare barn af hans oroliga genius och berömde särskildt »Återfall» och »Samvetskval» som pärlor af *svensk* diktning.

I mars 1885 företager Strindberg på uppmaning af Dagens Nyheter en resa till Italien. Det är inte en studieresa utan en observationsresa, det är den förtänksamme läkaren som vill häfva en sjukdom genom att för patienterna skildra hur ytterst obetydlig den är. Han vill befria oss svenskar från sista resten af vårt Italia-svärmeri. Och så skrifver han: *Från Italien*, sommarbref i mars.

Han sitter på järnvägståget med annotationsbo-

ken i hand och refererar landskap och alla intryck som rusa förbi. Det är små impressionistiska bilder med många intima drag, hvilka gifva läsaren en verklighetstrogen uppfattning i motsats till de svamlande estetikherrarnes sagoberättelser. Med särskildt nöje följer man hur Strindberg observerar allt, inte blott hur landtbefolkningen klär sig, att boskapen är ljusgrå, utan äfven alla vårblommorna, hvilka inte äro tidigare där än hos oss. Och så studerar han tidningspressen, både de dagliga och skämttidningarne.

Hans resa inskränker sig till norra Italien och Riviéran. Han besöker Pegli och Genua. Allting är antingen regnigt och grått, eller solgassigt och dammigt. Rom kommer han aldrig fram till, skrämd af Claes Lundins förklaring att Rom blifvit europeiskt. Han styr i stället kosan till Comosjön, och känner sig mycket belåten, när han återkommer hem till Schweiz.

Först ett år senare kommer Strindberg till Rom. Han skildrar det i »Rom på en dag» (Tryckt och Otryckt III), en satir på en rundresecicerons utanläxa. Han reser dit tillsammans med en af våra store politici, hvilken liksom Strindberg hatar Italien. Det gäller deras heder! Trettiotvå timmars lidande för ett lif af ära!

Strindbergs hat till Italien har samma grund som hans kritiserande af Shakespeare. Det är den förblindande auktoritetstron han vill ha bort. Han vill att man skall se allting med egna ögon och sådant det nu är. När man inte längre tror på Italien, då kan man möjligtvis ha någon nytta att resa dit.

När man inte längre tror på Shakespeare som den ende saliggörande, då kan det vara på tid att börja läsa honom.

Denna brokiga och kringflackande period af Strindbergs lif afslutar han med att skrifva sin märkliga självbiografi, hvari han i de hittills utgifna tre delarne skildrar de första 30 åren eller från 1849—79. Dessa självanalyserande skildringar i *Tjänstekvinnans son*, I, II och III äro ett af de största monument Strindberg rest öfver sig själf och sin tid. De äro konstnärliga därför att de äro så djupt anlagda och så omutligt sanna. Hade han prutat af något litet gent emot sitt samvete, kunde de visserligen ha fått mera af konstens återsken öfver sig — detta som flertalet kritici så ofta förväxla med den äkta konsten — men just hans omutlighet höjer honom och hans konst så skyhögt i dessa självskildringar.

Med sin enastående förmåga att alltid misstaga sig, då det gäller äkta eller oäkta inom konsten, var den svenska kritiken genast på det klara med sitt omdöme om denna Strindbergs självbiografi. Den »vimlar af indiskretioner» och därför blir den som litterär produkt värdelös. För kännedomen om författarnas utveckling var den ett arbete af vikt, men för öfrigt — af intet värde.

Och då är det just denna författarens stora uppriktighet, hvilken är möjlig just därför att hans sinne är så rent och kyskt, som ger denna självskildring så stort värde, som möjliggör att bilden genom alla viktigare detaljers medtagande blir så stort mänsklig. Så »alltför mänsklig» tycker den stackars kritikern med sin gammal-anständig-frökenmoral.

Tjänstekvinnans son är ett arbete, genom hvilket

Strindberg ånyo samlar sig till stora kraftdåd, på samma gång som det är en början till den märkliga själfförlossning, som några år senare följer. Arbetet utkom i Sverige under loppet af 1886. I slutet af oktober utgifves den länge väntade Giftas II.

IX

Den stora dramatiken
och
Skärgårdsromanerna

(Åren 1887—92)

Fadren och Fröken Julie. — Hemsöborna och Skärkarlslif. — Skitsmessa. — En dåres bikt. — Debut som målare.

Samlad efter det splittrande världsförbättrarbråket genom sitt självbiografiska fördjupande i sig själf lyfter Strindbergs ande vingarne till flykt. Och med ett enda slag når han upp till rymder dit ingen före honom förmått tränga fram. Han finner ånyo den djupaste ådran i sitt konstnärskap och ur hans skaparehand framgår den nya stora dramatik, hvilken öfverskuggar de senaste två årtusendenas diktning och ställer honom i jämnbredd med de hittills som ouppnåbara ansedda store grekerna.

Samtidigt härmed får också hans hemlängtan makt med honom. Han börjar draga sig norrut och redan när han kommit in i det konstälskande Bayern, känner han fast mark under fötterna. Gent emot den kosmopolitiska blandningen i det lilla hotellandet mellan alperna känner han sig här nästan som hemma i Sverige igen.

Det är här han under förra delen af 1887 ser den stora vision, ur hvilken föddes sorgespelet *Fadren*. Den historiska omklädnaden kastar Strindberg nu af helt och hållet. Han ger oss en bild med lifslefvande nutidsmänniskor, men en bild så fördjupad att figurerna blifva jättar. Han skildrar mannens kamp mot familjekvinnorna om uppfostrandet af hans barn. Mannen vill att barnet skall blifva en fortsättning af honom själf, att hans eget jag skall

inplantas i barnet för att genom barnet lefva vidare. Då han ser att kvinnorna i hemmet hålla på att förstöra barnet för honom, vill han sända bort det att uppfostras bland främmande. Men detta väcker den stora heliga moderskänslan till lif. Makan, svärmodern och hans egen f. d. amma resa sig upp till strid mot honom, en strid som flammar upp så vild och stark att mannen själf dukar under, blir förklarad vansinnig och dör.

Strax efter det Fadren utkommit på svenska utgafs dramat på franska med ett företal af Emile Zola. Denne skrifver däri bland annat:

»Edert drama har i högsta grad intresserat mig. Dess idé är mycket djärf, dess personer dristigt uppställda. Ni har af osäkerheten beträffande faderskapet fått fram en mäktig och gripande verkan. Eder Laura är kvinnan sådan hon är i sitt högmod, i sin mystiska omedvetenhet om sina egenskaper och fel. Hon skall alltid stå som inhuggen i mitt minne. För att fatta mig kort, ni har skrifvit ett mäktigt och fängslande verk, som särskildt mot slutet innehåller utmärkta saker.»

Efter detta odelade beröm kommer emellertid Zola också med lite kritik. Han finner »här och hvar en alltför filosofisk utveckling» i dramat. Han har nämligen inga sympatier för det abstrakta utan uppställer sin fordran på att ut i minsta detaljer få lära känna personligheterna i sin miljö.

»Er ryttmästare som ingenting heter, de andra, som nästan äro tänkta personer, gifva mig icke en så kraftig verklighetsförnimmelse som jag åstundar. Men det finnes kanhända i detta hänseende en rasskillnad mellan oss.

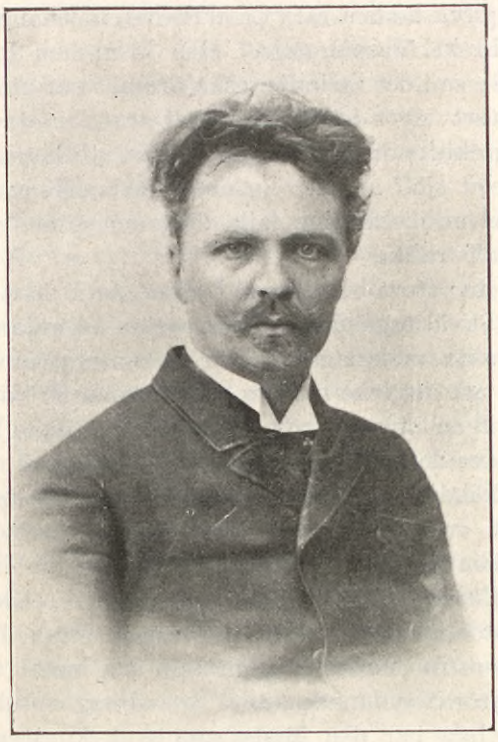

Strindberg vid 40 års ålder

»Så som ert drama emellertid formar sig, är det likväl ett af de få dramatiska arbeten som ha förmått att djupt uppskaka mig.«

Med kännedom om de konstnärliga principer, som alltjämt behärskade den store fransmannen, är denna hans kritik lättförklarlig. Man kan äfven i viss mån gifva honom rätt i att Fadren innehåller en hel del direkt filosoferande. Men hvad han inte förmådde se i det Strindbergska dramat var att i detta ett stort nytt idédrama vuxit fram, motsvarande den grekiska dramatiken under dess storhetstid. Skådespelet själf antyder ju detta just genom att låta en del miljöskildring falla bort och göra figurerna lätt abstrakta.

Nästa stora skådespel *Fröken Julie* har Strindberg likväl tagit denna observation ad notam. Det abstrakta underlaget är här så omsorgsfullt öfverklädt att det icke märkes. Också når Fröken Julie upp till en ännu större konstnärlig verkan än Fadern.

Under det att dessa båda stora sorgespel, Fadern och Fröken Julie, inom kort gjorde Strindbergs namn kändt och aktadt öfver hela Europa, mottogos de här hemma på ett sätt, som för alltid bildar en skamfläck för 1880-talets tidningskritik. Den som nu borde ha utfört rollen af Sveriges Georg Brandes den som nu borde ha stigit upp och banat väg för den stora nydanade konst Strindberg skänkte sitt land, han var den förste som svek konstens fana och öfverföll mästaren med begabbelse och hån.

I ett företal till Fröken Julie försvarar Strindberg sig mot de anfallande myggorna, hvarvid han bland annat yttrar följande dråpliga ord:

»Man förebrådde nyligen mitt sorgespel Fadren

att det var så sorgligt, lika som om man fordrade muntra sorgespel. Man ropar med pretention på lifsglädjen, och teaterdirektörerna skrifva rekvisitioner på farcer, liksom om lifsglädjen låge i att vara fånig och att rita af människor som om de vore alla behäftade med danssjuka eller idiotism. Jag finner lifsglädjen i lifvets starka grymma strider, och min njutning är att få veta något, att få lära något. Och därför har jag valt ett ovanligt fall, men ett lärorikt, ett undantag med ett ord, men ett stort undantag, som bekräftar regeln, hvilket nog skall såra dem som älska det banala.»

Att såra dem som älska det banala det tycks nästan alltid ha varit Strindbergs olycksöde. Man vågade därför knappast trycka dessa hans båda första stora sorgespel, ännu mindre ge honom ett ordentligt honorar för dem. För att kunna lifnära sig nödgades han därför vid denna tid egna sig åt att skrifva populära romaner. Han fann då på att skildra sin älskade Stockholmsskärgård, hvilken under vistelsen där nere i Schweiz antagit en allt mer förklarad glans.

På så sätt kom *Hemsöborna* till, hans enda literära försyndelse enligt hvad han själf upprepade gånger förklarat. En försyndelse på så vis, att han för publikens dåliga matsmältnings skull uteslutit de alltför mörka färgerna han iakttagit i verklighetsbilden, och hvilka hans konstnärssamvete manade honom att taga med för att hans skildring skulle bli så fullständig som möjlig.

Hvad han gaf var ändock ganska stark andlig spis för de goda svenskarne, vanda som de äro att lifnära sig med sockerbagerivaror från det akademiska

konditoriet som de äro. Men det lyckades inte kritiken denna gång att hindra publiken från att läsa den friska sprudlande boken, utan man slök den med hänförelse helt och hållen — till och med den gamle skomakarens berömda ärtsängar, där man bedrifvit odygd på natten.

Hur lågt Strindbergs aktier stodo på den litterära börsen här hemma vid denna tidpunkt kan man sluta sig till, då man hör, att den store förläggaren inte ansåg romanen Hemsöborna vara värd mer än 300 kronor. Strindbergs mest populära roman, hans enda »litterära synd», betald med detta futtiga nybörjare-honorar, detta vittnar om hur den ädle stipendiestiftaren handskats med vårt lands litterära krafter.

Fadren utgafs den 10 september 1887 och Hemsöborna den 19 december samma år. Den 21 mars 1888 utkom den förträffliga komedien *Kamrater*, hvari Strindberg på ett storartadt sätt satiriserar öfver ett kamratäktenskap mellan en målare och en målarinna. Denna synnerligen spelbara komedi väntar ännu hela tjugo år efter sitt utgifvande att få bli kassapjes för någon acceptabel komediscen.

Efter att i Bayern ha fullbordat Fadren och Hemsöborna anländer Strindberg 1887 till Danmark, där Georg Brandes just då var sysselsatt med att förkunna den store tyske filosofen Friedrich Nietzsche, hvilken på filosofiens område utfört storverk liknande Strindbergs inom diktkonstens. Brandes sammanförde den svenske skalden och den tyske filosofen, hvilka en tid bortåt underhålla en liflig korrespondens med hvarandra.

Från hösten 1887 till sommaren 1889 kvarstan-

nade Strindberg i Danmark, där man visade honom mycken välvilja. Härifrån hemsändes en fortsättning på Hemsöborna, nämligen *Skärkarlslif*, hvilken utsändes i bokhandeln den 24 september 1888. Som det fortfarande råder förstämning mellan honom och hans förbindelser här hemma, går det till sist så långt, att han börjar utgifva sina arbeten på danska språket och på danskt förlag. Sålunda utkomma en del af hans nya skådespel äfvensom den märkliga romanen *Tschandala* först på danska. Däremot utkommer i Sverige 1889 hans reseskildringar från franska landsbygden: *Bland franska bönder*.

Sommaren 1889 hemkommer Strindberg i afsikt att för alltid slå sig ned här hemma. Han tycks för en tid vara trött på diktningen och planerar ett stort arbete *Sveriges natur*, i hvilket han vill skildra alla Sveriges landskap. Han börjar en serie resor landet rundt och besöker Göteborg och vestkusten under större delen af hösten. Under en segeltur uppe i Bohuslän får han erfara frukten af de svartmålningar tidningarne publicerat om honom under Giftas-processen: vid ett af de bohuslänska fiskägena vägrar man honom att få landstiga därför att han är författare till Giftas.

Till sin stora svenska naturskildring — hvilken dock aldrig utgifvits — tycks han emellertid ha samlat ganska mycket stoff, ty ännu så sent som i septbember 1891 var han sysselsatt med densamma, enligt hvad han då meddelade en medarbetare i Jämtlandsposten.

Strindberg berättar för denne ett och annat som kan vara värdt att återupprepa. Han omtalar så-

lunda att han under de senaste tio åren inalles förtjänat bortåt 100,000 kr. på sitt författareskap.

»Men det är ju ingen *säker* inkomst,» tillägger Strindberg. »Jag skrifver en bok om året och får för den 2 à 3,000 kronor, men jag behöfver 6,000 för att jag och min familj skola kunna lefva. Så kosta mina resor och mitt dyrbara bibliotek mycket pänningar. Jag har alltid haft ekonomiska svårigheter, och du kan icke veta hur det känns. Åh, det är ett helvete! När jag skrifvit ett arbete, har jag tagit ut större delen af arvodet i förskott, och sedan gäller det att åter skrifva, skrifva. När jag får färdigt mitt stora verk *Sveriges natur*,' för hvilket jag reser omkring och gör studier, så har jag *ingenting* att vänta på af dess honorar. Allt abonneradt förut!»

Strindberg berättar vidare för denne intervjuare om den förföljelse han numera ständigt är utsatt för.

»De ha hängt upp sig», säger han, »på vissa saker i mina skrifter eller rättare sagdt, på en enda skrift, nämligen *Giftas*, fördömt den som osedlig och utsträckt denna fördömmelse till hela min diktning, liksom det däri icke funnes många rena och upphöjda poänger. De ha gjort på samma sätt, som om en kvinna skulle afsky Shakespeares Romeo och Julia på grund af den gamla ammans liderliga snack samt förglömma Julias skönhet och Romeos manliga kraft, därför att en biperson fäller vågade uttryck. Så ha de behandlat mig. Jag är icke *fin* mera. De vilja icke mera minnas mina tidigare arbeten. Jag har skrifvit Giftas och det är nog för dem att veta.»

De nya litterära arbeten han under dessa år likväl producerar, mottagas också med en viss från

nonchalans. Den mystiska Tschandala, hvilken är baserad på en själfupplefvelse från Danmark, läses dock med hänförelse af publiken. Äfvenså hans stora roman *I Hafsbandet*, utgifven 1890. Under slutet af detta och början af nästa år utgifvas dessutom de tre delarne af *Tryckt och otryckt*, innehållande en mängd intressanta småpjeser, noveller och uppsatser från denna diktareperiod. Sålunda få vi här för första gången taga del af hans kraftiga välgjorda tragikomedi *Fordringsägare*, den psykologiska skissen *Hjärnornas kamp*, först publicerad i Neue Freie Presse och en föregångare till Tschandala, den med anledning af Ibsens Rosmersholm skrifna essayen *Själamord*, hans första *Fabler* m. m.

Till följd af all den galla kritiken öste ut öfver de dramatiska mästerverk Strindberg vid denna tid skänkte oss, blefvo dessa för en längre tid omöjliggjorda för uppförande på scenen. Man hade till den grad lyckats skrämma de harhjärtade teaterdirektörerna, att de icke ens vågade sig på ett försök att gifva Strindbergs nya dramatik. Det enda hans vänner lyckades åstadkomma var att man i mars 1890 uppförde två af hans mindre pjeser vid en särskildt arrangerad matiné på Svenska teatern.

Matinén gafs på en sådan dag, då man annars inte plägade kunna ge en dylik, nämligen på Marie Bebådelsedag, den 25 mars.

Dagens Nyheter pläderade vid detta tillfälle med synnerligen energi Strindbergs sak. Dess anmälare, hvilken fann denna matiné en minnesvärd tilldragelse i våra teaterannaler, framhåller bland annat att det mest förnäma inom konsten vid sitt första

framträdande förefaller så nytt, att själfva nyheten afskräcker dem som känna sig belåtna med det gamla. Han erinrar om hur Mäster Olof vid sin tillkomst refyserades och misshandlades ända tills den en dag slog igenom och hälsades som epokgörande för vår svenska dramatik. Han anser vidare att man bör erkänna, att 1890-talet icke har patent på att vara säkrare i domen öfver sina nyheter än hvad 1870-talet visade sig vara i uppfattningen af sina.

Den första af de vid denna matiné uppförda pjeserna *Samum* fick icke ett sådant utförande att det kunde göra sig gällande. *Fordringsägare* däremot vann en afgjord framgång, oaktadt den förnämsta rollen — den frånskilde mannen — hade en misslyckad representant. Hr Hjertstedt och fru Dorsch däremot utförde sina roller con amore och framkallade det lifliga bifall som kom pjesen och utförandet till del. Framförandet betecknas som en betydelsefull seger för Strindberg.

Af så värst stor betydelse för vår ende dramatiker vardt denna seger tyvärr inte, hela decenniet gick nästan till ända innan han fick ånyo upplefva första uppförandet af något af hans nya skådespel. Att man den 10 januari 1896 gaf på Vasateatern Lycko-Per som välgörenhetsmatiné till förmån för Strindbergs barn, kan ju inte räknas som någon premiär. Strindberg själf hämmades häraf fullkomligt i sin dramatiska diktning, så att han först efter återkomsten från sin andra landsflykt kunde ånyo upptaga denna den mest betydelsefulla delen af sitt skriftställarskap.

Förhållandet mellan Strindberg och hans maka har alltsedan vistelsen i Schweiz antagit allt omöj-

ligare former. En hotellägarinna där nerifrån hade trängt sig emellan makarne och lämnade dem ej ens i fred här hemma i Sverige. Följden häraf vardt att Strindberg den 13 januari 1891 till Vermdö skeppslags tingslag nödgades inlämna en anhållan om skilsmessa till säng och säte på ett år. Sin anhållan motiverade Strindberg med att, oaktadt varningar inför vederbörande kyrkoherde och kyrkoråd, hat och bitterhet fortfarande herska inom äktenskapet, så att kontrahenterna icke framdeles kunna sämjas. Året därpå på sommaren skedde det slutgiltiga upplösandet af det äktenskapliga bandet mellan Strindberg och hans första maka.

Hvilka marter den äfven af andra motgångar betungade författaren vid denna skilsmessoprocedur hade att uthärda, därom kan man få en aning, då man läser Strindbergs sorgespel *Bandet*, hvilket till största del baserar sig på verkligheten. Ännu djupare låter han oss blicka in i sin själ i den stora med öfverlägset konstnärskap gjorde självbekännelsedikten, *En dåres bikt*, hvilken Strindberg af flere skäl icke publicerade på svenska utan endast utgaf i tysk öfversättning. Att den sedermera af tidningen Budkaflens hänsynslöse redaktör utgafs på svenska som följetong i tidningen var en litterär stöld af skamligaste art. Strindberg kunde under då rådande rättslösa litterära förhållanden inte göra annat än genom notarius publicus afgifva en protest mot dess offentliggörande.

Under åren 1891—92 lefver Strindberg nästan eremitlif ute i Stockholms skärgård. Här diktar han och målar. Skrifver en hel del af sina romantiska spel, hvilka få ligga på lager ända till hans egen

teater öppnas. Samt målar äfven ett antal större dukar på sitt impressionistiska sätt och anordnar i slutet af september 1892 en egen utställning i Birger Jarls basars målningsgalleri i Stockholm.

»De äro alla», skrifver Dagens Nyheter, »minnen från författarens långvariga vistelse i närheten af havet och röja icke allenast en fin och poetisk uppfattning utan äfven i många fall en öfverraskande teknisk färdighet, så mycket mera förvånande och anmärkningsvärd, som deras upphofsman i detta som i så många andra hänseenden är sin egen läromästare och på egen hand satt sig in i ämnet. Taflornas titlar beteckna noga de motiv, som de behandla: Stiltje på hafvet, Packis i stranden, Snötjocka, Sommarnatt vid hafvet, Efter stormen, Högsommar, Slätprick och Ruskprick.

Efter denna debut som målare går Strindberg för andra gången i landsflykt. På uppmaning af Ola Hansson reser han ned till Friedrichshagen vid Berlin, där Ola och hans hustru, den svensk-tyska skriftställarinnan Laura Marholm, slagit sig ned. Här finner han allt i den första anhaltstationen på den långa korsvandring som härmed tager sin början.

X

Till Damaskus och Inferno

(Åren 1892—1898)

I Berlin. — Hans andra giftermål. — »En dåres bikt» beslagtagen. — Till Damaskus. — Hans »självförlossning». — Dramatiska framgångar i Paris. — Kemiska forskningar och religiösa grubblerier. — Vägen hem.

I det sydost om Berlin belägna Friedrichshagen hade Ola Hansson och hans maka arrangerat åt sig ett litet idylliskt författarehem. De bebodde ett envånings trähus med tre à fyra rum på nedra botten samt ett större frontespisrum, där Ola arbetade dag ut och dag in med sina romaner och litterära essayer. Deras idyll påminde om någon svensk småstad, men med den stora skillnaden att de här i Friedrichshagen ej hade det olidliga tryck öfver sig som man knappast kan undgå, om man vågar sig på det experimentet här i Sverige att bosätta sig på ett liknande ställe.

I en flygelbyggnad i samma hus hade August Strindberg slagit sig ned. Han bebodde ett par enkelt möblerade rum, där endast ett gammalt målarestaffli och några trafvar med oinbundna vetenskapliga arbeten antydde hans sysselsättningar. Pennan hade han för en tid öfvergifvit och tycktes uteslutande egna sig åt vetenskapliga studier.

Han kände sig lätt om hjärtat öfver att ändtligen ha kommit bort från de tröstlösa förhållandena där hemma. Han hade något af friluftslifvets friskhet med sig från den långa skärgårdsvistelsen. Skygg och spejande som alltid tycktes han dock road af att samtala. Vi tillbrakte en angenäm kvällstund tillsammans under lifliga resonnemang om allt mellan himmel och jord.

Bland annat kunde jag glädja honom med att hans Svenska folket blifvit näst bibeln den mest populära boken bland svenskarne ute i Amerika. En svensk f. d. tidningsredaktör hade på eget bevåg utgifvit en amerikansk upplaga af arbetet och detta hade gått i så stora mängder att utgifvaren ville godtgöra Strindberg med ett större honorar. (Detta lär emellertid aldrig ha kommit honom tillhanda).

Strindberg hade med sig åtskilliga nya dramer, af hvilka ett blifvit antaget till uppförande på Lessingteatern och ett annat skulle inleda en serie Strindbergsföreställningar på Residenzteatern. Af dessa hans teaterplaner gick nästan ingenting i verkställighet åtminstone den säsongen. Det hela inskränkte sig till att man en enda gång till förmån för författaren gaf Fordringsägare på Residenzteatern, hälsad med lifligt bifall.

I Friedrichshagen stiftade Strindberg bekantskap med den polske författaren Stanislav Przybyszewski, hvilken sedermera med stor energi gick i breschen för Strindberg i Berlin. Vid detta vårt första sammanträffande i Friedrichshagen återkom Strindberg alltjämt till Przybyszewski, hvilken han alltjämt kallade för: »den store polacken».

Med Strindbergs stora behof af oberoende kunde han i längden inte uthärda i Friedrichshagen utan han flyttar efter några månader in till Berlin. Redan vid sin ankomst hade han af det unga litterära Tyskland beredts ett hjärtligt mottagande och dess främste lyriker, Richard Dehmel, hälsade honom med följande dikt:

En evig.

Till Tysklands gäst

af

RICHARD DEHMEL.

Jag låg i dunkel Taxuslund
och hade fruktan....
I skuggan framför mig satt
en man,
han var som en stor
dimfylld håla,
hvari en jättelik urtidsgräfling
om nya världar drömde;
blott då och då
sköt han sina tunga gräf-
varehänder
genom gallret,
och med gråa,
grymt sorgsna ögon
grep han sig en mänsko-
hjärna till måltid.
Och öfver honom, i hålans
bakgrund,
med en oändligt vek,
stolt liten mun,
omlindad af en grön säck
låg en skön själsförvirrad
kvinna sammankrupen
och grät öfver den olyck-
lige gräflingen...
Då höjde mannen
mot mig den hårda gudapannan,

hvaröfver håren,
sidenfina och blonda,
i långa oroliga vågor lågo,
som om han just hört upp
att flyga;
och hans skygga kvinno-
läppar bäfva.
Men jag min blick då uppåt
vände
dit, hvaräst genom dunkel
Taxusskog
den kalla blåa himmel strålar,
klar, vid, hög,
där såg jag solen rundtom
hålans galler blixtra
och en glädje likt en vinter
förbrände då min fruktan
uti gnistor
som sprutade i dunklet
fram ett namn,
jättestort:

STRINDBERG....

Alla kretsar i Berlin mottogo Strindberg med välvilja och beundran. I stället för att bli motarbetad — som han var van vid där hemma — gjorde man allt för att få fram hans arbeten såväl i bokhandeln som på scenen. Trots detta led han till en början af svåra ekonomiska förhållanden och i sin nöd beslöt han sig en gång för att antaga ett anbud från Weimar, där man ville bereda honom samma ställning som en gång Goethe haft. Strindberg reste ned

till Weimar, strax sydvest om Leipzig, för att uppsöka härtigen och tycks ha varit så besluten för planen, att han ej medförde större reskassa än som behöfdes för nedresan. Det hela strandade på att Strindberg råkade ut för en oförskämd kypare på hotellet i Weimar, och kom härigenom i ett sådant misshumör, att han icke kunde förmås uppsöka hertigen eller på något sätt gifva sig tillkänna.

Som hans pengar voro slut och hans skuld på hotellet dagligen växte, var det honom omöjligt komma ifrån Weimar. Slutligen telegraferade han till vännerna i Berlin om hjälp och Przybyszewski lyckades anskaffa några hundra mark samt rädda honom ur den prekära situation, hvari han råkat.

I januari 1893 röner Strindberg den framgången att *Fröken Julie* framföres af Théâtre libre i Paris. Denna minnesvärda föreställning ägde rum den 14 januari på Menus-Plaisirsteatern, där Antoine vid denna tid en gång i månaden gaf sina representationer med skådespel af högre litterärt värde. Pjesen fick ett utmärkt framförande, särskildt titelrollens innehafvarinna berömdes.

Den höglitterära publiken delade sig som vanligt i två motsatta läger. Dampubliken förhöll sig mycket reserverad och mötte alla fröken Julies repliker med obarmhärtiga ironiska småleenden. Scenen då Jean och fröken Julie berätta för hvarandra sina ungdomsdrömmar ryckte publiken med sig och framkallade en applådsalva. Senare förekommo flera longörer i framställningen, men slutscenen grep åskådarne och inbrakte ånyo ett lifligt bifall.

Inom de konstnärskretsar Strindberg umgicks med i Berlin hade han i början af året gjort bekant-

skap med en ung österrikiska, fröken Frida Uhl, dotter till en känd musikförläggare och redaktör, Hofrath Friedrich Uhl i Wien. Den 29 april 1893 ingingo Strindberg och fröken Uhl äktenskap å Helgoland dit de afrest och där de tillbrakte smekmånaden. Fram på sommaren flyttade de öfver till England och slogo sig ned i Gravesend.

Här nåddes Strindberg af underrättelsen att hans stora självbiografiska arbete *Die Beichte eines Thoren* blifvit belagd med kvarstad samt åtalad i Berlin. Strindberg infann sig inför rätten utan försvarsadvokat men processen sköttes sedermera af den framstående litteräre advokaten Richard Grelling. Under det processen pågick erhöll Strindberg rätt att lämna Berlin. Han och hans hustru begåfvo sig på hösten till Wien och tillbrakte vintermånaderna å svärfaderns landtegendom Ardagger vid Armstädten i Niederoesterreich vid Donaufloden.

Det åtalade arbetet blef, som man allmänt väntade, frikändt af underrätten, men allmänne åklagaren fortsatte till högre instans. I mars 1894 återkommer Strindberg för processens skull till Berlin samt slår sig ned i Friedrichshagen på ett litet hotell. Hans återkomst till den tyska hufvudstaden hade emellertid äfven en annan anledning. Han hade i Österrike påbörjat ett vetenskapligt arbete i flera delar: han skulle i Friedrichshagen läsa korrektur på

Antibarbarus I

eller

Svaflets psykologi

eller

Allt är i allt.

Denna märkliga bok var resultatet af de senaste årens forskningar i den kemiska litteraturen och riktade sig mot den nuvarande vetenskapsmetoden att kvantitativt analysera organiska ämnen. Den innehåller en mängd originella synpunkter, hvilka dock af fackmän anses mycket omtvistliga. Senare skulle *Antibarbarus II* utkomma och afhandla astronomi och astrofysik, samt ytterligare en tredje del ägnad åt psykologi. Arbetet gafs ut på Bibliografiska byråns förlag.

Strindberg var vid denna tid den litteräre stormannen för dagen i Berlin. I butiksfönstren i Friedrichstrasse hänger hans porträtt sida om sida med Bissmarcks. Boklådorna äro fulla med bara Strindbergs-böcker: *Die Hemsöer* vid sidan af *Tschandala* och *An offener See* eller *Die Vergangenheit eines Thoren* (Tjänstekvinnans son). Hade Strindberg stannat kvar i Berlin skulle han där haft de allra bästa framtidsutsikter samt antagligen kunnat realisera sin dröm att göra sig fullkomligt oberoende af det otacksamma fäderneslandet.

Men ödet hade velat annorlunda. Strindberg själf genomgick vid denna tid en andlig kris, densamma som grasserade öfverallt inom det konstnärliga Europa. Man började allmänt känna sig missbelåten med den mekaniska världsåskådning man sökt skydd hos ifrån de tomma spökhamnar, hvilka gjort vår ungdom så tröstlös. Den swedenborgianske skalden William Blake hade väckt andarne rundt omkring i Europa — framdragen i dagsljuset först nära ett sekel efter sin död — och ur den mindre acceptabla spiritismen hade utvecklat sig den teoso-

fiska rörelsen, hvilken synes på väg att blifva en andlig stormakt utbredd öfver hela jordklotet.

Den lyhörde Strindberg hade redan länge observerat dessa fenomen på det andliga firmamentet. Hans omfattande vetenskapliga studier hade påtagligt visat honom, hur otillfredställande det exakta vetandets ståndpunkt är. Hur ovisst och osäkert allting är just inom denna de absolut »fastslagna» sanningarnes värld.

Strindbergs energiska sökande i de vetenskapliga skattkamrarne hade till resultat att han själf drefs att vandra samma väg en annan andens storman före honom vandrat, att äfven han fick draga botgörarekåpan öfver sina axlar och gå *Till Damaskus*.

I sin stora dramatiska trilogi med samma titel skildrar Strindberg i raska, skisserade drag denna sin vandring upp för höjderna, upp för dessa krokiga, backiga vägar, hvilka aldrig tyckas taga slut, upp mot det Hvita huset, om hvilket Den okände yttrar:

»Något så hvitt såg jag aldrig på den smutsiga jorden, utom i mina drömmar, ja, detta är min ungdomsdröm om ett hus där frid och renhet dvaldes! — Hvar hälsad, Hvita hus.... nu är jag hemma!»

Den stora upplefvelse denna vandring till Damaskus innebär, synes mig vara en af de mest betydelsefulla vår tid fått bevittna. Framtiden skall helt visst taga vara på den som ett moment af högsta vikt för den religiösa utvecklingen. Kristendomen hade glömt Kristi ord om att hans efterföljare skulle taga sitt kors på sig och följa honom samt förvanskat detta till att som Kristus dött för våra synder, skulle all annan botgörelse här i lifvet vara öfverflödig.

Den *Självförlossning* Strindberg genomgår i sina biografiska verk och som når sin höjdpunkt i *Till Damaskus* och *Inferno* kan inte vara annat än en stor vinning för vår religiösa utveckling, fast dess verkliga betydelse förmodligen ej kan öfverblickas förr än ett godt stycke framåt i tiden.

En tysk skriftställare på det psykologiska området, Hermann Esswein, skrifver i sitt arbete *August Strindberg, ein psykologischer Versuch*, följande beaktansvärda ord, hvilka borde vara egnade att öppna ögonen äfven på de mest förblindade här hemma:

»Genom denna beundransvärda mans lifsverk har för första gången vår etiskt djupt skakade tid fått beviset att kristendomens kärleks- och förlossningsmoral icke är något conditio sine qua non, icke den obetingade moralen. Buddismens asketiska självförlossning angriper den från öster, under det att inom vår kulturzon en ny fiende mot densamma uppstår i den af Nietzsche oklart fordrade, *men af Strindberg faktiskt visade* självförlossningen hos en kraftigt sträfvande, artistiskt reagerande personlighet.»

Felslutet att man tror sig vara bättre än andra människor, detta pia fraus, det kristliga självbedrägeriet, främmande för greker och japaner, detta har — säger Esswein — Strindberg upptäckt, och upptäckten ger honom mod till bekännelserna och betingar deras hänsynslösa öppenhet.

Strindberg framlefver dessa år i en trance motsvarande den de forntida visionärerna-profeterna genomgingo, innan de trädde ut bland sina medmänniskor för att förkunna för dessa de hemlighetsfulla visdomsord den gudomliga rösten uppenbarat

för dem. Hans fysiska människa genomgår en förfiningsprocess och blir hypersensibel på ett sätt, som erinrar om dem hvilka stå på vansinnets gräns eller dem som strax före dödsögonblicket blifva clairvoyanta. Han lefver i en hvirfvel af elektriska strömmar och tingen i hans omgifning tyckas tala till honom, förrådande åt honom sina mest fördolda hemligheter eller det svar han söker på sitt eget inres frågor.

Det är under denna tid han gripes af ett oroligt begär att på egen hand forska vidare inom kemiens område eller snarare den fantastiska hyperkemiens. Denna hans åstundan drifver honom bort från Österrike och i augusti 1894 reser han från landtgården vid Donau direkt till Paris.

Han kommer till den franska metropolen i afsikt att fortsätta sina kemiska experiment, men i stället råkar han midt upp i sitt eget diktarskaps segertåg. Théâtre libre's lyckade framförande af Fröken Julie 1891 hade manat Théâtre de l'Oeuvre att i oktober 1893 framföra hans Fordringsägare, hvilket skådespel slog igenom på ett sådant sätt, att författarens namn kom i hvars mans mun och att man diskuterade honom som — den store kvinnohataren par préférence. Och nu på hösten 1894 ämna ett flertal teatrar upptaga hans skådespel, däribland L'Oeuvre hvilken under hans eget öfverinseende inöfvar Fadren och vid dess framförande den 13 december ernår en storartad succes.

Stycket hade öfversatts af Georges Loiseau och fick ett i allo förstklassigt framförande. Ryttmästaren spelades af Sarah Bernhardts kollega från Theodoratiden, Philippe Garnier, Laura af fröken Lucienne

Dorsy och amman af Antoines bästa kvinnliga kraft fru Louise France. Lugné Poe utförde själf pastorns roll och detta på ett sådant sätt, att själfve Jules Lemaitre, som annars aldrig är honom bevågen, denna gång skrifver att han måste berömma Lugné Poe. En korrespondent till Verdens Gang nödgas till och med konstatera att August Strindberg med detta framförande af Fadren öfverflyglat Henrik Ibsen i Paris. Ty, hvad Lugné Poe aldrig kunnat göra med Ibsens skådespel — nämligen spela dem flera kvällar å rad i Paris — det gör han nu med Fadren.

Vidare upptog Théâtre des Ecoliers vid samma tid Bandet (Le Lien), Odeon hade för sin räkning låtit öfversätta Gillets hemlighet och sagospelet Himmelrikets nycklar hade omdanats till ett skuggspel för Chat Noir. Strindbergs romaner Röda rummet, I hafsbandet och Hemsöborna hade öfversatts för att publiceras i franska tidskrifter.

Alla dessa litterära framgångar vänder emellertid Strindberg ryggen för att fördjupa sig i sig själf och sina kemiska forskningar. Under detta arbete tål han inte ens sin hustru i sin närhet. Han följer henne en afton i november upp till Gare du Nord. I och med hennes afresa börjar det stora *Inferno*, som han skildrar i boken med samma namn och hvars inledningsord äro dessa:

»Det var med en känsla af vild glädje jag återvände från Nordbanans station, sedan jag där aflämnat min kära lilla hustru, hvilken skulle fara till vårt barn, som insjuknat i fjärran land.»

Strindberg känner en aning om att detta var ett afsked för alltid, oaktadt deras afskedsord inneburit

motsatsen. Man förstår orsaken till denna hans vilda glädje, då han vidare berättar:

»När jag hunnit till Café de la Régence, slog jag mig ned vid det bord, där jag förut brukat sitta med min hustru, min vackra fångvaktarinna, som dag och natt spionerade på min själ, gissade till mina hemliga tankar, bevakade mina idéers lopp, svartsjukt iakttog min andes sträfvan mot det okända.»

Återskänkt till friheten erfor han med ens en expansion af själens innestängda kraft, hvaraf han lyftes upp öfver småaktigheterna i storstaden. Han kände afsmak för den teatersuccés han ernått, trots att denna varit en af hans ungdomsdrömmar. Han brände å båle sin kärlek och försökte att glömma den oskyldiga han offrat för att söka nå kunskapens höjder och följa sin kallelse.

Hemkommen letar han fram ur sin koffert sex deglar af fint porslin, hvilka han i förväg köpt för pengar som han stulit från sig själf. En eldtång och ett paket rent svafvel fullbordade laboratoriets inredning. Sedan var det bara att göra upp en smältugnseld i kaminen, stänga dörren och fälla ned gardinerna.

»Natten faller på, svaflet brinner med afgrundslågor, och mot morgonsidan har jag konstaterat närvaron af kolämne i denna för enkel ansedda kropp, som kallas svafvel, och därmed tror jag mig ha löst det stora problemet, kullkastat den härskande kemin och vunnit den odödlighet, som de dödliga medgifva.»

Liksom då han första gången i sin ungdom får bekräftelse på att han tagit ut de första stegen på sin diktarebana och faller på knä med en tacksamhets-

bön, så skulle han vilja göra nu inför denna vetenskapliga uppenbarelse. Men han har ingen att rikta sin bön till, ty han har under årens lopp blifvit ateist, därför att »han lagt märke till huru de okända makterna lämnat världen åt dess öde utan att gifva ett lifstecken ifrån sig».

Knappast har han hunnit tänka orden förr än de okända börja gifva sig tillkänna. Han tycker sig dag för dag allt tydligare märka hur Den osynliges hand leder hans öde in på helt andra banor, än dit han själf tror.

Det är mig omöjligt, att i detta kortfattade sammandrag af den märklige mannens rika lif gifva ens ett referat af hvad han yppar i *Inferno* och *Legender*. Jag måste än en gång uppmana den välvillige läsaren af dessa i hast nedkastade rader, att själf vända sig till dessa storslagna skildringar, hvari han uppenbarar sin själs underbara tillkomst. Jag konstaterar endast några afgörande fakta.

Strax efter jul får Strindberg blodförgiftning i sina af kemiska experiment förbrända händer. Han föres till Saint-Louis-sjukhuset, där han under en barmhärtighetssysters vård återvinner sin hälsa, så att han i februari 1895 ånyo kan kasta sig ut i världshvimlet.

Han fortsätter sina forskningar angående svaflets sammansättning. I en antikvarisk boklåda finner han ett exemplar af den framlidne kemisten och toxikologen Orfilas gamla kemi, hvari meddelas att svaflet icke är ett enkelt ämne utan »sammansatt af väte, syre och en särskild *bas*, som man ännu icke lyckats isolera». På Montparnasse-kyrkogården påträffar han Orfilas grafvård och strax därpå vid en

morgonpromenad till Luxembourg-trädgården å den närbelägna rue d'Assas: — Hotel Orfila!

Den 21 februari 1896 flyttar Strindberg in i hotell Orfila, där han sedermera skulle få upplefva så underbara händelser. Hotellet ser ut som ett kloster och är afsedt för katolska studenter. Det har en atmosfer af mystik, hvilken tilltalar Strindberg. Han är mycket belåten med sitt rum och sofver bra där den första natten, men dagen därpå upptäcker han, att hundratals små fönster på väggarne midt emot tillkännagifva befintligheten af hundratals bekvämlighetsinrättningar. Han tröstar sig med Jobs bok och stannar kvar, men finner sedermera ut att han af makterna blifvit dömd till det af Swedenborg i Arcana Coelestia skildrade exkrement-helvetet, en af förgårdarne till Skärselden.

»Från denna tid vidtager en serie af uppenbarelser som jag icke kan förklara utan att taga min tillflykt till mellankomsten af »okända makter», berättar Strindberg i Inferno. Han börjar omedelbart föra dagbok öfver dessa uppenbarelser och det är dessa sina dagboksanteckningar han sedermera utarbetar till boken med ofvanstående namn.

Balzacs Séraphita skänker honom en stor uppenbarelse. Den sammanför honom med Swedenborg, denne märklige man som af sina samtida hemma i Sverige ansågs som en charlatan, en tok med lösaktig inbillning. Strindberg greps af hänförd beundran vid att höra »denne englalike jätte från förra seklet tolkad af det djupaste bland franska snillen». Detta inträffar den 29 mars, Swedenborgs dödsdag.

Strindberg egnar sig med ifver åt sitt guldmakeri. Men han tror sig alltjämt förföljd, särskildt af sin for-

ne vän Przybyszewski, hvilken han nu tror vara sin dödsfiende. Han arbetar från 8 på morgonen till 5 e. m. med fruktansvärd energi, hvilken han utnyttjar så grundligt, att då han slutar sitt arbete öfverfalles han dagligen af självmordstankar. Men som han inte vill bereda sina fiender den glädjen att självmant försvinna, öfvervinner han denna sin mani.

Han har under denna period plägat intaga sina måltider i Madame Charlotte's lilla artistrestaurang vid Rue de la Grande Chaumière, en anspråkslös tvärgata mellan Boulevard Montparnasse och den speciella ateliergatan, den slingrande Rue de Notre Dame des Champs. Här förvärfvar han till en början en hel del vänner, men stöter dem snart ifrån sig allesamman för att uppsöka den absoluta ensamheten. Från hotell Orfila flyttar han till ett dystert litet hotell nära Jardin des Plantes, kan inte uthärda heller där utan beger sig till bekanta i Dieppe, där han genomgår en så svår kris, att han börjar frukta för sitt förstånd.

På allvar orolig härför återvänder han för en kort tid till Sverige. Han tar in i Ystad hos sin vän lasarettsläkaren dr A. Eliasson, hvilken låter honom genomgå en kallvattenskur samt söker afhålla honom från hans religiösa grubblerier. Efter ett par månader är han återställd samt afreser i slutet af augusti till Österrike dit han inbjudits af sin numera frånskilda andra hustrus anförvanter. Han anländer till deras landtställe vid Donaufloden den 1 september 1896.

Han får emellertid ej träffa sin f. d. hustru, men däremot dagligen vara tillsammans med sin lilla

dotter Kerstin, hvilken född i maj 1894 nu är två och ett halft år gammal. Den andliga krisen fortsätter, men Swedenborg blir från denna tid hans ständige skyddsande och rådgifvare. Hans skildringar af samvaron med dottern samtidigt med att han genomgår fruktansvärda själsliga lidanden höra till de vackraste sidor han skrifvit.

I december 1896 piskas han ånyo hem af furierna. Han slår sig ned i Lund, där han ändtligen får läsa Swedenborgs egna skrifter. Dessa gifva honom det efterlängtade lugnet men först i början af maj 1897 har han så öfvervunnit kriserna, att han kan egna sig åt skriftställarskap. Den 3 maj börjar han nedskrifvandet af *Inferno* och arbetar så rastlöst att han afslutar detta verk redan den 25 juni. Under sommaren fortsätter han med *Legender*, af hvilken han i medio af augusti har en del färdigskrifven, då han lämnar sina Lundavänner och ånyo styr kosan till Paris.

Här tillbringar han så några månader i mystisk ensamhet. I oktober afslutar han Legender, hvari han skildrar mera sin omgifning i Lund än sig själf. Han söker därpå fortsätta Legenderna genom att i något mera romantiserad form skildra sig själf under denna sin Pariservistelse. Han kallar denna berättelse *Jakob brottas*, men förmår ej afsluta den utan det hela stannar vid ett fragment. I en efterskrift förklarar han att försöket måste misslyckas, eftersom alla religiösa kriser till sist upplösa sig i ett kaos, denna gång ett kaos som icke ens hans mäktiga penna förmår skildra.

Den värsta krisen är alltså nu öfverstånden. Han börjar ånyo kunna samla sig till dramatiska arbeten

och påbörjar dels det mystiska dramat *Advent*, dels planerar han de första af sina historiska dramer, hvilka slutligen skulle än en gång föra fram hans namn på den svenska skådebanan.

Samtidigt med att hans diktareverksamhet stärker honom, vaknar hemlängtan till lif och hans behof af umgänge tvingar honom att återvända till Lund, dit han anländer i början på mars 1898. Skalden Emil Kleen hälsar honom välkommen i Malmötidningen med följande karaktäristik:

»Det är skillnad mellan den August Strindberg som för ett och halft år sedan landsteg i Malmö och den som i onsdags satte sin fot på vår kaj. Visserligen hade det yfviga håret grånat en smula, men hållningen har i gengäld blifvit säkrare, leendet ljusare. Man märker tydligt att den allmänna skräckstämning, som låter vissa kapitel i Inferno framstå med en nästan hemsk glans, släppt sitt tag och att diktaren åter genom lidande och arbete lögat sin själ frisk».

XI

Det historiska dramat

Irrfärdernas tid är nu öfver. Strindberg är återvunnen för sitt land och sin diktning.

Liksom ängslig för att våga sig in i getingboet, stannar han en tid kvar i Lund, där han lefver så tillbakadragen att man knappast kan få tag i honom annat än genom hans vän och hjälpare Waldemar Bülow. Han umgås endast med ett fåtal bekanta och synes knappast mera utomhus.

Hans enda kontakt med yttervärlden äro hans morgonpromenader, hvilka han bibehållit allt sedan ungdomen, dessa morgonpromenader då han egnade sig åt meditationer, hvilka utgöra en förberedelse för hans dagsarbete och då han alltså måste vara absolut ensam.

»Mitt sinne kan om morgonen», skrifver han i Inferno, »glädja sig åt en jämnvikt och en expansion, som kommer nära extasen; jag går icke; jag flyger; jag känner ej att jag har någon kropp, all sorgsenhet förflyktigas, och jag är helt och hållet själ. Det är för mig en den inre samlingens, en bönens timme, min gudstjänst».

Han diktar och studerar. På hans bord ligger en stor manuskripthög som växer dagligen och på hvars omslag står prentadt »Drama». Det är det historiska dramat, som här för första gången slår ut i full blom

på den af historiens blodströmmar så välpreparerade svenska jorden. Det förflutnas jättar stiga fram ånyo lifslefvande och tala till oss som människa till människa. Den af ingen trodda, redan af skolpojkarne för sin lögnaktighet förhånade framställning, som benämnes Sveriges historia, återuppstår med Strindbergs historiska skådespel och tycks genom honom vinna den trovärdighet den förut saknat.

Han börjar med två stora perioder i Sveriges lif: dess verkliga storhetstid under dess ende store konung, den för »hjältekonungarnes» skull så tillbakasatte *Gustaf I Vasa* och en skildring af det stora blodiga förspelet till hela den nyare tidens svenska historia: *Folkungasagan*. Dessa båda fullbordar han under vistelsen i Lund 1898—99.

När man först såg och läste Gustaf Vasa, häpnade man öfver dess enkla, storslagna bilder. Hela det sedvanliga teatermaskineriet kastadt öfver bord, allting verkar friskt och trovärdigt som vore det skildringar från senaste decenniet man återupplefver. Och så den gamle Vasakungen själf, till den grad väl träffad att, när Emil Hillberg första gången visar sig i hans gestalt, då tycker man att det är den verklige kung Gösta som stått upp ur grafven och som talar till oss med sina egna ord.

Gustaf Vasa gafs af Albert Ranft på Svenska teatern. Folkungasagan däremot hade Strindberg inlämnat till Dramatiska teatern, hvilken denna tid stod under intendenten Personnes ledning. Först tycks Folkungasagan — Strindbergs mest orgelbrusande historiska mästerverk — ha blifvit antagen till spelning, men senare måtte teaterstyrelsen ha fått betänkligheter, ty man gör alla möjliga krumbukter

för att hindra att Folkungasagan kommer upp på den f. d. kungliga scenen, hvilken dessutom som konkurrens mot Strindbergs Gustaf Vasa upptar en liten finsk författares danska skådespel, energiskt protegeradt af ingen mindre än kungligheten själf. Folkungasagan, som är antagen till spelning på Dramaten men aldrig får komma upp på den scenen, återförvärfvas därför af författaren samt antages så till uppförande på Svenska teatern.

Gustaf Vasa vardt en sådan stor framgång att icke ens tidningskritiken vågade annat än berömma den. Det på Furusund sommaren 1899 skrifna *Erik XIV* fick äfven sin vederbörliga succés, men när Folkungasagan slutligen kom ut i tryck, då vågade man sig ändtligen på den återuppståndne jätten.

Medan Strindberg dessa år varit borta från Stockholm, hade härstädes hunnit uppstå en hel skara af unga författare, allesammans beredda att intaga den plats Strindberg lämnat tom efter sig. I spetsen för dessa gingo Verner von Heidenstam och Oscar Levertin, den ene de historiska marionetternas patenterade skald, den andre landets ende europeiske kritiker.

När så Strindberg helt oväntadt återuppstår från Dödsriket, ånyo träder ut på den litterära vädjobanan och genom sina väldiga dimensioner öfverskuggar allt, hvad det hittills allenahärskande litterära kotteriet åstadkommit, då gripas de af förtviflan samt hvässa sina vapen till försvar mot giganten.

I början af oktober 1899 inleder Oscar Levertin attacken genom att öfverfalla Folkungasagan, hvilken förklaras vara hvarken »historisk, dramatisk eller lyrisk», och med påföljd att skådespelet, när

det senare framföres, inte längre är någon dragande kraft på samma sätt som de båda föregående. Till Levertins ursäkt kan visserligen anföras att han totalt saknade sinne för det dramatiska samt själf kommit in i en förkonstlad småkonsts förbannelse, som gjorde honom blind för det storslaget enkla som kännetecknar de högre planen i diktkonsten. Men trots detta borde han med sin stora litteraturkännedom ha insett, att det var ett andligt självmord han begick då han sökte lönnmörda sin egen andlige befriare, den hvilken för alla kommande tider står som Mästaren äfven för denna generation.

Ännu lämpligare tillfälle till anfall fick man, då Strindberg gaf ut sin *Gustaf Adolf*. Här kunde man påtagligt konstatera, att Strindberg afvikit från den »historiska uppfattningen» och alltså en gång för alla klubba ihjäl hela hans historisk-dramatiska diktning. Man låtsar alls inte se, att Strindberg i denna praktfulla skildring om svenskarnes enda ingrepp i världshistorien rekonstruerat Guldkonungen, så att han blifvit en fullödig människa af både kropp och själ. Den fadda helgongloria man velat trycka på den lille hetlefrade Vasaättlingen har han visserligen här förlorat, men han väcker numera en helt annan och mera äkta tillgifvenhet, i det man beundrar honom för hans stora statsmannaegenskaper och för att han för en gångs skull satt lif och fart i den tröga svenska nationen.

Ännu ett par års tid får Levertin tillfälle att fortsätta sina attacker mot Strindberg. Till sist hämnar sig ödet på honom själf på ett fruktansvärdt sätt: sig själf ovetande tömmer han en dag giftbägaren och dör. Men till och med ur grafven reser han sig

upp och söker med sina hugg nå den man, han främst af alla borde ha hyllat.

Den 22 januari 1899 firade Strindberg i all tysthet sitt 50-årjubileum hos sin vän Waldemar Bülow i Lund. Tidningarne hade i allmänhet endast kortfattade telegram om detta märkliga jubileum. Det omtalades blott att skalden fick under dagens lopp mottaga en rik blomsterskörd från sina närmaste vän-

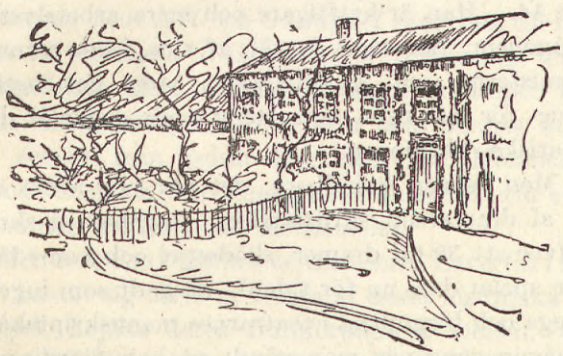

Strindbergs bostad i Lund vid 50-års jubiléet 1899.

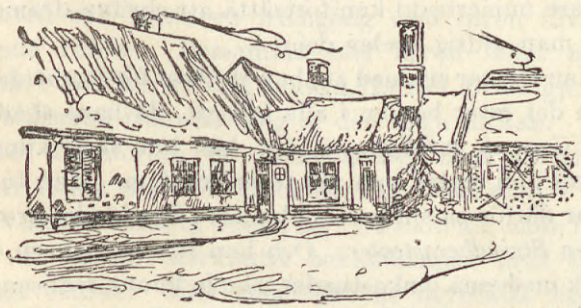

Åke Hanssons restaurant i Lund, där Strindberg firade sin 50-årsdag.

ner i Lund samt omkring 200 lyckönskningstelegram, däribland ett från 15 af hans forna Rödarums-vänner, hvilka samlats till fest i själfva Röda rummet på Berns.

Svenska Dagbladet var en af de få, som egnade Strindberg större uppmärksamhet på denna hans 50-årsdag. Det utsände en särskild korrespondent till Lund för att uppsöka Strindberg. Denne finner skalden boende i en liten gårdsbyggnad i Tomegapsgatan 14. Han är kraftigare och mera arbetslysten än någonsin, har tagit farväl af sina forna vänner alchemisterna och guldmakeriet samt har beslutat sig för att egna sina återstående dagar åt den dramatiska diktningen.

— Men, säger Strindberg, det blir nog svårt att lefva af dramatiskt skriftställeri. Jag har ju skrifvit öfver ett 30-tal dramer, skådespel och komedier. Hvem spelar dem nu för tiden? Så godt som ingen! De ligga och förmultna i teatrarnes manuskriptskåp, och någon gång när man vändt på hela fjärdingen komma de för några dagar upp i dagsljuset.... blott för att snart åter begrafvas igen. Tror ni att en författare immerbadd kan fortsätta att skrifva dramer, när man aldrig spelar dem?

Han tröstar sig med att han skrifver för framtiden. Men det retar honom i alla fall att, då hans skådespel äro så verkligt spelbara, han inte skall kunna få tag i en teater som vill framföra dem. Han funderar därför på sin gamla plan att i Stockholm grunda en *Strindbergsteater*. Och han skisserar, huru en dylik med små omkostnader skulle kunna realiseras.

Sommaren 1899 beslutar sig Strindberg ändtligen för att lämna Lund. Han längtar ut till sin kära

Stockholmsskärgård och slår sig ned på Furusund, där han uppsökes af Svenska teaterns direktör Albert Ranft, hvilken nu beslutat sig för att på allvar börja spela hans nya dramatik. Genom denna öfverenskommelse blir dessutom Strindbergs ekonomi tryggad för några år framåt, så att han kan i trygghet arbeta vidare på sina litterära verk. Efter Folkungasagan, Gustaf Vasa och Erik XIV följa nu i rask följd under de närmaste tre åren *Engelbrekt*, *Gustaf Adolf*, *Kristina*, *Karl XII* och *Gustaf III* samt den till Luthers tid förlagda *Näktergalen i Wittenberg*, ett af Strindbergs allra märkligaste stora skådespel, hvari han frambesvärjer Luther och hela dennes samtid på scenen, från kejsar Karl den 5:te, Melanchton, Lucas Cranach och Hans Sachs ända ned till svartkonstnären Faust och Mefistofeles.

Men som den litterära kritiken med Levertin i spetsen kastat sig öfver de första af dessa historiska skådespel, hejdas deras framförande å scenen. Den enda ljusglimt i detta hänseende Strindberg upplefde under denna tid var att hans *Carl XII* med August Palme i titelrollen framfördes på Dramatiska teatern och rönte en framgång som ingen illvilja kunde rubba. Detsamma blef äfven fallet med *Påsk*, i hvilken en ung norska Harriet Bosse gjorde en stiliserad framställning af den unga flickan. Äfvenså framfördes på denna teater *Brott och brott* samt första delen af trilogien *Till Damaskus*.

Sedan Strindberg bosatt sig i Stockholm, hade han till en början återknutit bekantskapen med sina forna vänner. Men under det de utvecklat sig åt ena hållet, hade han gått helt andra vägar. De förstodo hvarandra inte längre och samvaron vardt

till sist plågsam. Strindberg känner sig upprifven af dessa cafémöten och slutar med att »svepa in sig i sin egen andliga atmosfer» samt draga sig tillbaka från vännerna. Han började öfva sig i att vara ensam, för hvar gång han återföll i frestelsen att besöka caféerna drog han sig alltmera botad tillbaka, ända tills han slutligen »fann det stora behaget att höra tystnaden och lyssna till de nya röster man där får höra».

Vi få nu under några år upplefva det säregna att vår mest berömde, vår ende världsbekante författare lefver midt ibland oss som en fullkomlig eremit, ja att man tidtals nästan glömmer att han ens finns till. Alldeles som Rembrandt som på äldre dagar var okänd för sin samtid och i en liten skrubb bakom sonens konsthandel skapade dessa modernt-impressionistiska verk, hvilka vi numera sätta långt större värde på än hvad han i sin ungdom producerat.

Men ur denna Strindbergs själftvungna ensamhet växer fram en stor härlig prosadikt *Ensam*. Man får följa honom på hans tidiga morgonpromenader utåt Djurgården mellan 7 och 9 på morgonen, innan staden ännu vaknat till lif. Man får intimt lyssna till hans ensamma drömmerier i det lilla hemmet vid 40 Karlavägen. Och man får följa honom, då han afläser sin omgifning dess små hemligheter, så att man ser honom som den allvetande medelpunkten i en hel serie romaner, som utspelas rundt omkring honom i alla de andra våningarne i samma hus.

Det var någonting sublimt, något som erinrade om Goethe på sin ålderdom, i denna bok. Också teg kritiken öfver den, alldeles som den teg öfver

hans af mättad skönhet strålande nya skärgårdsroman *Fagervik och Skamsund.*

Däremot gick man anfallsvis tillväga gent emot hans *Götiska rummen* som behandlar de två decennierna närmast efter Röda rummet. Nu har Strindberg ändtligen skrifvit en svag bok, heter det. Hvad han lyckats göra i Röda rummet, det har han nu alldeles misslyckats med.

Den som numera opartiskt genomläser båda arbetena måste erkänna att de stå hvarandra mycket nära, ehuru deras förtjänster äro af något olika slag. Hvad Götiska rummen saknar är de uppfriskande skildringarne från hufvudstadens bohêmelif. Den boken handlar om de forna 25-åringarne nu vid halfseklets dörr. Den är därför mera lugnt behärskad, mera massiv och gedigen, men — så afslöjar den ändå sin tidsperiod lika öppenhjärtigt som Röda rummet afslöjat sin.

Jag hade länge undrat öfver, hvad det var i Götiska rummen som väckt kritikens motvilja och hat. Först nu sedan dess fortsättning utkommit är det möjligt förstå detta. Det enda i Götiska rummen kritiken kunnat stöta sig på är, att där förekommer några rader om »Lilla Sakris», denna af kritiken så omhuldade lilla parasitfigur, hvilken af Strindberg senare begagnats som uppslaget till hans stora prosaskildring ur vår nutida litterära värld.

Det i litteraturkotteriets ögon brottsliga stället i Götiska rummen lyder så här:

»Ja, ni fruntimmer har goda dagar nu för tiden; tänk på våra författarinnor! Ölsupa; tisdagssoppa, lite variationer på andras tema och de utnämnas till jättesnillen af Lilla Sakris! Se där går han för

resten. Född med buk, glasögon, tonsur och pension; litteraturens beskyddare, damernas vän; medätaren, skuggan. Han kläcker ut silkesmaskar, sedan han köpt äggen; han ser ut som spökdjuret, bär glasögon som en detektiv, en Faux bonhomme, som är förfärlig; en bedragare, som man aldrig får bevisning på, men som man har på känsel, att man måste fly; oförklarlig och därför hemsk; smickrar för att få klösa; begagnar allt för sina ändamål, till och med lik; förlåtande där något kan vinnas och hämdgirig där intet är att förlora. Han talar i kvinnans namn som han vore kvinna; förtalar sitt eget kön som en självbesmittare och kryper för damerna som alla pederaster. — —»

Under det Påsk uppfördes på Dramatiska teatern hade Strindberg blifvit bekant med fröken Harriet Bosse. De ingingo äktenskap 1901 och skildes efter tre år. Med henne har Strindberg en dotter, den lilla Anne-Marie, till hvilken han dedicerat sitt senaste sagospel och som han så ofta omnämner i sin Blå bok.

Efter skillsmessan blir Strindberg ensammare än någonsin. Han sluter sig inne i sina fyra rum vid Karlavägen så hermetiskt, att hans mest trofasta vänner icke ens kunna få tala med honom i ärenden, som äro af vikt för honom själf.

Under denna period ger han ut diktsamlingen *Ordalek och Småkonst*, innehållande pärlor af lyrik men föga uppmärksammad. Enligt en ung kritiker, skalden Vilhelm Ekelund, äro dikterna »Chrysaetos» och »Holländaren» i denna diktsamling att betrakta som »den svenska lyrikens bägge bländande alptoppar».

Vidare skrifver han dubbeldramat *Dödsdansen*, det djupaste och innehållsrikaste som han kanske gifvit oss. Ett modernt sorgespel med tre agerande personer, hvilket i koncentration och konstnärlig form öfverträffar den grekiska antikens mest beundrade.

Trots detta breder sig tystnaden allt tyngre kring den ensamme skalden. Till och med nöden börjar glänta på dörren och han har redan börjat planera att flytta ifrån den bostad, som genom de lidanden han där genomkämpat till sist blifvit honom verkligt kär, flytta af fruktan för att inte ens kunna åstadkomma det erforderliga lilla hyresbeloppet.

Då — i december 1906 — inträffa händelser, som åstadkomma en fullständig omhvälfning i hans tillvaro och skänka honom — hans fjärde vår.

XII

Strindbergsteatern
och
De Blå Böckerna

Under hösten 1906 hade en ung teaterdirektör i landsorten, August Falck, börjat spela Strindbergs *Fröken Julie* med en allt mer och mer afgjord framgång. Som de ekonomiska förhållandena äro omöjliga i landsorten under december månad, sökte Falck sig in till hufvudstaden och lyckades träffa en öfverenskommelse med den för tomma väggar spelande Folkteatern om några dagars gästuppträdande.

När Strindberg fick höra denna plan, motsatte han sig den. Han trodde att tidningarne skulle öfverfalla såväl honom som teaterdirektören. Och att spela den hypermodernaste konstnärliga dramatik på en folkteater, midt uppe bland de bedröfligaste pekoralskådespel för torgmadammer, detta skulle skära sig, trodde författaren.

Men Falck trodde på sin plan och satte den i verket. Fröken Julie hade fått vänta länge nog — hon hade varit skrinlagd i omkring 17 år — och publiken var ändtligen mogen för att undfå henne. Vidare var det de första kvällarne inte den premiärgående magsyresocieteten, utan en enklare men också mera receptiv publik som infann sig. Alltnog — Fröken Julie vardt en stor framgång och man öfvergaf de andra teatrarne med deras utländska (eller kanske

också inhemska) drafvel för att gå och se det Strindbergska mästerverket.

Denna opåräknade framgång skänkte nytt hopp åt den store eremiten och diktaren, hvilken nyss jagad af armodet varit på väg att gripa till vandringsstafven. Han börjar tillsammans med Falck öfverlägga om möjligheterna af att grunda en Strindbergsteater, där ändtligen hans till nära ett 50-tal ogifna skådespel skulle föras fram på scenen. (Äfven den mest partiske och medvetet orättvise måste väl erkänna att det är en skam för hela vår tid att ha på detta sätt misshandlat vår ende store skald och dramatiske konstnär? Inte ens de missaktade norrmännen ha vågat begå en sådan dödssynd.)

Man funderar på att bygga en liten teater vid Narvavägen, tätt intill Strindbergs bostad. Men det gäller att finna en mäcenat, som kan ekonomiskt understödja företaget. Det finnes endast en, den störste konstmäcenaten i landet, men i samma ögonblick hans namn nämnes gifva till och med andarne sitt misshag till känna. Den mannen har häller inte med minsta skärf understödt Strindbergsteatern, oaktadt detta inför samtid och eftervärld borde ha kunnat blifva en minst lika berömvärd handling som att ha räddat den svenska målarerenässansen undan de akademiska vandalernas förstörelselusta.

Trots att ingen ekonomisk hjälpare kan åstadkommas besluta Strindberg och Falck starta en teater, på hvilken endast Strindbergs dramatiska arbeten skola framföras, alltså ett realiserande af författarens forna plan på en Strindbergsteater. Denna ljusning är nog för att gifva Strindberg nytt mod och

ny arbetskraft och han diktar på ett par månader de fyra *Kammarspel*, hvarmed teatern skulle öppna sin verksamhet. Motgångarnes tid tycks vara slut, ty allt hvad han företager sig lyckas. De sinande inkomsterna börja ökas och allt eftersom det stundande teaterföretaget kräfver medel, kommer dessa Strindberg i handom. De mest oväntade inkomstkällor uppenbara sig och allt hvad han tar vid bringar honom långt större fördelar, än hvad han kunnat hoppas.

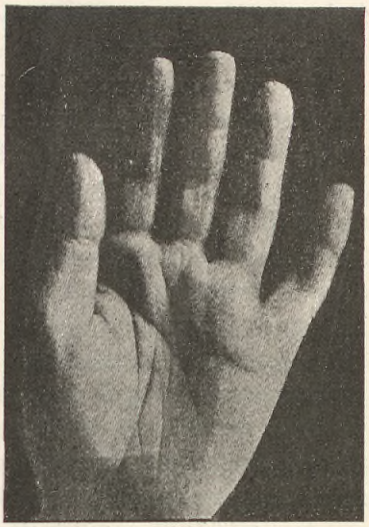

Strindbergs hand

Detta blir äfven fallet med den romantiserade skildring från det litterära lifvet här hemma som Strindberg våren 1907 ger ut. Hans egen stora sanningskärlek och samvetsömhet har drifvit honom till de stora självbekännelseböckerna. När han så rundt omkring sig ser de fräckaste bedrägerier med de andliga värdena pågå, ser hur det litterära kotterisystemet framkallar att en skog af svampar växa upp, då gripes han af en helig vrede och efter många betänkligheter och mycken vånda går han till den tunga plikten att rensa upp parasit-ogräset omkring sig.

Inom de konstnärskretsar där konsten är hufvudsak — och inte det feta lefvebrödet — där hälsades Strindbergs *Svarta fanor* som ett stort befriande diktverk, ett som man länge väntat på och som var af behofvet påkalladt för att ränsa den kvalmiga atmosferen. Det anskri som höjdes från det motsatta lägret bevisade så tydligt man kunde önska sig, att färlan träffat på rätt ställe och att verkligen straffvärda handlingar skett.

Den svenska pressen förhöll sig ganska märkligt vid detta tillfälle. Först uppmanade man hvarandra att tiga ihjäl Svarta fanor, hvilka man ville klassificera som en slags sorglig privatskandal. När så ett litet hetlefradt brushufvud inte längre kunde hålla klaff utan bröt ut i stormande ovett mot den store författaren, för det han i välmening agat några halfgamla pojklymlar, då kunde inte heller de andra af kotteriets advokater inom pressen hålla sig. Och det var denna gång de mest frisinnade som fyrade på värst, under det att de mera konservativa göto olja på vågorna samt visade att Strindbergs bok inte finge uppfattas som ett försök till privat skadegörelse utan måhända som straffdom ägde sitt fulla berättigande.

I tal som skrift har Strindberg senare förklarat att det varit de inom denna kvasikonstnärliga värld godtagna principerna han velat till lifs, icke personerna. Oförmögna att förstå detta lade klandrarne honom särskildt till last, att han »tagit ifrån och lagt till» beträffande de skildrade personerna, under det att den rättvise betraktaren icke gärna kan finna annat än att detta är en sak man måste räkna Strindberg till förtjänst. Han gör dem härigenom

opersonliga, gör dem till typer, och det är alltså dessa novellistiska typer, icke verklighetspersonerna, — modellerna i egentlig mening — han risar.

Strindberg skrifver i sin Blå bok, den tredje, under rubriken »Olika predikare» följande beaktansvärda ord, väl värda att minnas af alla dem som stått honom emot:

»Medlidande kan man ju ha, och har också med människor som lida; men att beklaga den öfvermodige förtryckaren, som trampar rätten, eller älska den detektive vännen som vill stjäla din maka eller ditt barn, att hysa medlidande med den som tar ditt bröd och din ära, det kan ingen sund människa. Den som påstår sig kunna det, han är en hycklare eller ett slött kräk, som förlorat kraften stå det onda emot. Och Mose lag säger uttryckligen: Du skall icke hata din broder i ditt sinne, utan straffa honom, så att du icke får hans skuld öfver dig. Det betyder bland annat: Du skall icke hafva falska vänner genom att tiga, ty det korrumperar dig och dem. Utan du skall bryta ut, först, och bryta med dem, sedan».

Af skäl dem jag inte känner och som synas mig svåra att förstå ändrades Strindbergsteaterns namn till *Intima teatern*. Den hade till att börja med stora svårigheter att öfvervinna. I stället för att den förhyrda lokalen skulle ha blifvit färdig för teaterverksamhet i slutet af september, kunde den inte öppnas förr än den 26 november. Ett sällskap af helt unga krafter hade engagerats, allesammans okända för den stockholmska teatervärlden. Alltså inte någon som helst »stjärna» som publiken på

förhand kommit i rapport med och som kunde tjänstgöra som dragningskraft.

Sedan teatern väl börjat sin verksamhet, växte svårigheterna. Svarta fanor skulle än en gång hämnas och kritiken gick till premiärerna med den förutfattade afsikten att icke låta sig ryckas med af hvad den skulle få skåda.

I Blå boken berättas: »Då han vid 60 år skref sina mästerverk, blefvo dessa så skändade, som aldrig förr, och han fick betala för att få dem spelta».

Det första af Strindbergs kammarspel, som framfördes, var *Pelikanen*. Detta samlade mäktiga sorgespel, med en titelroll värdig en blifvande (svensk?) Ristori — en roll så rik, att det knappast inom någon litteratur finns dess motsvarighet — detta sorgespel som trots ett delvis svagt utförande grep publiken till andlöshet, detta skändades af kritiken och — föll. *Brända tomten*, ett melodirikt litet mästerverk men dock med många vyer ut öfver det oändliga, äfven detta skändades och föll. *Oväder*, en lyrisk situation i samma vackra stämning som romanen Ensam, föll. *Spöksonaten*, där människoödena väfvas samman med andevärlden och där man får skåda lifsperspektiv i kaleidoskopisk fjärrsyn, där lefnadsvisdom och poesi sprida ett öfvernaturligt skimmer öfver lifvet, Spöksonaten skändades och föll. Detta trots att premiärpubliken var fullkomligt betagen och skådespelet fick ett oklanderligt utförande. En kritiker ljög till och med och påstod att publiken var oberörd, under det att hvar och en som ägde syn och hörsel kunde vittna, att har någonsin en åskådareskara på en teaterpremiär varit gripen djupt in i själsrötterna, så var det denna.

Kommande tiders litteraturhistorici måtte få präktiga tillfällen att skämta med den svenska kritiken på August Strindbergs tid. Alltifrån hans första framträdande har vår kritik så godt som enstämmigt förklarat att hvart och ett af Strindbergs mästerverk varit det uslaste han skrifvit och fullkomligt ovärdigt hans genialiska penna. Ett geni som blott diktar de sämsta maschverk han förmår och ändå blir beundradt öfver hela världen, finns det någon så vis, att han kan få den logiken att hänga ihop?

»Hela sitt lif hundsvotterad! Och människorna fordrade ändå, att han skulle skrifva vackert om dem! Det gjorde han ibland, men då var det hans egna vackra tankar om en drömvärld som icke existerade». Blå boken III sidan 1061.

Först när Intima teatern tog till Strindbergs äldre dramatiska saker, de i åratal af alla teatrar som omöjliga refyserade skådespelen, då lyckades det inte längre för kritiken att vidmakthålla sin roll af döfva, dumba och blinda. *Bandet*, Strindbergs egen skiljsmessoscen, bröt isen. *Påsk* vardt en stor framgång, trots att det var en repris. Nu senast har *Svanehvit* firat enastående triumfer både i Stockholm och i landsorten.

»Swedenborg säger, att i helvetet består vännernas nöje i att plåga hvarandra!»

*

Redan innan Intima teatern lade beslag på en stor del af Strindbergs tid, hade han börjat att i tyst-

het skrifva sitt andliga testamente till sitt folk. Mätt på lifvets ändlösa strider och rik på erfarenheter som ingen, vill han yttra några afskedsord, innan han beger sig till hvilostationen efter den första döden.

Det är en profets eller en siares stämma man hör tala i *Blå boken*. Vare sig det är allvar eller skämt förnimmer man den stora viljan nere ifrån de stora djupen. Det är så mycken godhet och så mycken visdom i de lärdomar han skänker. Och han ser på lifvet med en blick som genomtränger och klarlägger.

När den tredje af hans Blå böcker blifvit afslutad, tycks han ha haft för afsikt att för alltid nedlägga sin rastlösa penna. Men en dag sätter han sig ned att dikta sagospelet *Abu Casems tofflor*, hvilket han lofvat sin yngsta dotter Anne-Marie till hennes sjätte födelsedag. Och med detsamma spirar det upp inom honom ännu en ny stor dramatisk diktning, hvars hittills synliga frukter varit *Den siste riddaren* och *Riksföreståndaren*, båda med den unge Gustaf Vasa som centralfigur.

Kring dessa båda nya historiska skådespel torde alla kunna samla sig till firande af att nya stora vidder öppnat sig för skalden samtidigt med att han ingår i sitt sjunde decennium. Ålderns stora klara lugn, paradt med fyrtioåringens fulla mannakraft finnas i dessa båda. Och när man från dem blickar tillbaka öfver den ändlösa raden af storverk han uträttat då ligger vägen bakom honom strålande ljus, som hade en af dessa osynliga hjälpare, hvilka numera tyckas följa honom, gått fram där.

»Hela lifvets sällsamma väf repades upp, och de sågo trådarne i sitt öde. Med hvarje upplysning lossades ett bitterhetens band. Allt, äfven det ohyggligaste, tog en försonande dager, och därmed, endast därmed utplånades dessa hiskliga minnen de aldrig trott sig kunna bli fria ifrån.»

Scenerio

Akt 1.

Basaren i Bagdad.

Akt 2.

Gemak hos Prins Guri.

Akt 3.

Suleikas trädgård.

Akt 4.

Skogen.

Akt 5.

Tigrishamnen i Bagdad.

Prof å Strindbergs handstil

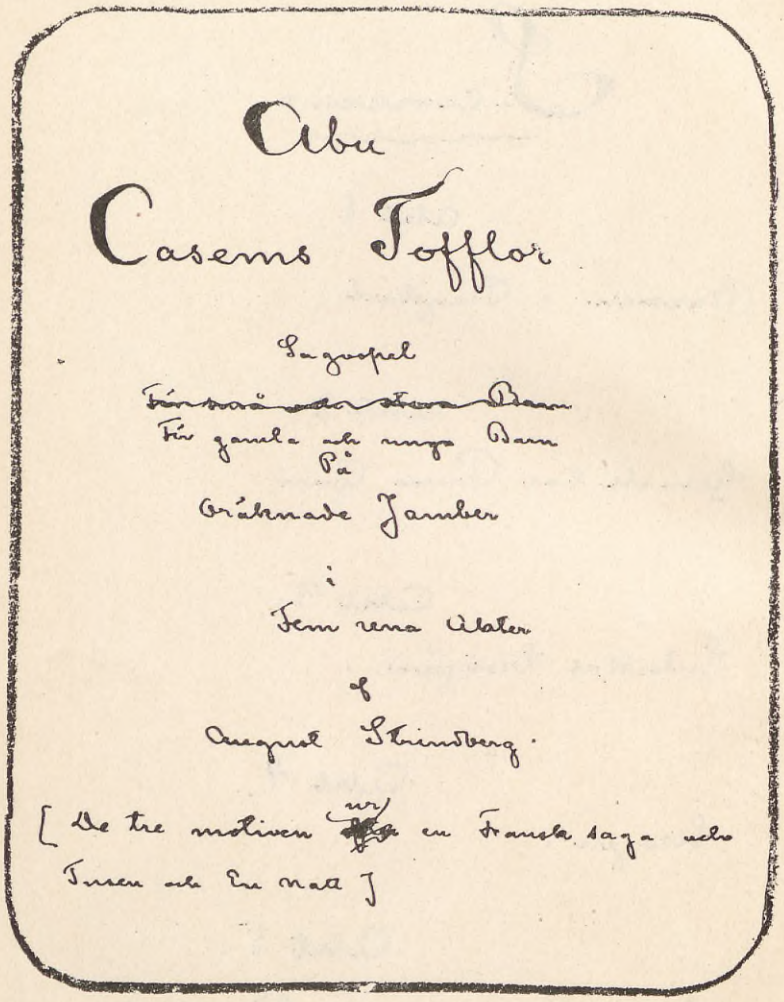

Abu

Casems Tofflor

Sagospel

~~För små och stora Barn~~

För gamla och unga Barn

På

Oräknade Jamber

i

Fem rena Akter

af

August Strindberg.

[De tre motiven ur en Fransk saga och Tusen och En natt]

Prof å Strindbergs handstil

August Strindberg.

Född 1849.
Skola: 1855.
Clara: 1856.
Jakob:
Lyceum: 1861.
Nordog 1862.
Gymnas 1863
Konförm. 1864.
Inform. 1866.
Student 1867.
Folkskol. 1868.
Lamm 1868.
Klbhon. 1869.
Teatern 1869.
Upsala. 1870 - Runa.
I Rom" 1870.
"Blotsven" 1870.
Den Fredlöse" 1871.
Litterator 1872. Kommendö. M. Olof.
D. N. 1873.
K. Bibl. 1874.
" 1875.
" 1876.
Gift 1:a 1877. Från Fjärdingen och Svartbäcken.
1878.
1879. Röda Rummet.
1880. M. Olof på Nya Teatern.
1881. Nya Riket.
1882.
1883. Utlandet. Far dog.
1884. Processen.
1885.
1886.
1887.
1888.
1889. Hemkom.
1890.

1891
1892 Berlin
1893 Gift 2:a
1894. Paris
1895.
1896. Inferno
1897.
1898.
1899. Furusund. Stockholm. G. Vasa
1900.
1901 Gift 3:e
1902.
1903.
1904. Skild 3:e
1905.
1906.

Data ur Strindbergs lif

INNEHÅLL

Inledning.	Sid.
Strindbergs barndom och föräldrar	9
Strindbergs förfäder och släkt	19
Strindbergs första skolår	27
Strindberg som gymnasist	41
Den första studentperioden	55
Den andra studentperioden	71
Mäster Olof och Röda rummet	101
Nya riket och Giftas	129
Den stora dramatiken och Skärgårdsromanerna	151
Till Damaskus och Inferno	165
Det historiska dramat	185
Strindbergsteatern och De blå Böckerna	199

ILLUSTRATIONER

Strindbergs porträtt. Sid.

Carl Oscar Strindberg (Strindbergs far) 12

Ulrika Eleonora Strindberg (Strindbergs mor) 13

Strindbergs barndomshem 15

Strindberg vid 17 år 22

Rektor C. J. Bohman 23

Stockholms Lyceum på 1860-talet 25

Tidningen Gazetten 114

Strindberg vid 25 års ålder 118

Strindberg vid 40 års ålder 155

Strindbergs bostad i Lund vid 50-års jubiléet 1899 191

Åke Hanssons restaurant i Lund, där Strindberg firade sin 50-årsdag 191

Strindbergs hand 203

Prof å Strindbergs handstil.

Data ur Strindbergs lif.

GÖTEBORG 1909
ÅHLÉN & ÅKERLUNDS FÖRLAG

6000193281
Göteborgs universitetsbibliotek